

Voruta

Nr. 18 (684)

2009 m. rugsėjo 19 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

6

Dana KURMILAVIČIŪTĖ

Vytauto Didžiojo
keliu

„Vorutos“ skaitytojų dėmesiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio „Voruta“ prenumerata 2009 metams.

Galima „Vorutą“ užsiprenumeruoti ir internetu, adresu: www.post.lt

Prenumeratos kaina:

1 mėn.	3,00 Lt
3 mėn.	9,00 Lt

Taip pat galima užsiprenumeruoti ir elektroninį laikraščio „Voruta“ variantą. Reikia atsiųsti prašymą į „Vorutos“ redakciją el. paštu, adresu: vorutosfondas@voruta.lt.

Laikraštis bus išsiųstas el. paštu nurodytu adresu. Kaina kaip ir prenumeratos pašte.

„Vorutos“ administracija

Ar pagrįstos išskirtinės teisės lenkų mažumai?

Lilijana ASTRA, Vilnius

Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės politinis pažadas jau artimiausiu metu inicijuoti Lietuvos lenkų pavardžių rašymą gimtąja kalba sukėlė staigų ir idomią surežisuotą kelių lenkų kilmės politikų išpuolį prieš valstybinę kalbą. Antai neseniai išrinktas europarlamentaras Valdemaras Tomaševskis, vos atvykęs į Briuselį, iš karto puolė skųstis, kad lietuviškose valstybinėse įstaigose negalima kalbėti lenkiškai, negalima lenkiškai rašyti vietovių ir gatvių pavadinimų. LR Seimo narys Česlovas Stankevičius įregistravo teisės aktą, kuriuo remiantis asmenvardžiai būtų rašomi lotyniškais nelietuvių kalbos abėcėlės raidėmis. Jo argumentai, kad daugelyje vakarų valstybių dokumentuose įrašytą vardą galima nurašyti paraidžiui – neatitinka tiesos. Vokietijoje turkų ir kitų gausių imigrantų pavardės rašomos vokiškai, o Prancūzijoje – prancūziškai, ką jau kalbėti apie visas kitas mažesnes valstybes. Ir čia esmė slypi net ne svetimvardžių rašymo originalo kalba peripetijose, o gerokai giliau – istoriniame, kultūriniame ir teisiniame valstybinės kalbos statuse.

Kalba ne tik bendravimo priemonė, sudaranti ženklų sistemą

Nacionalinė kalba ir valstybingumas – tai neatskiriama susijusios ir sakralumą įgijusios pamatinės kultūros vertės, kruopščiai saugomos ir ginamos visose europinėse valstybėse. Jų reikšmė yra išskirtinė ir neįkainojama, kuriant savitą, unikalią kultūrinį paveldą, perduodamą iš kartos į kartą.

Todėl pasipiktinimą kelia griovikiški šių

vietinių lenkų kilmės politikų tikslai – ne tik jų brukamas barbariškas požiūris į valstybinės kalbos misiją nacionalinėje valstybėje, bet ir aršūs politinis Lietuvos Konstitucinio teismo sprendimų valstybinės kalbos atžvilgiu ignoravimas.

Lygiai prieš dešimtmetį LR Konstitucinis Teismas, vertindamas dar Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos patvirtintą tvarką „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“, nurodė, kad Lietuvos piliečių pavardės rašomos lietuviškais rašmenimis ir pagal lietuvišką tarimą, konstatavo, kad Konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas reiškia, kad **lietuvių kalba yra konstitucinė vertybė**.

Konstitucinis teismas pabrėžė, kad **valstybinė kalba saugo tautos identitetą, integruoja pilietinę tautą, užtikrina tautos suvereniteto raišką, valstybės vientisumą ir jos nedalomumą, normalų valstybės ir savivaldybių**

W, CZ, SZ,
Ł, Ń, Ś, Ż

Lenkiškų raidžių pavyzdžiai

įstaigų funkcionavimą ir yra svarbi piliečių lygiateisiškumo garantija, nes leidžia visiems piliečiams vienodomis sąlygomis bendrauti su valstybės ir savivaldybių įstaigomis, įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus.

Konstitucinis Teismas savo nutarime pažymėjo ir tai, kad Lietuvos piliečio pasas yra oficialus dokumentas, patvirtinantis, kad **asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba. Kitaip būtų paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos statusas.**

Beje, šiuo klausimu yra pasisakęs net ir Europos žmogaus teisių teismas: pirmą kartą – 2001 m., atmesdamas Lietuvos lenkų kilmės piliečio, o antrą kartą – 2005 m. dviejų Latvijos rusakalbių piliečių reikalavimus, kad jų asmenvardžiai būtų rašomi išimtinai jų tautos valstybinės kalbos rašmenimis. Šis teismas pripažino

Nukelta į 16 p.

Aptikti kunigaikščio Netimero vardo pėdsakai Augustavo apylinkėse Lenkijoje

Akad. prof. habil. dr. Zigmas ZINKEVIČIUS, Vilnius

Akad. Zigmas Zinkevičius

Iš pradžių manyta, kad jis lietuviškas, bet greit įsitikinta, kad priklauso vakarų baltų, kurių dalį sudarė prūsams artimi jotvingiai, antroponimijai. Apie tai teko ne kartą rašyti (žr. *Voruta* 2009 01 24 ir 05 23).

Vardas *Netimeras* priklauso senajam dvikamienių asmenvardžių sluoksniui: *Neti-meras*. Antrasis dėmuo *-meras* būdingas tiek rytų baltams (lietuviams), tiek ir vakarų baltams (prūsams). Tuo tarpu pirmasis dėmuo *Net(i)-* turėtas tik vakarų baltų, visų pirma jotvingių. Gin-

taras Iešmantas *Lietuvos Aids* 2003 07 17 paskelbė žinutę, jog dėmuo *Net(i)-* galis būti susijęs su *Netos* upele ir buvusiu to paties vardo bažnytkaimiu Augustavo dekanate, taigi senojoje jotvingių žemėje. Deja, šaltinio, kuriuo rėmėsi, žinutės autorius nenurodė.

Ištirus smulkų Lenkijoje išleistą Augustavo apylinkių žemėlapi *Powiat Augustowski mapa administracyjno-gospodarcza 1:100 000, Białystok, 2002* (šių eilučių autorius dėkingas punskiečiui Algiui Uzdilai už žemėlapi parūpinimą), paaiškėjo, kad *Netos* vardo bažnytkaimiais ne tik kažkada yra buvęs, bet ir šiuo metu ten esama net trijų gyvenviečių, vadinamų lenkiškai: *Netta Pierwsza, Netta Druga* ir *Netta-Folwark*. Jos visos trys išsidėsčiusios už kelių kilometrų į pietryčius nuo Augustavo miesto, netoli *Netos* (lenkiškai rašoma *Netta*) upės, įtekančios anapus Augustavo miesto į tos pačios šaknies vardą turintį ežerą, lenkiškai vadinamą *jez. Necko* < *Net-sko*. Šaknies *Net-* vandenvardžiai

Nukelta į 12 p.

Ką reiškia Lietuvai turėti Klaipėdą?

Hum. m. dr. Česlovas LAURINAVIČIUS, Lietuvos istorijos instituto XX a. istorijos skyriaus vedėjas, vyresnysis mokslo darbuotojas

Dr. Česlovas Laurinavičius

Problema

Trumpai atsakant į klausimą – ką reiškia Lietuvai turėti Klaipėdą – reiškia Lietuvai būti jūrine valstybe, t. y. pasižymėti vakarų civilizacijai būdingu racionaliu dinamizmu, produktyviu saviveiksmiškumu bei politiniu demokratiškumu. Analogija, pavyzdžiui, galėtų būti Olandija, turinti Roterdamą. Deja, praėjęs Lietuvos nepriklausomybės dvidešimtmetis liudija, kad nors formaliai Lietuva ir tapo vakarų jūrinių valstybių sąjungos nare, bet faktiškai vis labiau tampa ekonomiškai priklausoma, vis labiau pasižymi dogmatiniu iracionalumu bei politiniu anarchiškumu. Tuo tarpu Klaipėdos uostas, kai kuriais žiniomis, tėra apkrautas tik apie 40 procentų savo pajėgumu, o pagrindinė horizontali komunikacinė arterija jūros link – Ne-

munas – merdėja (tai ne dabartinės ekonominės krizės pasekmė). Taigi formaliai atrodytų idealus modelis – Lietuva su Klaipėda – neveikia bent jau taip, kaip galima būtų to tikėtis. Natūraliai kyla klausimas – kodėl taip yra? Prancūzai, susidūrę su problema, paprastai ieško moters, bet lietuviams, kaip įprasta, problemos šaknų tenka ieškoti istorijoje.

Žvilgsnis į istoriją

Žinia, praėjusiam XX amžiui, kai Lietuva taip pat buvo nepriklausoma ir valdė Klaipėdą, padėtis buvo panaši: tuomet Nemunas ties Druskininkais buvo tiesiog mechaniškai užtvertas geležiniais vartais, o adekvati sausumos arterija – Žemaičių plentas tarsi simboliškai buvo baiginėjamas tiesi kaip tik tuomet, kai Klaipėda iš Lietuvos jau buvo atimta.

Sovietmečiu, regis, buvo kitaip: Nemunu, sakoma, plaukdavo tiek baržų, kad jomis galima buvo pereiti nuo vieno upės kranto į kitą, o ir uostas, galima spėti, plėtojosi dideliais tempais. Bet tuomet uostas buvo užtvertas nuo Klaipėdos bei Lietuvos gyventojų nepereinama spygliuota tvora, ir dėl to procesai už tos tvoros lietuviams galėjo labiau kelti baimę nei pasididžiavimą.

Jeigu nuklysim į senesnius laikus, tai vėl galėsime konstatuoti organinių ryšių tarp

Nukelta į 3 p.

Užmirštas jubiliejus: 1409 metų Žemaičių sukilimui – 600 metų

Doc. dr. Vytenis ALMONAITIS, Kauno Vytauto Didžiojo universitetas

Gerbiami skaitytojai! Minėdami Lietuvos vardo tūkstantmetį šiek tiek primiršome kitas reikšmingas sukaktis. O juk šiemet sukanka lygiai 600 metų nuo svarbaus istorinio įvykio – 1409 metų Žemaičių sukilimo. Pažymėdami šią datą spausdiname ištrauką iš istoriko Vytenio Almonaičio monografijos „Žemaitijos politinė padėtis 1380-1410 metais“ (1998). Tekstas paties autoriaus šiek tiek sutrumpintas ir pataisytas.

Seredžiaus piliavietė. Čia nuo 1406 m. stovėjo Dubysos pilis, pačių kryžiuočių sudeginta 1409 m. sukilimo metu. Autoriaus nuotrauka

1406 m. pradžioje kryžiuočių laikinai užvaldyta Žemaitija trejus metus kantriai kentė vokišką „tvarką“. Tačiau 1408 m. pabaigoje pasirodė akivaizdūs ženklai, kad artėja sukilimas. Gruodžio 25 d. Žemaičių vaitas Mykolas Kūchmeisteris rašė Vokiečių ordino maršalui, kad Žemaitijoje pilna rusų ir totorių, kad reikia kuo greičiau atiduoti tuos 300 žmonių, kurie pagal sutartį priklauso Vytautui¹. 1409 m. pradžioje M. Kūchmeisteris išsiuntė laiškus Kauno ir Vilniaus seniūnams Sungailai ir Manvydui, kuriuose vėl priekaištavo, kad į kraštą be leidimų važiuoja žmonės iš Lietuvos ir juda ten, kur nori. Vaitas pranešė, kad uždraudė žemaičiams pardavinėti arklius, galvijus, kiaušinius, medų ir apskritai, kad kol nebus išsiaiškinta su Vytautu, prašo uždrausti Lietuvos pirkliams vykti į Žemaitiją². 1409 m. sausio 24 d. dėl prekybos ir judėjimo apribojimų Vytautas savo ruožtu priekaištavo didžiajam magistrui. Vaizduodamas niekuo dėta, jis piktinosi vaitu, kuris vykstantiems į Žemaitiją sako: „Jūs vykstate į Žemaitiją tik tam, kad kiršintumėt“³. Aišku, ne visi pirkliai buvo Vytauto agentai, tačiau bent iš dalies vaitas buvo teisus. Naujas ginčas kilo 1409 m. balandžio mėnesį, kai besikraustantys į Lietuvą žemaičių bajorai norėjo išsivesti su savimi ir jiems priklausančius žmones. Ordinas nenorėjo to leisti⁴. Dar alyvos į ugnį buvo įpilta, kilus konfliktui tarp Vytauto ir Ordino pasiuntinio Markvardo Salzbacho. Visa ši situacija labai priminė 1401-uosius ir rodė, jog antrasis Žemaičių sukilimas yra visiškai pribrendęs. Ir tikrai. Gegužės antroje pusėje bajoro Rumbaudo vedama kariuomenė peržengė ties Krekenava Nevėžį, tuo duodama ženklą visai Žemaitijai⁵.

Kaip 1416 m. Konstance dėstė kryžiuočiai, „kunigaikštis Vytautas pasiuntė žmones, kuriuos buvo prisitraukęs iš Žemaitijos, prijungdamas prie jų dar nemažą skaičių lietuvių prieš ordino brolius, paskirtus Žemaitijai valdyti, jis slaptai įžengė į žemę...“⁶. Ši informacija siejasi su žiniomis, kad šalia Vytauto skirto vyriausiojo vado aukštaičio Rumbaudo⁷, sukilimui vadovavo žemaičių bajorai Klausigaila iš Raseinių bei Gaileminas iš Ariogalos⁸. Kaip sukilimo organizatoriai ir vadai taip pat minimi Trumpa, Sagučio sūnus, Vaisebutas, Getautas⁹. Veikiama buvo sutartinai bendromis žemaičių–aukštaičių jėgomis, todėl sukilimas vystėsi sparčiai ir sėkmingai.

Kaip informuoja Torūnės analai, Žemaičiai atsimetė apie sekmines (t. y. apie gegužės 26 d.)¹⁰. Matyt, čia turėti omenyje įvykiai Skirsnemunėje, kur sukilėliai užėmė ir sudegino statomą „miestą“ (stad)¹¹. Tuo

pat metu žemaičiai norėjo užimti Dubysos pilį, nusiaubė Klaipėdą¹². Apie šiuos įvykius, darydamas išvadą, kad Žemaitijoje „mes praradome viską, ką turėjome“, Vokiečių ordino didžiajam magistrui gegužės 31 d. pranešė M. Kūchmeisteris¹³.

Idomu pastebėti, kad sukilėliai veikė ne tik jėga, bet ir gudrumu. Jie „išsiuntė vieną laiškininką; šis atėjo naktį prie pirmosios pilies ir pareikalavo jam atidaryti vartus; kaip visuomet tokiu atveju, vartai buvo atidaryti, bet paskui laiškininką ėjo visas būrys ginkluotų žmonių [...] Panašiu būdu minėtose žemėse paėmė ir kitą ordino pilį...“¹⁴. Kaip sakytą, Rumbaudo vedama kariuomenė į Žemaitiją veržėsi iš už Nevėžio ties Krekenava¹⁵. Taigi, pirma pakeliui jiems buvo Kionigsburgo pilis stovėjusi netoliese Josvainių, Jasnagurkos kaimo apylinkėse. Matyt, jos užėmimas čia ir turimas omenyje. Birželio mėnesį sukilimas plėtėsi toliau, apimdamas visą kraštą. Kas kelios dienos didįjį magistrą pasiekdavo vaito ir kitų pareigūnų laišškai su vis blogesnėmis kryžiuočių naujienomis¹⁶. Iš tų pranešimų galima daryti išvadą, kad jau birželio mėnesį sukilėliai faktiškai kontroliavo visą kraštą, Ordinui liko tik dvi stipresnės pilies – Nevėžio žemupio rajone stovėjęs Friedeburgas ir prie dabartinio Seredžiaus buvusi Dubysa.

Vytautas ruošėsi būsimai diplomatinei kovai ir nenorėjo parodyti, kad jis pirmas pradėjo karą su Ordinui¹⁷. Sukilimui prasidėjus, jis dar kelis mėnesius vaizdavo, kad neturi su tuo nieko bendro, toliau aiškinosi su magistru dėl M. Salzbacho įžeidimų ir į Lietuvą persikeliančių bajorų reikalų¹⁸. Kai birželio 15 d. į Kauną pareikšti savo pagarbos ir ištikimybės Vytautui atvyko būrys žemaičių, šis miestiečių (tarp kurių, matyt, būta daug vokiečių) akivaizdoje pasiuntinius išbarė už nepaklusnumą Ordinui¹⁹. Dar liepos 12 d., sužinojęs, kad pas jį į Kauną atvyksta Ordino pasiuntinybė, Vytautas išsiuntė iš pilies dalį čia sukoncentruotos kariuomenės, kad per anksti neparodytų tikrųjų savo kėslių²⁰. Vis dėlto yra visiškai aišku, kad Vytautas buvo pagrindinis šio sukilimo iniciatorius bei organizatorius, ir kryžiuočiųams tai buvo gerai žinoma²¹. Suvokimas, kad gali tekti susidurti su pagrindinėmis Vytauto ir Jogailos pajėgomis, sulaukė Ordiną nuo aktyvesnių veiksmų, ginant savo pozicijas Žemaitijoje²². Vis dėlto vokiečiai bandė įvairiausiais būdais kerštauti. Remdamiesi pretekstu, kad gabenami ginklai žemaičiams, sulaukė Ragainėje 4 laivus su Jogailos siųstais Lietuvai grūdais, druska, audiniais ir kitomis gėrybėmis²³. Šiaurines krašto žemes senu įpročiu nute-

riojo livoniečiai²⁴.

Pasak Jano Długoszo, žemaičiai prie Vytauto jungėsi noriai²⁵, tačiau yra duomenų, jog ne viskas buvo taip paprasta. Dalis Žemaitijos diduomenės, jau sukilimui prasidėjus, lūkuriavo, vedė derybas su Ordino pareigūnais, o tuo pačiu – su Vytautu²⁶. Matyt, baimintasi po kelių metų sulaukti naujo Racionžo, bandyta užimti savarankiškesnę poziciją Vytauto atžvilgiu. Daugumą abejojančių Vytautas įtikino, bet iš palankiausių Ordinui bajorų buvo paimti įkaitai²⁷.

Birželio mėnesį pas Vytautą atvykę žemaičių pasiuntiniai skundėsi, kad juos tebebaugina Ordino pilys. Kunigaikštis tada jiems pažadėjo, kad „kai tik žmonės nuims nuo laukų javus“, jis ateis jiems pagalbon²⁸. Žodis buvo tesimas. Rugpjūčio mėnesį Vytautas jau atvirai rodė savo priešišką poziciją magistrui²⁹, koncentravo Kaune kariuomenę ir grąsino Ordinui jėga³⁰. Prasidėjo baigiamoji sukilimo fazė. Rugpjūčio 26 d. Ragainės komtūras jau turėjo žinių, kad Vytautas apgulė Friedeburgą. Veikta kartu su žemaičiais, kurie Friedeburgą laikė apsupę dar nuo birželio vidurio³¹. Pilis neatsilaikė ir buvo užimta. Tuo pat metu M. Kūchmeisteris pats sudegino savo rezidenciją Dubysos pilį ir pasitraukė į Prūsiją³². Iškeitę į nelaisvėn paimtus vokiečius, žemaičiai atgavo ir bent dalį savo įkaitų³³. Tuo Žemaitijos išvadavimas buvo baigtas.

Sukilimas sudarė prielaidas reikštis vietinėms savivaldos struktūroms. Žemaitijos vaito padėjėjas didžiajam komtūru pranešė, jog birželio 5 d. „visa Žemaičių žemė buvo susirinkusi ir mano, kad visa žemė turi išžygiuoti su skydais ir su ietimis“³⁴. Matyt, čia kalbama apie platesnį Žemaitijos bajorų susirinkimą, sprendusį karo su Ordinui reikalą. Vis dėlto iš esmės kartu su sukilimu vyko kitas procesas – Vytauto administracijos įvedimas. Vos žemę užėmus, vyriausiasis sukilimo vadas bajoras nuo Deltuvos Rumbaudas tapo vyriausiuoju jos valdytoju, seniūnu³⁵. Į atskirus kraštus buvo paskirti ti-

jūnai³⁶. Atrodo, čia taip pat pirmenybė buvo teikiama buvusiems sukilimo vadams bei žymiausiems, Vytautui lojaliems Žemaitijos bajorams³⁷. Tačiau visas šis procesas vyko ne be žemaičių pasipriešinimo. Ariogaloje kilo vietinės reikšmės maištas, Rumbaudo skirtas tijūnas krikščionis Jurgis Gaileminas buvo išvytas³⁸. Tokie veiksmai vertė Vytautą veikti atsargiai ir neperlenkti lazdos (ypač turint omenyje būsimą karą su Ordinui). Faktiškai tai pasireiškė tuo, kad Žemaitijos savarankiškumas nebuvo likviduotas iki galo ir įvairiomis formomis reiškėsi toliau. Žemaičiai, primindami, kad su jais reikia elgtis atsargiai, kiekviena proga pareiškėdavo, jog Vytauto ir Jogailos valdžiai jie pasidavė visiškai savanoriškai³⁹.

Visų šių įvykių fone vyko aktyvi diplomatinė kova. 1409 m. spalio 9-ąją savo ilgus raštus į Europą išsiuntė Jogaila ir Vytautas. Pastarasis pažymėjo, kad „žemaičiai labai teisėtai atsisuko prieš pačius kryžiuočius“, kurie Žemaitijoje per penkerius metus nieko nepakrikštijo. Jis pats prie žemaičių prisijungė „ne be priežasties, nors ir nenoromis“. Jogaila taip pat teigė, kad Žemaitija buvo atiduota Ordinui tam, kad ją pakrikštytų, tačiau šis nieko nenuveikė⁴⁰. Ordinas į Lietuvos ir Lenkijos kaltinimus atsakė raštais, išsiųstais 1409 m. pabaigoje ir 1410 m. gegužės 20 d. Apie diplomatinės kovos masą byloja išlikusios 36 pastarojo laiško kopijos⁴¹.

Apibendrinant galima teigti, kad Žemaitiją sukilimo metu Ordinas atidavė be didesnio pasipriešinimo. Lietuva vėl valdė Žemaitiją faktiškai. Tačiau Ordinas tebeturėjo Vytauto ir Jogailos didžiaisiais antspaudais 1404 m. patvirtintą Racionžo sutartį, kuria Žemaičiai buvo perduoti jam. Todėl, kovoms dėl Žemaitijos tęsiantis, buvo siekiama ne tik įtvirtinti esamą padėtį, bet ir priversti atiduoti Ordiną Racionže gautus pažadus. Tam neužteko net Žalgirio mūšio. Galutinai šis siekis įgyvendintas tik 1422 m. sudarius Melno taikos sutartį.

Sutrumpintos nuorodos

(pilni nuorodose minimų šaltinių ir literatūros aprašai yra knygoje: Almonaitis V. Žemaitijos politinė padėtis 1380-1410 metais. Kaunas, 1998.

- CEV. Nr.388, S.164–165.
- CEV. Nr.389–390, S.165–166.
- CEV. Nr.391, S.166–167.
- CEV. Nr.394, S.170–171.
- CEV. Nr.398, S.175.
- CEV. Nr.VI, S.1035.
- CEV. Nr.411, S.183, Nr.412–414, S.185–187; Dundulis B. Lietuvių kova. P.74; Halecki O. Litwa, Ruś i Żmudź. S.28.
- CEV. Nr.412–413, S.185–186.
- CEV. Nr.404, S.180, Nr.412–413, S.185–186.
- SRP. III. An.Th. S.300.
- SRP. III. Pos. S.300.
- SRP. III. Pos. S.300–301; CEV. Nr.IV, S.980, Nr.VI, S.1035.
- CEV. Nr.400, S.177–178.
- CEV. Nr.VI, S.1035.
- CEV. Nr.398, S.175.
- CEV. Nr.403–404, S.179–180, Nr.410–414, S.182–188.
- CEV. Nr.411, S.183–184.
- CEV. Nr.397–399, S.174–177, Nr.405–406, S.180–181.
- CEV. Nr.410, S.182.
- CEV. Nr.418, S.189.
- CEV. Nr.403–404, S.179–180, Nr.408–414, S.181–188 ir kt.
- CEV. Nr.414, S.187.
- Długosz J. Roczniki. Ks.X–XI. S.27; CEV. Nr.394, S.171, Nr.414, S.187, Nr.415, S.192, Nr.427, S.200, Nr.III. S.975–976, Nr.IV, S.985, Anm.1.
- CEV. Nr.412, S.185.
- Długosz J. Roczniki. Ks.X–XI. S.28.
- CEV. Nr.IV, S.980–981, Nr.VI, S.1036.
- Ten pat; CEV. Nr.412–413, S.185–186.
- CEV. Nr.410, S.182–183, Nr.414, S.187.
- CEV. Nr.421, S.190–191, Nr.425, S.192–193.
- CEV. Nr.421–422, S.190–191.
- CEV. Nr.411–412, S.184–185.
- SRP. III. Pos. S.303.
- CEV. Nr.VI, S.1035.
- CEV. Nr.404, S.180.
- CEV. Nr.408–409, S.181, Nr.411, S.183, Nr.412–414, S.185–187, Nr.IV, S.984–986; Dundulis B. Lietuvių kova. P.74; Halecki O. Litwa, Ruś i Żmudź. S.28.
- CEV. Nr.411, S.183, Nr.IV, S.984–986.
- CEV. Nr.412–413, S.185–186; Lites. II. S.147.
- CEV. Nr.411, S.183–184; Halecki O. Litwa, Ruś i Żmudź. S.29.
- Lites. II. S.150; CEV. Nr.VI, S.1018; ZPL. S.67–68.
- CEV. Nr.426–427, S.194–201.
- CEV. Nr.437, S.204–206, Nr.440, S.206–207.

Ką reiškia Lietuvai turėti Klaipėdą?

Hum. m. dr. Česlovas LAURINAVIČIUS, Lietuvos istorijos instituto XX a. istorijos skyriaus vedėjas, vyresnysis mokslo darbuotojas

Klaipėdos uostas

Atkelta iš 1 p.

Klaipėdos uosto ir jo platesnio hiterlando problemiskumą. Lenkijos–Lietuvos bendro Baltijos pakrantės kondominimumo laikais (XV–XVII a.) visiškai įsisavinti Klaipėdos bei Karaliaučiaus suponuojamas erdves nemažai trukdė tarpusavio trintis tarp Lenkijos ir Lietuvos. Vietoje pastarųjų atsiradus Rusijos imperijai Vienos kongrese priimtas nutarimas dėl Nemuno internacionalizavimo tarsi turėjo paskatinti sąsajas tarp vokiečių valdomo uosto ir rusų valdomų arterijų to uosto link. Tačiau taip neįvyko. Galbūt dėl to, kad Rusija, jausdama nuolatinę strateginę įtampą su Vokietija, į Rytų Prūsijos pasienį žiūrėjo kaip į būsimų karinių veiksmų lauką, ir kur kas labiau linko plėtoti apeinamąją vertikalią Liepojos–Romnų komunikaciją. Gi vokiečiams, geopolitiškai užspaustiems siaurame jų Memelio iškišulyje, beliko gražinti miestą nelyginant pasakų atviruką.

Žiūrint į Klaipėdos krašto sąsają su Lietuva raidą veriasi vaizdas, kai sprendimo ieškota tarsi aklų bandymų – klaidų metodu. Ir vis nesėkmingai. Bet gali būti, kad problemos esmė ne sprendime, bet jo interpretacijoje – nežinia, sąmoningai ar ne – menkinančioje to sprendimo vertę. Tokia mintis šiandien kyla pirmiausia galvojant apie vadinamąją Versalio sistemą, pagal kurią Lietuva valdė Klaipėdą nuo 1923 iki 1939 m. Istoriografijoje į tą sistemą dažnai žiūrima su tam tikru išankstiniu skepticizmu tikriausiai dėl tos sistemos faktinės raidos trūkumų ar ją kankinusių problemų bei jos apgailėtino žlugimo 1938–1939 m. Tačiau kartu neretai lieka ignoruojami arba tinkamai neįvertinti tos sistemos tikrieji idėjiniai pamatai, kurie, beje – kaip kam nepasirodys keista – tebeegzistuoja iki šių dienų. Tokia padėtis, kai nežinoma ar neįvertinama, ant kokių pamatų gyvenama, savaime pavojinga. Todėl yra prasme bei poreikis atsigręžti į istoriją šimtu metų atgal ir pabandyti pasiaiškinti, kas per tą praėjusį amžių turėjo progresyvią išliekamąją vertę, o kas tebuvo konjunktoriška.

Dėl Versalio sistemos esmės

Taigi grįžkime prie Versalio sistemos. Ne ginčijama, kad tą sistemą galima apibūdinti kaip naujų nacionalinių valstybių sukūrimą Vidurio Rytų Europoje ir visų Europos valstybių susijungimą į kolektyvinę saugumo sistemą, ikūnytą Tautų Sąjungos organizacijos. Tačiau toks Versalio sistemos paveikslas paprastai dar papildomas reikšmingu siužetu: Europa vaizduojama atsivėrusi spygliuota viela nuo Rusijos. Ir pastarasis siužetas neretai traktuojamas kaip geriausiai išreiškiantis versalinę dvasiją. Iš tokios interpretacijos beveik logiškai seka išvada: kadangi Rusija visai stengėsi pro ją atibojusią spygliuotą vielą prasibrauti, toji aplinkybė ir tapusi ko ne svarbiausiąja Versalio sistemos žlugimo priežastimi. Dar viena panašios prigimties ir mus konkrečiai dominanti interpretacija, kad esą iniciatyva atskirti Rytų Prūsijos dalį su Memelio uostu nuo Vokietijos ėjusi iš Lenkijos.

Tačiau tokios interpretacijos, drįsio teigti, – tai tik vėlesnės faktinės padėties konstatavimas (jei neįtartum esant sąmoningo tendencingo istorijos konstravimo). Šiaip ar taip, autentiška Antantės lyderių sumanyta sistema liudytų kitokią vaizdą. Pagal ją, Rusija ne tik kad neturėjo būti išmesta iš Europos, bet ji turėjo tapti pagrindiniu naujai sukurtų nacionalinių valstybių Vidurio Rytų Europoje garantu rytuose. Tik tokiu atveju buvo galima tikėtis nacionaliniu principu remiantis pertvarkytoje Europoje palaikyti stabilumą. Žinia, plano realizacija susikomplicavo, kadangi Rusiją ištiko bolševikinė anarchija, ir būtent toji anarchija – o ne Rusija – buvo atitverta nuo Europos. Tuo tarpu naujos nacionalinės valstybės, likusios be garanto,

vaizdžiai tariant, pabiro: bandymas rusišką garantą keisti lenkišku tik komplikavo situaciją, ir dėl to Vidurio Rytų regionas ėmė dreifuoti taip pat į anarcijos situaciją, visų pirma tarptautinio stabilumo požiūriu.

Tezė apie Lenkijos iniciatyvą Klaipėdos atskyrimo istorijoje – tai taip pat tik vėlesnės faktinės padėties apraška, kitaip tariant, tai tik bandymas lenkišku stabilumo veiksniu pakeisti rusiškąjį. Istorikai žiūrint akivaizdu, kad apie Rytų Prūsijos perdavimą Rusijos įtakai viešai kalbėta dar nuo 1914 m. Prisiminkime kad ir garsiąją lietuvių politikų „gintarinę deklaraciją“, pirmomis Didžiojo karo dienomis įteiktą Rusijos premjerui. Joje lietuviai entuziastiškai reiškė savo solidarumą su Rusijos strateginiais karo tikslais – prijungti Rytų Prūsijos teritorijas palei Nemuno žemupį prie pagrindinių lietuvių žemių Rusijos sudėtyje. (Beje, pagal Rusijos strateginius tikslus, Lenkijai taip pat nusimantė atitinkami prijungimai ties Vyslos žemupiu bei Pomeranijoje.) Tuo tarpu apie lenkų užvaldymą Nemuno baseino su Klaipėda pagal tuos planus negalėjo būti ir kalbos. Dar prieš prasidedant Paryžiaus taikos konferencijai legitimūs Rusijos politikai reiškė įsitikinimą, kad atkurtos Lenkijos rytinės ribos turinčios eiti palei istorines Lenkijos Karalystės ribas, padarius etnografinius pataisymus Suvalkijoje. Ir Antantės lyderiai stengėsi laikyti Rusijos nuostatų: 1919 m. jie Lenkijos rytinę sieną brėžė iš esmės pagal istorinę Karalystės ribą atimdami iš jos didžiąją dalį Suvalkijos ir tik truputį leisdami būsimai Lenkijai prisiliesti prie Nemuno ties Gardinu. O Lietuvai Antantės lyderiai numatė autonominį statusą Rusijos sudėtyje. Taigi negalėtų kilti abejonių, kad pagal Versalio taiką atskirtas Klaipėdos kraštas turėjo būti prijungtas prie Lietuvos, kuri savo ruožtu turėjo likti Rusijos kontrolėje.

Bet, žinia, Rusija iš tarptautinio koncerto iškrito. Jos vietoje įsitvirtino sovietų valdžia, tai yra, naujo tipo totaliai ideologizuotas ir beveik neprognuojamas režimas. Tokia įvykių raida sukomplikavo ir Klaipėdos klausimo sprendimą. Antantės valstybės, nors ir atskyrusios kraštą nuo Vokietijos, nesiryzo jo perduoti Lietuvos valstybei Vakarams įprasta demokratine procedūra, nes netikėjo Lietuvos pajėgumu tas procedūras vykdyti. Todėl Klaipėdos krašto prijungimas prie Lietuvos sprendėsi incidentiniu vadinamojo sukilimo būdu, ir dėl tokio sprendimo susidariusi labai nestabili bei komplikuota

padėtis savotiškai atspindėjo ir visą Versalio sistemos pagrindinę problemą: naujų, iš esmės rytietiškos kultūros, valstybių kūrimasis ant senos vakarietiškos, bet dar labai gyvybingos civilizacijos pamatų buvo per sunkus toms naujoms valstybėms uždavinys.

Tiesa, stabilumą regione, kaip minėta, bandė palaikyti Lenkija. Prisiskyrusi sau regiono lyderės vaidmenį ji peržengė Antantės jai numatytą rytinę liniją, užėmė Vilnių ir ėmė pretenduoti į visą Lietuvą. Kartu Lenkija pretendavo ir į Klaipėdos uostą remdamasi tuo motyvu, kad ir jai reikalingas išėjimas į jūrą. Mat Antantės valstybės vienos – be Rusijos – nesiryzo suteikti Lenkijai Vyslos žiočių su Dancingu. Tačiau lietuviai dėl tokio Lenkijos plėtojimosi pajutę grėsmę savo identitetui ne tik darė viską, kad neprileistų Lenkijos prie Klaipėdos, bet ir dėjo visas savo pastangas bei viltis į tai, kad Lenkija apskritai būtų išstumta iš buvusių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijų ir sugrąžinta į vadinamąsias savo etnografines ribas. Praktiškai tos Lietuvos pastangos bei viltys vedė į tai, kad Lenkija anksčiau ar vėliau turėjo būti užpulta arba Rusijos, arba Vokietijos, arba abiejų kartu. Taip regione susidarė labai nestabili padėtis, vedanti į naują karą (ypač turint galvoje tai, kad panašių nestabilumo židinių regione būta ne vienas ir ne du).

Dėl Versalio sistemos žlugimo priežasčių

Vakarų valstybės dėjo nemažą pastangų siekdamas padėti stabilizuoti. Bet atvirai kalbant negalėčiau tvirtinti, kad tos pastangos buvusios nuosirdžios bei nuoseklios. Per visą tarpukario laikotarpį Vakarų valstybių demonstruoto oporūnizmo kontekste šiandien ypač verta pabrėžti tą aplinkybę, kad nebuvo padėta pakankamai pastangų pabandyti stabilumui išnaudoti vietoj konstitucinės Rusijos bolševikų sukurtą SSRS. Mat toji nauja sovietinė galybė, nors ir likdama grėsminga, vis dėlto laikui bėgant maždaug nuo 4 dešimtmečio pradžios buvo beįgyjanti tam tikrų prognozuojamos tarptautinės partnerės bruožų ir turėjo potencialo bendrame kolektyvinio saugumo sistemos kontekste suvaidinti konstruktyvų vaidmenį Rytų Europoje – bent jau kur kas labiau konstruktyvų, nei ji tą vaidmenį atliko vėliau, jau Europai pasukus į naują karą, kai iš esmės visi trandomieji veiksniai išskyrus nuogą karinę jėgą buvo išnykę.

Tarpukario laikotarpiui įpusėjus, kada dar buvo galima gėlbėti ar taisyti Versalio sistemą, vyraujantys procesai Europoje pasuko kitu keliu. Ir to posūkio ištakų, mano supratimu, reikia ieškoti ne Rytuose, bet Vakaruose. Maždaug nuo 4 dešimtmečio Vakarų valstybėse – ir visų pirma Britanijoje – ėmė įsivyrėti politinė srovė, pasižyminti ypatingu konservatyvumu bei panieka viskam, kas neatitiko tradicinių Vakarų civilizacijos standartų. Savo praktinėje politikoje minima srovė pasuko retrogradišku keliu – atsisakant suverenų nacionalinių valstybių Vidurio Rytų Europoje veiksnio nuspręsta leisti regione įsivyrėti revanšistinei Vokietijai. Teigta, kad šitaip bus suteiktas stabilumas Europoje. Tačiau faktiškai tai reiškė Versalio sistemos griovimą tiek teoriškai, tiek ir faktiškai, nes pagal toki kursą geopolitiniai procesai Rytų Europoje tarsi turėjo pasisukti radikaliai atgal – gal į XIX amžių, o galbūt ir į daug daug senesnius laikus.

Bet, kad ir labai keista, toks posūkis kurį laiką plėtojosi stebėtinai lengvai, be jokio rimtesnio pasipriešinimo. Nacistų valdoma Vokietija per trumpą kelių metų laikotarpį nusimetė visus Versalio taikos jai uždėtus apribojimus ir ėmė

grobti teritorijas iš naujai sukurtų nacionalinių valstybių kryptingai plėtodamasi Rytų link. Tokia plėtotė galėjo būti sėkminga daugiausia dėl to, kad ji buvo dangstoma iškreipta ideologine interpretacija: esą nacių Vokietijos reakcija vykusi ne prieš nacionalinį principą kaip tokį, o tik prieš azijinę rusišką grėsmę, keliamą europinei civilizacijai. Todėl Vidurio Rytų Europos valstybės užuot susitelkusios prieš joms iškilusią mirtiną grėsmę, užsiėmė savotišku savo pačių testavimu – kuri iš jų geriau atitinkanti europinius standartus.

Dėl tokios įvykių raidos 1934–1935 m. Lietuvos užsimotam nacių tramdymui Klaipėdos krašte buvo sukurtas ypač nepalankus tarptautinis klimatas, tuo pačiu laikotarpiu buvo sužlugdytos pastangos suformuoti vadinamąjį Rytų pakta, turėjusį tramdyti nacių ekspansiją, ir galų gale 1938 m. Miunchene buvo sužlugdyta pati kolektyvinio saugumo sistema Europoje. Istorikai žiūrint nenuostabu, kad tokiaime kontekste Lietuva prarado Klaipėdą, o netrukus – ir suverenumą.

Sunkus Europos atsikūrimo kelias

Antrasis pasaulinis karas Vokietiją, nors ir pačia šurkščiausia forma, sugrąžino į savo ribas. Be to, buvo atkurtos nacionalinės valstybės Vidurio Rytų Europoje tik su stipriai apribotu jų suverenumu. Taigi yra pagrindo teigti, kad 1945 m. Jaltos nutarimai iš esmės reiškė Versalio sistemos atkūrimą – bent jau teoriškai. Skirtumas galėtų būti tik tas, kad jeigu autentišką Versalio sistemą turėjo realizuoti kartu su Vakarų valstybėmis caro generolai Kolčakas ar Denikinas, tai Jaltą realizavo bolševikas Stalinas. (Tik čia norėtusi priminti vieną labai svarbią, bet pastaruoju metu užmirštamą aplinkybę: Stalino metodai Europoje nesulaukė kokio nors rimtesnio pasipriešinimo daugiausia dėl to, kad prieš tai Europa jau buvo patyrusi, ką reiškia nacių metodai.) Taigi vadovaujantis versalinės Europos planu Klaipėda buvo grąžinta Lietuvai, bet pati Lietuva net negavo autonomijos, liko tik kaip administracinis vienetas. Tiesa, tokio modelio dėka Klaipėdos uostui lyg ir atsivėrė palankios horizontalios komunikacijos. Bet prie to uosto gyvenančių lietuvių sąmonė liko užšaldyta valstietišku vaizdinių rėmuose, iš kurių, regis, tebesivaduojama iki šių dienų. Pavyzdžiui, teko girdėti toki atvejį Lietuvoje, kurį vargiai aptiktume kokioje kitoje prie jūros gyvenančioje tautoje: pasirodo, Lietuvos teisinę kodifikaciją laivas traktuojamas kaip nekilnojamasis turtas.

Toks atvejis daugiausia paaiškina, kodėl Lietuvos kelias prie jos natūralaus uosto – Klaipėdos buvo toks ilgas, sunkus ir pakankamai nenatūralus. Bet istorijos raida neleisų teigti, kad tas kelias buvo neteisingas. Nes tas kelias susijęs ne su Lietuvos ar kokios nors kitos valstybės intriga, bet jis sąlygotas bendraeuropinio vystymosi logikos, paremtos nacionalinio apsisprendimo principų plėtote bei įsitvirtinimu. Ta prasme galima taip pat teigti, kad ir stalininė sistema, kartu su jos sąlygotais nusikaltimais bei žmogiškomis tragedijomis, vis dėlto galėjo laikytis tol, kol iki minimumo sumažėjo tikimybė naujos reakcijos prieš Versalio sistemos padėtus pamatus Europoje.

Vietoj išvadų

Šiandien Lietuva turi ne tik natūralų ryšį su jūra, svarbų ūkiniam gyvenimui, bet ji taip pat šiandien turi ir tarptautines garantijas savo nacionaliniam suverenumui, ko niekada anksčiau istorijoje neturėjo. Atrodytu, Lietuvai liktų tik džiaugtis istorijos suteiktomis jai galimybėmis, jas vystyti ir kartu siekti, kad Europoje, ypač Pabaltijo regione, būtų stabilu. Tačiau pastarųjų metų Lietuvos politika (turima galvoje Lietuvos užsienio politika 2004–2008 m.) liudytų, kad Lietuvai anaipol ne stabilumas rūpėjo, kad jai visų pirma rūpėjo europinės civilizacijos forsuota plėtotė į Rytus, nes esą iš tų Rytų kylanti grėsmė patiems Lietuvos valstybingumo pamatams.

Grėsmė, aišku, visada tyko, tarp jų ir iš Rytų. Bet ar adekvačiai ta grėsmė Lietuvoje interpretuojama? Ar pastarųjų penkerių metų tos grėsmės eskalacijoje negalima išvėlgti panašių kontūrų į tuos procesus, kurie buvo išibėgę prieš Antrąjį pasaulinį karą, tai yra, procesų, keliančių pavojų patiems Lietuvos, kaip nacionalinės valstybės, pamatams? Pavyzdžiui, pasigirsta net reikalavimų pasmerkti Jaltos konferencijos nutarimus. Užmirštant, kad tų nutarimų esmė – atkurtos pagal Versalio modelį Vidurio Rytų Europos nacionalinių valstybių sienos, kurios, beje, buvo patvirtintos 1975 m. visos Europos šalių Helsinkio baigiamuoju aktu. Ir tik po pastarojo patvirtinimo tapo galimas atsipalaidavimas nuo stalininių varžtų. Tad kelintą kartą norėtusi priminti taisyklę: pildami iš vonelės nešvarų vandenį neišpilkime ir vaiko.

Klaipėdos uostas

Faktiniai LDK valdovai grįžo į Dubingius

Monika VIRVIČIŪTĖ-RYBELIENĖ, Povilas VIRVIČIUS.

Iškilmų proga susirinkusiuosius sveikino Premjeras A. Kubilius

Praėjusį savaitgalį Dubingiuose vyko istorinis įvykis – perlaidoti 2004 metais atrasti ir antropologų, istorikų, menotyrininkų, archeologų bendromis pastangomis identifikuoti aštuonių Radvilų giminės atstovų palaikai: LDK kanclerio, faktiškai nevainikuoto Lietuvos karaliaus Mikalojaus Radvilos Juodojo, jo žmonos Elžbietos Šidlovieckos-Radvilienės, LDK kanclerio, Vilniaus vaivados ir didžiojo etmono Mikalojaus Radvilos Rudojo, jo sūnaus Mikalojaus Radvilos, Mykolo Radvilos žmonos Elenos Hlebovičaitės, Jonušo VI Radvilos (Mykolo Rudojo vaikaičio) ir Anos Sobkovnos (Kristupo Radvilos Perkūno pirmosios žmonos). Šis vienas didžiausių kultūrinis palikimas ir tebegyvena Radvilų palikuonys. Istorikų teigimu, Radvilų giminė yra viena įtakingiausių šeimų Lietuvos istorijoje. Didikai prisidėjo tiek prie politinės, tiek prie kultūrinės šalies raidos. O Radvilų funduota Nesvyžiaus (dabartinė Baltarusija) Dievo kūno bažnyčia yra pirmasis barokinės architektūros pavyzdys LDK.

Iškilminga laidočių ceremonija prasidėjo dar savaitės viduryje. Palaikai rugsėjo 3–4 dienomis buvo pašarvoti Radvilų rūmuose Vilniuje. Iškilminga Radvilų palaikų perlaidojimo ceremonija vyko Dubingiuose, atrastos renesansinės evangelikų reformatų bažnyčios mūruose įrengtoje kriptoje.

Puošnų sarkofagą, padabintą Radvilų giminės herbu – ereliu ir liūtų galvomis, juodame katafalke iš Radvilų rūmų Vilniuje į perlaidojimo vietą ant Dubingių piliakalnio atlydėjo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino štabo bataliono Garbės sargybos kuopos kariai ir stilizuotais kūrinius kūrė neįprastą lietuvių. Raudonu kilimu iki laidojimo vietos – požeminės buvusios bažnyčios kriptos – atneštas sarkofagas daugeliui kėlė susižavėjimą. Kad garbingų didikų perlaidojimas būtų kuo išpūdingesnis ir išimintinas kiekvienam, buvo pasitelktos visų su senove susijusių organizacijų pajėgos. Garbės sargyboje prie sarkofago stovėjo Lietuvos kariuomenės Garbės sargybos kuopos kariai su atkurta XIV amžiaus Lietuvos riterio apranga ir ginkluote. Lietuvos kariuomenės orkestras ir Šiaulių kamerinis choras „Polifonija“ atlikdami senovę dvelkiančius kūrinius kūrė neįprastą atmosferą, savito žavesio renginiui suteikė ir visą dieną nesiliovęs lyti lietus. Perlaidojimo iškilmes vedė gerai Lietuvoje žinomi, populiariausiuose serialuose vaidinantys aktoriai Alvydas Šlepikas ir Rimantas Bagdzevičius. Iškilmės pradėtos XVI a. humanisto Andriaus Volano šlovinamaisiais žodžiais laidojant Mi-

Pirmieji pagarbą garbingiems didikams atidavė Radvilų giminės palikuonys, Premjeras, Molėtų rajono meras

kalojų Radvilą – Dubingių ir Biržų kunigaikštį, Vilniaus vaivadą – apie jo dorybes ir drąsą mūšiuose. Po jų susirinkusiuosius sveikino ir pagarbą nekarūnuotiems karaliams atidavė Ministras Pirmininkas Andrius Kubilius. Vyriausybės vardu jis padėkojo visiems istorikams, archeologams, mokslininkams, prisidėjusiems atrandant ir identifikuojant Radvilų palaikus ir tyrinėjant šios giminės istoriją bei palikimą.

– Savo himne giedame „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia“. Šiandien susirinkome džiaugdamiesi dar vienu šaltiniu, iš kurio sėmsimės stiprybės – atidarome Radvilų panteoną, Radvilų mauzoliejų. Dubingiai su galinga istorijos jėga grįžta į Lietuvos stiprybės šaltinius. Susirinkome į Dubingių piliavietę – vieną reikšmingiausių objektų Lietuvos istorijoje – atiduoti deramą pagarbą faktiniams LDK valdovams – Mikalojui Radvilai Juodajam ir Mikalojui Radvilai Rudajam bei dar šešioms garbingiems šios giminės atstovams. Nei viena kita didikų giminė nei Lietuvoje, nei Lenkijoje nėra davusi valstybei tiek žymių valstybininkų: Lietuvos – kanclerių, etmonų, vaivadų postai – aukščiausios Lietuvos valstybės pareigybės – buvo tapę beveik paveldimos Radvilų giminėje. Šiandien prisiliedami prie Radvilų istorijos ir jų didybės, patys tampame šiek tiek didesni. Tad būkime verti Lietuvos didybės, – sakė A. Kubilius.

Ceremonijoje dalyvavo ir iš Lenkijos atvykę Radvilų giminės palikuonys – Mikolajus ir Maciejus Radvilos bei kiti Radvilų kraujo arba jų pavardę turintys žmonės iš Lenkijos ir Lietuvos, Lenkijos ambasadorius. Pasisakyti pakviestas Maciejus Radvila dėstė:

Įprastai laidočių metu mes liūdime, bet šiandien turime būti pasitikintys ir drąsūs. Džiaugiuosi, kad, praėjus 500 metų ir išgyvenus trylikai kartų, tokia giminė niekada neišnyks. Tikiu ir tuo, kad tauta, kuri prisimena savo herojus, gyvenusius prieš 500 metų, niekada neišnyks, – sakė tryliktosios po Mikalojaus Radvilos Juodojo kartos atstovas, pripažinęs, kad ši iškilminga mūsų laikais yra praradusi buvusią istorinę galią, bet neišžadanti prisiminimo apie ją, ryšio su istorinėmis žemėmis bei pasidalino savo pamąstymais.

–Mano LDK samprata kitokia nei istorikų ir lai jie nesupyksta, bet LDK ir mūsų šeimos istorija – ne akademinė disciplina, bet iš kartos į kartą perduodama tradicija. Radvilos buvo tvirtai įsikūrę Lietuvoje dar gerokai anksčiau nei Mikalojus Radvila Juodasis ir Mikalojus Radvila Rudasis tapo svarbiausiais valstybės veikėjais. Žygimanto Augusto ir Barbaros Radvilaitės vedybos sustiprino giminės padėtį ir kartu tai paliudijo apie ypatingą Radvilų statusą dar iki šių valstybių. Mikalojus Radvila Juodasis ir Mikalojus Radvila Rudasis, pakloję turtus būsimos giminės pamatams, nusipelnė didelės pagarbos. Būtent Radvilų dėka LDK tapo įtakingiausia visos Žečpospolitos giminė. Mikalojui Juodajam buvo suteiktas šventosios Romos imperijos kunigaikščio titulas. Per ateinančius

šimtmečius jų palikuonys tuokėsi su svarbiausiomis to meto Europos šeimomis, tarp jų ir karališkomis. Ši giminė labai praturtėjo, tačiau niekada nepamiršo šiandien pagerbtų dviejų didžiųjų valstybės veikėjų puoselėto pakantumo ir atvirumo tradicijų. Radvilos niekada nesiliovė rūpintis savo sūnų išsilavinimu, labdaringa veikla, kultūros ir religijos rėmimu. Dabar Radvilos – kosmopolitiška šeima, tačiau niekada neišžadėjo savo šaknų. Ar galėtumėte prisiminti kurią nors kitą šeimą, turėjusią rūmus Vilniuje, Varšuvoje, Krokuvoje, Berlyne ir šalia Paryžiaus? Ne. Tuo pat metu mes visada buvo prisirišę prie savo protėvių žemės, tautų ir žmonių, tarp kurių gyvenome ištisus šimtmečius. Iki 1939 m. mes gyvenome visose ankstesnėse LDK žemėse. Mes niekada savo noru nebuvome palikę šios šalies. Jei šiandien Radvilos čia negyvena, tai tik todėl, kad buvo nužudyti, kalinti ar priversti savo kraštą palikti kartu su kitais, patirdami tragišką dalį, tekusią šioje pasaulio dalyje gyvenantiems žmonėms totalitarinio valdymo laikais.

Sveikinimus skaitė ir europarlamentaras Vytautas Landsbergis.

Skambant lotyniškai giesmei sarkofagas su Radvilų palaikais nuleistas į laidojimo kriptą, papuoštą ažuolo lapų girliandomis. Šalia jos vaidilutės padėjo baltų lėlių puokštę. Beje, giminės atstovų palaikai buvo perlaidoti sarkofage taip, kaip jie iš pat pradžių ir buvo palaidoti. LDK XVII a. prasidėjus karui, palaikai buvo išimti iš sarkofagų ir taip paslėpti bažnyčioje, kad vėliau jų nerado net jų giminaičiai. Radvilų atminimas pagerbtas trimis istorinių pabūklų salvėmis: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiajam etmonui, kancleriui ir Vilniaus vaivada Mikalojui Radvilai Rudajam, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleriui ir Vilniaus vaivada Mikalojui Radvilai Juodajam ir visai Lietuvos

Savo protėvius į amžiną atilsį lydėjo Maciejus Radvila

Prie puošnaus sarkofago pagarbiai išsirikiavę Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino štabo bataliono Garbės sargybos kuopos kariai

Didžiosios Kunigaikštystės didikų Radvilų giminėi. Pabaigoje iškilmingai sugiedotas Lietuvos himnas. Kiek vėliau oficialiai leista visiems prieiti prie kriptos padėti gėlių. Patys pirmieji tai padarė Radvilų palikuonys, Premjeras bei Molėtų rajono meras Algimantas Žiukas, o paskui juos ir likusieji ceremonijos svečiai: evangelikų reformatų bažnyčios atstovai, Radvilų kraujo arba jų pavardę turintys žmonės iš Lenkijos ir Lietuvos, Lenkijos ambasadorius, gausiai susirinkę Dubingių gyventojai ir atvykusieji iš kitų miestų. Pasigesta tik į ceremoniją kviestos, bet neatvykusios Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės.

Tik ažuolų girliandomis uždengtą kriptą lankė ir gėles dėjo visi dalyvavę ceremonijoje

Muziejus laikraštyje Nr. 35 (87)

Popiežiaus Jono Pauliaus II vizitas Lietuvoje monetose ir medaliuose

„... Iškeliauju kupinas įspūdžių, kurie, esu tikras, pavirs malda. Išsaugosiu atmintyje jūsų svetingumą ir bičiulišką šilumą, parodytą man per šias dienas. (...) Lietuva gerai žino, ką reiškia tvarkyti žmogaus gyvenimą be Dievo. Liūdną praeities patirtį visi puikiai mena. Brangūs Broliai ir Sesės, reikia atverti duris kitiems akiračiams. (...) Šios šviesos dėka lietuviai sugebės kurti gėrį, vieningai ir taikiai gyventi. Šiuos nuoširdžius linkėjimus telydi mano Palaiminimas“, - taip kalbėjo Jonas Paulius II, 1993 m. rugsėjo 8 d. išvykdamas iš Lietuvos.

Moneta proginė, 10 litų. 1993 m.

Medalis, skirtas Jono Pauliaus II vizitui Lietuvoje, 1993 m.

Medalis vienpusis.
Popiežius Jonas Paulius II. 1993 m.

Monetos skersmuo 28,70 mm, masė 13,15 g. Monetos briaunoje yra užrašas: „TIKĖJIMAS MEILĖ VILTIS“. Šios monetos dailininkai – L.Pivoriūnas ir P. H. Garška. Moneta išleista 1993 m. 10 000 tiražu, nukaldinta Lietuvos monetų kalykloje. Taip pat piligriminei kelionei atminti skirtas medalis, pagamintas tradiciniu štam pavimo būdu UAB „Alpera“. Medalio autorius L. Pivoriūnas. Medalio aversas vaizduoja Joną Paulių II, kairėje rankoje laikantį krucifiksą, o dešinę pakėlusį palaiminimui, kitoje pusėje – užrašas „LIUDIKIME KRISTŲ“ bei Vilniaus ir Kauno miestų ir paties popiežiaus herbai. Trakų istorijos muziejus turi įsigijęs skulptoriaus J. Kalinausko penkių sidabrinių medalių komplektą. Šių medalių tikslas – pažymėti 2000 metų jubiliejų (šiuos metus Jonas Paulius II buvo paskelbęs šventaisiais metais). Medalio averse –

Jėzaus Kristaus atvaizdas, kurio motyvas paimtas iš Mikelandželo skulptūros „Prisikėlęs Kristus“, ir apaštalo Jono žodžiai. Reverso centre – popiežiaus Jono Pauliaus II portretas, aplink kurį yra trijų kontinentų ir penkių valstybių architektūros paminklų vaizdai. Lietuvos simboliu pasirinkta Vilniaus Arkikatedra. Medalio masė 67,6 g, skersmuo 51 mm. Medaliai pagaminti Lietuvos monetų kalykloje. Muziejaus faleristikos rinkinyje yra ir vienpusių medalių – autoriaus E. Dangulio tonuoto aliuminio, netaisyklingo apskritimo formos (dydis 157x145 mm) su laiminančio popiežiaus atvaizdu bei autoriaus V. Zuklio variuoto aliuminio kūriny (skersmuo 310 mm) su Jono Pauliaus II portretu ir apsilankymo Lietuvoje data.

Šiandien kalbant apie pontifiko vizitą į mūsų šalį, reikia prisiminti, kad viešnagės metu Šventasis Tėvas pabrėžė, kad laisvė neatsiejama nuo atsakomybės. Per susitikimą su Lietuvos inteligentija Vilniaus Sv. Jonų bažnyčioje Jonas Paulius II akcentavo kultūros atstovų atsakomybę už tai, „kad protui nebūtų užveriamas kelias, vedąs link paslapties“, ragino puoseleti mąstymo etiką, tikėjimo pokalbį su kultūra, ekumeninį ir tarpreliginį dialogą. Kaip pasakė pats Jonas Paulius II: „Ateitis prasideda dabar, ne rytoj“.

Istorijos skyriaus vedėja Alvyga Zmejevskienė

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 36 (88)

Litografija „Trakų parapiinė bažnyčia“

Pasitikdami Lietuvos vardo paminėjimo 1000–metį, trakiečiai švenčia dar vieną jubiliejų. Šiemet sukanka 600 metų, kai Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas 1409 m. gegužės 24 d. pasirašė privilegiją steigti Trakų parapiinę bažnyčią, kuriai vėliau buvo suteiktas Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo (ir šv. Jono evangelisto) vardas. Trakų bažnyčios trims kunigams buvo skirtas Bezdežo valsčius (dab. Pinsko raj. Baltarusijoje), o klierikui arba mokyklos prižiūrėtoji skirta alga.

Bažnyčia buvo pastatyta ant kalvos, netoli pusiasalio pilies ir įėjo į Trakų miesto gynybinę sistemą. Pirmoji bažnyčia buvo mūrinė, gotikos stiliaus, turėjusi du įėjimus. Statybai buvo naudotos panašios statybinės medžiagos, kaip ir statant Trakų salos pilį. Daugiausia ginčų kyla dėl pirminio bažnyčios vaizdo. Pirmasis išlikęs vaizdas yra iš Trakų salos pilies freskos, kurią perpiešė 1865 m. dailininkas V. Griaznovas. Joje matyti pastatas – bažnyčia, ir keturių žmonių siluetai.

Seniausiai išlikęs Trakų vaizdas yra T. Makovskio 1600 m. graviūroje, kurios dominantė parapijos bažnyčia. Ji buvo

halinio tipo, sudaryta iš dviejų dalių. Abi dalys – su aukštais gotikiniais stogais. Trakų miestas stipriai nukentėjo per 1655 – 1661 m. karą su Maskva. Bažnyčia buvo apiplėšta ir nuniokota. Pusiasalio ir salos pilys apgriautos. Kaip atrodė Trakai, galima pamatyti K. Šnopo 1666 m. raizinyje.

Po karo bažnyčia atstatyta baroko stiliumi, matyt darbai baigti 1676 m., nes tų metų liepos 5 d. bažnyčia buvo apvogta. 1700 m. LDK kariuomenės generolo Mato Römerio iniciatyva ir lėšomis prie presbiterijos pietinės sienos pristatyta šeimos koplyčia. Bažnyčia ypač išgarsėjo XVIII a. pradžioje, po 1603 m. maro, liūčių ir bado. 1604 m. Vilniaus jėzuitai surengė iškilmingą atgailos procesiją į Trakus prašyti Dievo Motinos pagalbos. 1645 m. klebonas S.Monkevičius užregistravo 23 žymiausius stebuklus, kuriuos išleido atskira knygele.

XVIII a. pradžioje bažnyčia vėl remontuota, rengiantis 1718 m. vykusioms Trakų Dievo Motinos vainikavimo iškilmėms. Trakų Dievo Motinos paveikslas, kuriame nutapyta Šv. Mergelė Marija su kūdikiu, garsėjo stebuklingumu. Paveikslas vainikavimas prasidėjo 1718 m. rugsėjo 4 d.,

Litografija. Trakų parapiinė bažnyčia. Autorius J. Myszkowski, 1886 m.

išklilmės tęsėsi iki rugsėjo 12 d. Tai buvo antrasis visoje Žečpospolitoje karūnuotas šventasis paveikslas (pirmasis karūnuotas 1717 m. Čenstachavoje).

Bažnyčia vėl nukentėjo per 1794 m.

sukilimą: sudėgė vargonai, dalis stogo ir priebažnytis. Sutvarkyta bažnyčia matyti A. Adamo 1812 m. piešinyje. XIX a. plintant romantizmo idėjoms, Trakai tapo krašto istorijos mylėtojų, dailininkų, rašytojų

pamėgta vieta. Dažniausiai buvo piešiami romantiški ir dramatiški Trakų salos pilies griuvėsiai, bet neužmirštama ir parapiinė bažnyčia. Tai galime pamatyti K. Breslauerio, S. Vorobjovo, J. Ozembolskio, N. Ordos, J. Kamarausko piešiniuose.

2009 m. Trakų istorijos muziejus gavo dovanų litografiją, kurioje pavaizduota Trakų parapiinė bažnyčia. Litografijos centre vaizduojama bažnyčia, apjuosta medine tvora. Šalia jos du vežimai. Bažnyčia piešta nuo cerkvės pusės. Šio kūrinio autorius J. Myškovskis (Józef Myszkowski, (1861-1891)). Apie dailininką žinių yra nedaug. Žinoma, kad jis mokėsi J. Mateikos dailininkų mokykloje. Litografija „Trakų bažnyčia“

(„Kościół w Trokach“) datuojama 1886 m. Tai retas jauno dailininko piešinys, papildęs Trakų istorijos muziejaus dailės rinkinį.

Trakų istorijos muziejaus direktorius Virgilijus Poviliūnas

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 37 (89)

Dovana Prezidentui A.Smetonai

Prieš 75 metus 1934 m. rugsėjo 9 d. visa Lietuva pažymėjo Tautos vado, Prezidento Antano Smetonos (1874-1944) 60 –ties metų jubiliejų.

Iškilminga šventė prasidėjo P.Vileišio aikštėje Kaune. Atvykęs Prezidentas A.Smetona su žmona Sofija pasveikino užsienio valstybių karo atstovus. Prasidėjo kariuomenės paradas. Įspūdingiausiu reginiu tapo įvairių visuomeninių organizacijų vėliavų paradas. Jame dalyvavo per 3000 vėliavų. Po parado prezidentas A. Smetona buvo pagerbtas Valstybės teatre. Sveikinimo kalbas pasakė Valstybės Tarybos pirmininkas ir teisingumo ministras S. Šilingas, ministras pirmininkas J. Tūbelis, arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas, Kauno burmistras A. Merkys, Klaipėdos krašto direktorijos pirmininkas M. Reizgys.

1934 m. rugsėjo 9 d. 10.30 val. prezidento pasveikinti atvyko visas diplomatinis ir konsulinis korpusas. Šioje ceremonijoje dalyvavo prezidentas A.Smetona su žmona, ministras pirmininkas J. Tūbelis, politinio departamento direktorius J.Urbšys, Teisės ir administracijos departamento direktorius K. Bizauskas, Eltos direktorius E.Turauskas,

Prezidento kanceliarijos viršininkas dr. P. Bielskis, protokolo šefas A. Vanagas ir prezidento adjutantas majoras Šakmanas. Diplomatinio korpuso dekanas – Italijos Nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Lietuvai G. Amadori pasakė šią sveikinimo kalbą:

„Pone Prezidente, mano gerbiami kolegos ir aš pats esame savo vyriausybių įgalioti pareikšti Tamstai ekscelencijai jų širdingus sveikinimus ir linkėjimus Tamstai 60 metų sukakties proga. Mūsų vyriausybės ir mes patys labai įvertiname Tamstos, Ekscelencija, nudirbtą didelį ir laimingą darbą lietuvių tautai ir Lietuvos valstybei. Valstybės konsolidacija, administracinė tvarka, tautos drausmė, tai Tamstos aukšto vadovavimo vaisiai.

Tamstos amžiaus sukaktis tuo būdu yra lietuvių tautos atgimimo šventė. Teikis Tamsta priimti mūsų ir mūsų Vyriausybių karštus linkėjimus Tamstos asmeniui ir Tamstos veiklos sėkmingumui“ (Lietuvos aidas, 1934.09. 10, nr. 205 (2172), p.6). Po sveikinimo kalbos prezidentui A.Smetonai buvo įteikta įspūdinga sidabrinė taurė – dovana. Atsakomąją kalbą tarė ir prezidentas A. Smetona.

2009 m. šią unikalią taurę įsigijo Trakų

Taurė-dovana prezidentui A.Smetonai, 1934 m. Foto V.Neliubinas

istorijos muziejus. Taurė pagaminta iš sidabro, yra neoklasicizmo stiliaus, su dviem riestom rankenom ir dangčiu. Taurės vidus – auksuotas. Taurės aukštis 38 cm, pagrindo skersmuo 145 mm. Taurė pagaminta Vokietijoje, Berlyne, autorius G. Friedländer.

Taurės priekinėje sienelėje išgraviruotas įrašas prancūzų kalba: À SON EXCELLENCE LE PRÉSIDENT ANTANAS SMETONA LE CORPS DIPLOMATIQUE ET CONSULAIRE Kaunas le 9 septembre 1934 (Jūsų Ekscelencijai Prezidentui Antanui Smetonai Diplomatinis ir konsulinis korpusas 1934 m. rugsėjo 9).

Šis eksponatas yra puikus tarpukario Lietuvos istorijos iškilaus įvykio liudininkas, skatinantis plačiau domėtis to laikmečio įvykiais. Muziejininkai džiaugiasi, kad taurė – dovana prezidentui A.Smetonai gražiai papildys Trakų istorijos muziejaus sidabro dirbinių rinkinį.

Trakų istorijos muziejaus direktorius Virgilijus Poviliūnas

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija

Vytauto Didžiojo keliu

Dana KURMILAVIČIŪTĖ,
Vilnius

Šiais metais paminėjome garbingą Lietuvos tūkstantmečio jubiliejų. Yra dar viena nepaprastai mums, lietuviams, svarbi data: prieš 580 metų, 1429-aisiais, į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę priklausiusį Lucko miestą rinkosi Vidurio ir Rytų Europos monarchai, nusprendę karūnuoti Vytautą Didįjį.

Šio nepaprastai svarbaus istorinio įvykio sukaktis – ne tik puiki proga prisiminti šlovingą LDK istoriją, bet ir užmegzti glaudesnius ryšius su kažkada buvusiais vienos valstybės piliečiais – ukrainiečiais bei baltarusiais.

Pasekti LDK Didžiojo kunigaikščio Vytauto žygio į Lucko suvažiavimą pėdsakais – tokia pagrindinė idėja projekto, kurio sumanytojas ir įkvėpėjas – Lietuvos Seimo narys, Nepriklausomybės akto signataras Kazimieras Uoka. Puiku, kad ši gražų sumanymą pavyko įgyvendinti: sugrįžęs gausus žygeivių būrys džiaugiasi turėjęs galimybę prisiliesti prie didingos savo šalies praeities, širdimi pajusti buvusios LDK galybę ir gražiai pabendrauti su tais Ukrainos ir Baltarusijos žmonėmis, kuriems bendra mūsų tautų istorija lygiai tokia pat brangi kaip ir mums.

Luckas, kuriame buvo minimos garsiojo suvažiavimo 580-osios metinės, tuo pačiu metu šventė ir savo Nepriklausomybės atkūrimo dieną, tad visus pasitiko plazdančių nacionalinių vėliavų šilku, šventiniais koncertais ir kitais renginiais. Juos papildė iš Lietuvos atvykusių kolektyvų pasirodymai: Vytauto Didžiojo būsimos karūnavimo nuotaikas gražiai atskleidusi Vilniaus senjorų teatro vaidyba, Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos karininkų ramovės „Vilnelės“ folkloro ansamblis atliekamos lietuviškos ir ukrainietiškos dainos bei šokiai... Na, o istorikai kartu su savo kolegomis ukrainiečiais dar kartą turėjo proga aptarti tas istorines-politines aplinkybes, kurioms susiklosčius, Vytauto Didžiojo galvą turėjo papuošti karūna.

Kokios tai aplinkybės?

Pasak seminare dalyvavusių istorikų, Lucko suvažiavimą inicijavo Vengrijos karalius ir šv. Romos imperatorius Zigmantas Liuksemburgietis. Buvo numatyta iš pradžių rinktis Trakuose, tačiau vėliau nutarta susiburti arčiau Vengrijos, Lucke. Be minėtojo imperatoriaus Zigmanto Liuksemburgiečio, į suvažiavimą atvyko popiežiaus legatas, Danijos karalius, Maskvos didysis kunigaikštis (Vytauto žentas), Didysis kryžiuočių ordino magistras, Kijevo metropolitas, Moldavijos vaivada, Bizantijos imperatoriaus pasiuntiniai ir kt.

Suvažiavimo detalės aprašytos Rusų metraščių trumpajame sąvade: „Ir tie karaliai, ir didieji kunigaikščiai, ir pasiuntiniai buvo pas didįjį kunigaikštį septynias savaites jo išlaikomi, o vienai dienai ėjo davins po tris šimtus statinių midaus, o avinų ir šernų po tris šimtus“. Lietuvos metraštis Lucko suvažiavimą aprašo taip: „Kai svečiai Lucko pilyje viešėjo pas didįjį kunigaikštį Vytautą ir didysis kunigaikštis Vytautas juos gausiai vaišino, kasdien vaišems išeidavo septyni šimtai statinių midaus, neskaitant muskatelio (saldaus desertinio vynuogių vynu su aitroku gėlių kvapu), ir vynu, ir malvazijos, ir įvairių kitų gėrimų...Patiekta septyni šimtai telyčių, septyni šimtai avinų ir paršų, po šešis šimtus stumbrų, po šimtą briedžių, neskaitant įvairios kitos žvėrienos ir daugelio kitų mėsinių ir naminių patiekalų“.

Istoriniai šaltiniai mini, kad Lucko suvažiavimo metu buvo surengtos didelės ir iškilmingos varžybos – koncertai, kuriuose pasirodė Vytauto muzikantai, Jogailos trimitininkai, Kryžiuočių ordino magistro švilpynininkai ir Lucko miesto muzikantai. Tai buvo iš ankstyvųjų viduramžių paveldėta pilių ir miestų muzikinė pramoginė tradicija.

Apsvarstę rūpimas politines problemas, suvažiavimo pabaigoje jo dalyviai perėjo prie svarbiausiojo – Vytauto karū-

Vilniaus senjorų teatro artistai

Šventės dalyvis iš Lucko su Ukrainos vėliava

Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos karininkų ramovės „Vilnelės“ folkloro ansamblis

navimo aptarimo. Siūlydamas karūnuoti Vytautą, Zigmantas Liuksemburgietis manė sumažinsias Lenkijos įtaką Rytų ir Vidurio Europoje. Tokį planą rėmė ir Kryžiuočių ordinas, kad suardytų Lenkijos ir Lietuvos uniiją. Lietuvos bajorai, pabrėždami savo šalies suverenumą ir nepriklausomybę, palaikė idėją paskelbti Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę karalyste ir visaip stengėsi raginti Vytautą karūnotis. Tačiau Lenkijos ponai, atvykę su Jogaila į Lucko suvažiavimą, griežtai pasipriešino Vytauto karūnavimui. Jogaila, savo tarybos verčiamas, su Lenkijos delegacija iš Lucko išvažiavo ir savo sutikimo nedavė. Po kurio laiko į Vengriją išvyko ir Zigmantas Liuksemburgietis. Nors Vytauto karūnavimas liko galutinai neišspręstas, Lucko suvažiavimas atskleidė nepaprastai išaugusią Vytauto Didžiojo ir jo vadovaujamos kunigaikštystės galią. Pats Luckas XV a. tapo vienu iš svarbiausių Europos politikos centrų, jį galima būtų prilyginti XX amžiaus Strasbūriui.

Lucko suvažiavimą šiandien mena didinga pilis, kurią pastatė kunigaikščio Gedimino sūnus Liubartas. Ji primena Trakų pilį ir yra puikus LDK laikų gynybinės architektūros pavyzdys. Kaip išpūdingai skambėjo tarp jos bokštų senosios lietuviškos dainos! Kruopščiai restauruota Lucko pilis sergsti ne tik vertingus istorinius eksponatus. Viena iš jos bokštų gyvena sakalai, kaip ir anais, Vytauto laikais. O šalia pilies įsikūręs restoranas puikuoju išdidžiu „Vytauto karūnos“ pavadinimu.

Taip, ukrainiečiai stropiai saugo bendros su lietuviais istorinės praeities simbo-

Simbolinis, LDK istoriją primenantis aktas – pasirašytas ketinimų bendradarbiauti protokolas tarp Trakų ir Lucko. Protokolais pasikeičia (iš kairės) Lucko savivaldybės meras B. Šiba ir Trakų rajono savivaldybės meras V. Kapočius

lius. O ir dabartiniai abiejų šalių draugiškų santykių stiprinimo klausimai jiems labai aktualūs. Jie ir buvo aptarti per oficialų Lietuvos delegacijos narių susitikimą su Lucko miesto vadovybe. Pasirašytas Ketinimų bendradarbiauti protokolas ateityje glaudžiai susies Lucką ir Trakus, du stropiai Vytauto Didžiojo atminimą saugančius miestus. Lietuvos parama Ukrainai bandant integruotis į europines erdves, šios šalies žmonėms itin svarbi.

Tie ryšiai, kurie užsimezgė šios kelionės metu, ateityje tikrai plės ir stiprės.

O atgal žygio dalyvių kelias vingiavo per Baltarusiją. Apsistota tose vietovėse, pro kurias galėjo važiuoti Vytautas Didysis, grįždamas iš Lucko. Smagu buvo pabendrauti su mūsų kaimynais, pasiūliusiais ne tik stogą virš galvos, vaises, bet ir nuoširdų norą stiprinti geros kaimynystės santykius.

Vido Dulkės, Jono Česnavičiaus nuotr.

Lietuvos bažnyčios istorija

Kunigas Juozas Bakšys (1884–1925)

Gintaras LUČINSKAS, Alytus

Pradžią Nr. 16

atgimimo etapai; 2) „Apie dabarties lietuvių siekimus“, kur aiškiai išdėstyti politiniai lietuvių siekiai: atkurti demokratiniais pagrindais paremtą nepriklausomą valstybę su sostine Vilniuje. Memorandumė pasisakoma ir dėl Lietuvos teritorijos sienų. Šio slapto būrelio pastangomis buvo išspausdinta ir platinama atsišaukimų ir proklamacijų prieš okupacinę vokiečių valdžią, puoselėjant būsimos laisvės Lietuvos viltį.

1916 m. rugsėjį nutarta Vilniuje įsteigti slapta biurą arba politinę valdybą. P. Klimui paruošus nuostatus, politinę valdybą sudarė P. Klimas, A. Smetona, J. Šaulys, S. Kairys, kun. J. Bakšys, o kandidatai buvo A. Janulaitis, kun. J. Stankevičius.

Kunigas Juozas Bakšys puikiai mokėjo vokiečių kalbą, dėl to turėdavo rašinėti vokiečių įstaigoms įvairius raštus ir pats lankydavosi pas vokiečių aukštuosius pareigūnus nukentėjusių lietuvių reikalais. Dažnai su tais pareigūnais ginčydavosi ir teisėtus lietuvių reikalus visada sugebėdavo teigiamai išspręsti. 1915 m. vokiečių komendantūroje jis aktyviai gynė lietuvių pabėgėlių reikalus ir lietuvių kalbos teises. 1916 m. kun. J. Bakšys su A. Smetona ir E. Vileišiene važiavo pas Vokietijos vyskupus dėl pašalpų rinkliavos, nes karo metu Vilnius buvo atskirtas nuo provincijos ir gyventojai ėmė badauti.

Kunigas J. Bakšys su E. Vileišiene ypač rūpinosi našlaičių likimu: steigė vaikų prieglaudą, ieškojo jiems maisto, drabužių ir kt. Kadangi mieste našlaičių reikalus tvarkyti buvo labai sunku, tai jis vieną prieglaudą įsteigė Rūdiškėse, kur surado tinkamas patalpas. Dažnai vykdavo į kaimus pas ūkininkus prašyti našlaičiams maisto: duonos, miltų, mėsos, kitų aukų. Paaukotą maistą pats nešdavo ant savo pečių į prieglaudą. Vokiečiai pykdavo, žandarai gąsdindavo jį, bet jis tiesiai jiems į akis sakydavo, kad tik dėl jų, vokiečių, tiek daug našlaičių ir moksleivių Vilniuje skursta.

Kartais okupacinė valdžia ir kun. Juozą Bakšį areštuodavo. 1916 m. liepos 18 d. jis buvo suimtas kartu su J. Vileišiu, A. Smetona, E. Vileišiene, J. Basanavičiumi, P. Gaidelioniu. Visi buvo tardomi dėl platinamų atsišaukimų prieš vokiečius. O 1916

J. Bakšys konfliktuodamas su vokiečių administracija dėl laikraščio leidimo net pateko į Lukiškių kalėjimą, kur praleido kelis mėnesius.

1917 m. gegužės 25 d. memorandumė, kurį pasirašė 44 žymūs „visų Lietuvos lenkų politikos pakraipų“ atstovai, tarp jų ir Vilniaus vyskupijos administratorius K. M. Michalkevičius, įteiktame Vokietijos reichskancleriui dr. von Bethmann-Hollwegui, reikalaujama, kad Lietuva su Lenkija sudarytų bendrą valstybę ir būtų neatskiriama jos dalis. O kai liepos 10 d. Vilniaus lietuvių veikėjai – dr. J. Basanavičius, A. Smetona, A. Žmuidzinavičius, dr. J. Šaulys, kun. dr. J. Bakšys, kun. dr. J. Stankevičius, P. Klimas, dr. A. Vileišis, A. Gylis, A. Stulginskis, Č. Landsbergis, kun. kan. J. Kukta, kun. prof. T. Brazys, kun. A. Varnas, D. Malinauskas, kun. A. Petrulis, kun. V. Mironas, kun. J. Stašys ir kun. K. Ribikauskas – naujam Vokietijos kancleriui G. Michaeliui įteikė pasirašytą savo platų atsakymą – kontrememorandumį lenkų nepagrįstus tvirtinimus ir netiesą, pabrėždami, kad lietuviai „negali kitaip sau vaizduotis savo ateities, kaip tik nepriklausomybės pavidalu“ ir „tas noras tapo nebeįveikiamas ir nebeįsildomas“, tai ne tik vokiečiai, bet ir lenkai pradėjo siusti. Negalėdami nieko padaryti pasauliečiams, kibo į kunigus. Vilniaus vyskupijos administratorius K. M. Michalkevičius panaudojo griežtas sankcijas: be jokio bažnytinio teismo penkis lietuvių kunigus (J. Bakšį, J. Kukta, T. Brazį, J. Stankevičių, A. Varną), kurie pasirašė po lietuvių memorandumu, suspendavo vienam mėnesiui. Baudė už „maldin-go kataliko jausmų užgavimą ir papiktinimą“. Jeigu kunigai neturėtų iš ko pragyventi – pasiūlė Gardino vienuolyną, o vėliau kun. J. Bakšį paskyrė vikaru į Merkinę.

Bet kun. Juozas Bakšys ir toliau dirbo savo mėgiamą darbą, jam visiškai nerūpėjo jokie turtai, džiaugėsi, kad gali atsidėti lietuviybės idėjos ir tautos darbams. Prisidėjo organizuojant visų vietovių ir luomų lietuvių atstovų konferenciją, kuri vyko 1917 m. rugsėjo 18–22 d. Vilniuje, buvo jos dalyvis (iš viso konferencijoje dalyvavo 222 atstovai). Jo namuose gyveno Utenos krašto atsto-

buvusią lietuvių karinę vadovybę, prašydami už juos suimti keletą įtariamų lenkų. Kai Merkinės lietuvių komendantas Br. Balčiūnas įsakė suimti 12 žymesnių Merkinės lenkomanų, pilsudskininkai, bijodami, kad jų „prošepanams“ kas bloga neatsitiktų, liepos 10 d. kunigus paleido.

1919 m. rugpjūtį lenkų kariuomenė okupavo Merkinę ir pusę jos valsčiaus. Visi vietos inteligentai pasišalino, tik kun. J. Bakšys, kaip vikaras, pasiliko dirbti. Daugiausia nukentėjo lietuviškos mokyklos. Turėdamas nepaprastos energijos ir būdamas tvirto būdo, skatino žmones šviestis, sakydamas, kad „tik per šviesą kelias į gerą ateitį“. Lenkomanai šnipeliai skųsdavo lenkų administracijai lietuvius veikėjus, Merkinės parapijos kunigus, kuriuos lenkai stropiai sekė ir kurį laiką laikė namų arešte. Tada Merkinės apylinkėse užvirė partizanų kovos su įsibrovėliais lenkais, kurie grobstė iš gyventojų turtą. Partizanai su šauliais padėdami kariuomenei ne tik sulaukė besiveržiančius lenkų dalinius, bet kai kur juos sumušė ir tolokai atstūmė atgal. Kai lenkų kariai iš Merkinės pasitraukė, miestelis tapo lietuviybės centru. Susiorganizavo valsčiaus savivaldybė, kurios pirmasis sekretorius buvo S. Kvilonas, ilgametis kaimo mokyklų „daraktorius“. Vėliau atidaryta pradžios mokykla, kuriai vadovavo mokytojas Juozas Bloznelis (1923 m. vasario 8 d. lenkų partizanų nužudytas – aut. past.).

Gyvendamas Merkinėje kun. J. Bakšys igijo didelę gyventojų pagarbą. 1921 m. Merkinėje gaisrui sunaikinus apie pusę miestelio, daug žmonių liko be pastogės ir maisto. Kun. J. Bakšys pirmasis ėmė organizuoti padėgeliams pagalbą. Įrėngė 2 virtuves: vaikams ir suaugusiems, bei savo lėšomis pasamdė virėją, kuri virė valgi nukentėjusiesiems. Vien savo lėšomis padėti buvo neįmanoma. Kun. J. Bakšys išrūpino iš valdžios 1200 pūdų javų, kreipėsi į Amerikos lietuvių draugiją ir Raudonojo Kryžiaus organizaciją. Iš Amerikos buvo gauti pinigai, drabužiai ir net maisto produktai. Tokiu būdu kun. J. Bakšio dėka buvo šelpiami žmonės.

1921 m. pradžioje kun. Juozas Bakšys buvo paskirtas Žiezmarų vidurinės mokyklos kapelionu ir išvyko iš Merkinės. Jam išvažiavus, atrodo, viskas apmirė, bet neilgam.

Kun. J. Bakšys su profesoriumi V. Krėve-Mickevičiumi buvo artimi bičiuliai. Susitike

partamentas raštu kreipėsi į Merkinės valsčiaus valdybą, siūlydamas steigti Merkinėje vidurinę mokyklą su sąlyga, kad vietos savivaldybė parūpintų mokyklai būstą, kuro ir aptarnavimą. Valsčiaus valdyba spalio 6 d. sušaukė kaimų seniūnų susirinkimą (tuo metu nebuvo Tarybos, nes jos rinkimus Taikos teisėjas buvo panaikinęs) ir priėmė tokį nutarimą (kalba netaisyta – aut. past.): *1921 metų spalio mėnesio 6 diena. Mes, žemiau pasirašę šaltyšiai nuo Merkinės valsčiaus kaimų, susirinkę šiandieną valsčiaus būste, išklauseme Merkinės valsčiaus valdybos pranešimo apie įsteigimą Merkinėje vidurinės mokyklos, kurią sutinka įsteigti Švietimo Ministerija ir apsiima mokėti mokytojams algas ir duoti pašalpos, jei vietos savivaldybės padarys nutarimą aprūpinti mokyklą būstu, kuru, šviesa ir patarnavimu. Apie įsteigimą minėtosios mokyklos pranešta Pradžios Mokslo Departamento raštu iš rugsėjo 19 d. Nr. 7253. Pasikalbėję tarp savęs mes, kaimo šaltyšiai, vienu balsu nutarėme: a) kad vidurinė mokykla Merkinėje yra reikalinga ir labai pageidaujama, b) būstą steigiamai mokyklai atremontuoti ir tinkamai pataisyti valsčiaus namų antrajame aukšte valsčiaus lėšomis, c) remontui padaryti ir apžiūrėti išrinkti iš mūsų tarpo komisiją iš šių asmenų (eina 11 parašų). Remontą pradėti tuojau, kad nesusitrukdytų mokymo darbas.*

1921 m. spalio 1 d. Švietimo ministerija steigiamos vidurinės mokyklos direktoriumi paskyrė Žiezmarų vidurinės mokyklos kapelioną kun. dr. Juozą Bakšį, kuris spalio 10 d. atvyko į Merkinę. Įsteigus pirmąją klasę, pirmosios pamokos prasidėjo spalio 21 d. Mokinių buvo 41, ir visi beveik peraugę.

Direktorius kun. Juozas Bakšys per bažnyčią, organizacijas ir savivaldybę kvietė visus geros valios lietuvius prisidėti kas kuo gali. Pats vyko į kaimus prašyti lentų, plytų ir kitokių statybinių medžiagų. Mokyklai dar stigo suolų, mokslo priemonių ir kitokių būtinų dalykų. Kun. J. Bakšys kreipėsi į Amerikoje gyvenančius dzūkus, kad šie paremtų švietimo židinį. Pirmasis atsiliepė kun. Juozas Čaplikas, kuris pats aukėjo ir daug aukų surinko iš kitų. Mokykla gana greitai buvo aprūpinta mokymo priemonėmis. Ko negalėjo gauti iš Švietimo ministerijos, pirkto už paaukotus arba savo pinigus. Mokyklą lankė daug mokinių. 1922 m. sausio pradžioje buvo įkurta ir antroji klasė, kurioje mokėsi tik 12 mokinių, o kitais metais – jau keturios klasės. Pradėjo dirbti šeši mokytojai. 1922 m. mokyklą lankė jau 118 mokinių, o tarp mokytojų buvo netgi profesorius – kun. T. Brazys. 1923 m. rugsėjo 16 d. iš Merkinės valsčiaus valdybos buvo perimtas visas dviejų aukštų namas, kuriame, grįždamas iš Vilniaus į Varšuvą buvo apsistojęs, susirgo ir 1648 m. gegužės 20 d. mirė karalius Vladislovas IV Vaza. Per porą mėnesių apgriautas didelis mūrinis namas virto gražia ir erdvia vidurine mokykla. Buvo atliktas kapitalinis remontas, kiemas išvalytas ir aptvertas bei apsodintas medeliais.

Dainavos krašto jaunimas veržėsi į mokslą. Net iš lenkų okupuotų kaimų – Marcinkonių, Darželių, Puvočių, Kašėtų, Musteikos, Randamonių, Žiogelių – jaunuoliai slaptai pereidavo demarkacijos liniją ir mokėsi Merkinės vidurinėje mokykloje. Mokykloje dažnai buvo ruošiami vaidinimai, koncertai ir kitokie tautiniai bei kultūriniai renginiai, kuriuos visuomenė labai gausiai lankydavo. Merkinės netautė lietuviai, ypač tie, kurių sūnūs buvo pabėgę į Lenkijos kariuomenės legionus, pyko ir su pagieža sakydavo: „Žiūrėkit, ką tie chamai išdarinėja!“. Buvo agitujama, kad vidurinė mokykla Merkinei nereikalinga, kad tik buržuėjams ji tetarnausianti. Kun. Juozas Bakšys į partijų reikalus nesikišo, visą laiką buvo atsidavęs darbui mokykloje. Šventadieniais su mokiniais eidavo pasivaikščioti. Kelis kartus dainuodami buvo nuėję net prie pat demarkacijos linijos.

Dėl tokios veiklos lenkai šovinistai kun. Juozo Bakšio nekenė. 1924 m. lapkričio 20 d. jis gavo anoniminį laišką, kuris buvo parašytas lietuviškai, bet mažai raštingo žmogaus. Laiškas primename kun. J. Bakšiui, kad jis per uoliai darbuojasi ne tik mokykloje, bet ir šaulių organizacijoje. Girdi, užfrontės lenkai laiko jį „šaulių karaliumi“. Laiško autorius sakosi, kad jis gyvenąs lenkų okupuotame krašte ir dažnai susitinkąs lenkų slaptosios policijos agentus, kurie yra pasiryžę „tave, mielas kunigeli, nužudyti“. Laiškas baigiamas: „kol dar ne vėlu, bėk iš tos Merkinės, nes kitaip pirm laiko žūsi!“.

Po savaitės kun. J. Bakšys gavo antrą panašų laišką. Tada jau rimtai susirūpino. Kolegos mokytojai patarė jam įsigyti ginklą, bet jis pasakė: „Kas ginklu kovoja, tas nuo ginklo ir žūva“, dar sakė, kad vakarais niekur nevaikščiosias ir Kalėdų atostogų metu prašysias Švietimo ministerijos ilgesnių atostogų.

1924 m. gruodžio 17 d., trečiadienį, Merkinėje buvo savaitinė turgaus diena. Tą dieną iš visur buvo suvažiavusių daug žmonių. Aplink mokyklą stovėjo daug vežimų ir arklių. Mokyklos direktorius kun. J. Bakšys, be tiesioginio darbo mokykloje, turėjo daug reikalų raštinėje ir su interesantais. Į Merkinę pirmą kartą iš Alytaus atvažiavo kinematografininkas Petraškevičius – mokiniams atvežė parodyti keletą filmų. Kreipėsi į mokyklos direktorių, kad jis leistų pasinaudoti mokyklos sale, sakėsi turįs Švietimo ministerijos leidimą. Direktorius, patikrinęs filmų tinkamumą

Tėsinys kitame numeryje

Merkinės vidurinės mokyklos mokiniai 1924 m. Centre sėdi direktorius kun. Juozas Bakšys. Nuotrauka iš A. Baryso šeimos albumo.

Merkinės vidurinės mokyklos mokytojai. 1-as iš dešinės direktorius kun. Juozas Bakšys, 1924 m. Nuotrauka iš G. Lučinsko kolekcijos.

m. gruodžio 2 d. vokiečių žandarų jis kartu su A. Smetona buvo suimtas Vilniaus geležinkelio stotyje, kai grįžo iš Kauno, ir buvo kalinamas Lukiškių kalėjime. Tardytas dėl pasklidusių slapčių atsišaukimų, keliančių nepriklausomybės šūkius.

1916 m. sausio 14 d. kun. J. Bakšys Vilniuje išleido 1916 metų kalendorių „Vilniaus aidas“, kuris buvo išspausdintas 15000 egz. tiražu. Spalvotą viršelį paruošė dailininkas Antanas Žmuidzinavičius. Baiminantis, kad vokiečiai kalendoriaus nekonfiskuotų, iš pradžių jis buvo platinamas provincijoje.

Kai rytuose pradėjo braškėti vokiečių frontas, kun. J. Bakšys su A. Smetona ir kitais bendraminčiais rašė į laikraščius straipsnius ir atsišaukimus plačiajai visuomenei apie Lietuvos prisikėlimą, dalyvavo vėrciant įvairias knygas, brošiūras, spausdinamas vokiečių kalba lietuviybės idėjai kelti. Buvo pradėta ruošti daug vadovėlių naujai tautinei mokyklai („Skaitymų pradžia“, „Geografijos pradžia“, „Aritmetikos uždavinynas“ ir kt.). Vilniaus lenkai šovinistai tuo metu pradėjo kelti aukštyn galvas. Jie dar prieš karą norėjo veiklų lietuviybės gaivintoją išguiti iš Vilniaus, o karo metu jų neapykanta dar labiau sustiprėjo. Kun. J. Bakšys su jais ryžtingai kovojo, laikraščiuose aprašydavo įvairias lenkų šovinistų blogybes, tad šie pradėjo jį skusti vyskupui.

1917 m. balandžio 7 d. vyko susirinkimas dėl lietuviško laikraščio leidimo. Numatytas pavadinimas „Vilniaus aidas“, o redakcija – A. Smetona, K. Šaulys, P. Bugailiškis, J. Bakšys, P. Klimas. Tik po didelių vargų, 1917 rugsėjo 6 d. išleistas pirmas laikraščio „Lietuvos aidas“ numeris. Kun.

vai. Konferencijoje buvo priimta rezoliucija, kad Lietuva turinti būti nepriklausoma ir demokratinė valstybė etnografinėse ribose, taip pat slaptu balsavimu posėdyje buvo išrinkta Lietuvos Taryba (iš 20 asmenų), kuri vėliau – 1918 m. vasario 16 d. – paskelbė Lietuvos nepriklausomybę.

1919 m. Raudonosios armijos kariams užėmus Vilnių, vasario 1 d. kun. Juozas Bakšys slapta, persirengęs civiliais rūbais, iš Vilniaus pabėgo, nes bolševikai jo ieškojo areštuoti ir išvežti į Rusiją kaip įkaitą.

Atvykęs į Merkinę rado tamsų dzūkų kampelį. Vilniaus švietimo draugijos „Rytas“ vardu pradėjo steigti pradžios mokyklas, kurios sulaukė didelio pasisekimo. Klebonas Kazimieras Ribikauskas labai džiaugėsi sulaukęs tokio uolo ir ryžtingo veikėjo, nes tuo metu kaip tik vyko kovos su prie Merkio ir Nemuno krantų besiveržiančiais lenkais. Kun. J. Bakšys skatino jaunimą imtis ginklo ir stoti savanoriais į kovą dėl Lietuvos nepriklausomybės, savo autoritetu ir gyvu žodžiu ypač paveikdamas Dainavos krašto jaunimą. Jis pats įstojo į Lietuvos šaulių sąjungą, aktyviai dalyvavo jos veikloje. Nuo 1920 m. rudens iki 1923 m. pavasario Merkinėje buvo įsikūręs Alytaus (IV) Šaulių lauko štabas (vėliau pertvarkytas į IV Šaulių grupės štabą), kuris vadovavo šaulių kovos veiksams su lenkų kariais ir partizanais. 1920 m. šio štabo nariu buvo ir kun. J. Bakšys.

1919 m. liepos 8 d. į Merkinę įsiveržė 160 lenkų kariuomenės raitelių, kurie vėliau pasitraukdami suėmė ir išsivare į Varėną kunigus Kazimierą Ribikauską ir Juozą Bakšį. Šašmoningi merkiniečiai, gailėdamiesi savo geradarių, kreipėsi į netoliese

sielodavosi dėl Dzūkijos jaunimo ateities. 1921 m. gegužės pradžioje jie pasitarę nusprendė, kad Merkinėje reikia steigti progimnazijos tipo 4 klasių vidurinę mokyklą. Švietimo ministrui parašė tokį prašymą (kalba netaisyta – aut. past.): *Merkinė, dzūkų centras, yra labai apleistas žmonių švietimo atžvilgiu. Pačioje Merkinėje yra dabar tik pradžios mokykla su vienu mokytoju. Praeitymis metais mokykla silpnai gyvavo, nors būstas didelis, erdvus, bet valsčiaus valdyba nesirūpino jo taisyti. Vaikų prisirinko ligi šimto, vienas mokytojas nesugebėjo sutvarkyti. Miestelis sulenkėjęs, lenkų mokyklos vis dėlto ligi šiolė nebuvo, miestelėnai leido savo vaikus į lietuvių mokyklą. Jei šiemet bus tik vienas mokytojas, miestelėnai gali pareikalauti kitos mokyklos lenkų kalba. Jei Merkinėje būtų įsteigta vidurinė mokykla, tai ir miestelėnai būtų patenkinti. Žmonės labai dejuoja, kad Merkinėje nėra vidurinės mokyklos, Alytus ir Prienai jiems labai toli. Dideliuose dviejuose aukštuose valsčiaus mūro namuose būtų pakankamai vietos vidurinei mokyklai. Antrajame aukšte yra penki kambariai: viena salė labai didelė, kiti kambariai irgi nemaži. Yra dar ir kiti gražūs vieno aukšto mūro namai, valsčiaus prieš karą pirkti, tik karo metu baisiai apleisti. Tieji namai stovi gražioje vietoje ant kalno, prie namų yra žemės gabalėlis. Šiemet jų namų negalima būtų paimti mokyklai, nes reikalauja daug remonto, užtektų vietos vienuose valsčiaus namuose, ten remontas būtų nedidelis: reiktų tik langai ir pečiai apžiūrėti, gal ir sienos pabaltinti. Jei Švietimo Ministerija žadėtų steigti mokyklą ir norėtų apleistuosius namus remontuoti, galėtų remonto darbą pavesti vietos klebonui kun. Kazimui Ribikauskui, kuris gerai nusimano apie trobesių statymą ir remontus.*

1921 m. rugsėjo 19 d. Pradžios mokslo de-

Barbora Žagarietė-Umiastauskaitė

Kun. Augustino Paulausko moksliniai tyrimai

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

Barbora Žagarietė

Senoji Žagarės bažnyčia

Užrašas virš kriptos, kurioje buvo palaidota Barbora Žagarietė

Tvirtos tikėjimo, jautrios sielos, garsios turtinės Umiastauskų šeimos dukra Barbora (1628–1648), gimusi bei augusi Žagarėje, tėvo atšaukta iš benediktinių vienuolyno Rygoje, siekdama išsaugoti nekaltybę, tragiškai žuvusi Žagarėje, žinoma kaip vargšų ir ligonių globėja.

Jaunutės kankinės Barbaros tyrumo, dosnumo, gerumo ir gelbėtojos kultas praeityje padėjo išsaugoti lietuviškumą ir trukdė plisti protestantizmui, rašoma Žagarės leidinyje „Neužmiršta Žagarės stebuklų mergelė“. Manoma, kad jos šventumo garsas pradėjo formuotis, aptikus gerai išsilaukusį kūną, nesudegusį gaisro metu. Palai-kus perkėlus į bažnyčios rūsi, žmonės pradėjo ją viešai garbinti, melstis į ją, prašyti malonių ir stebuklų. Nors ji oficialiai niekada nebuvo paskelbta šventąja, tokia ją laikė to krašto žmonės. Ir ne tik to – pasakojimai apie Barbaros teikiamas malones bei išgijimus paplito labai plačiai. Pagarba Barborai Žagarietei intensyviai gyvavo nuo 1775 iki 1963 m. (nuo 1833 m. buvo pradėti registruoti stebuklingi išgijimai ir kaip padėkos ženklai – kabinami votai). 1963 m. sovietinės valdžios pareigūnai Barbaros Žagarietės karstą su palaikais nežinia kur išgabeno, o Senoji Žagarės bažnyčia buvo uždaryta. Iš pradžių ji buvo paversta grūdų, vėliau – Šiaulių „Aušros“ muziejaus eksponatų sandėliu.

Atgavus Nepriklausomybę, Bažnyčia tikintiesiems buvo sugrąžinta, o 1999 m. gruodžio 26 d. 276 Žagarės parapijos bendruomenės nariai kreipėsi į Šiaulių vyskupą, kad Barbora būtų paskelbta palaimintąja. Šiaulių vyskupija 2005 m. gegužės 13 d., gavusi oficialų Vatikano leidimą, pradėjo Dievo Tarnaitės Barbaros Žagarietės beatifikacijos (kėlimo į Altoriaus garbę) byla, jos postulatoriumi (beatifikacijos bylos vedėju) paskirtas kun. Evaldas Alūza, o vicepostulatoriumi – kun. Kazimieras Ambrasas SJ.

Nuo Barbaros Žagarietės tragiškos žūties praėjo beveik 360 metų. Tą netrupą laikotarpį būtų galima suskirstyti tokiais penkiaais jos šventumą garsinančiais tarpniais.

Pirmasis Barbaros šventumui garsinti skirtas laikotarpis

Šis laikotarpis apima XVIII–XIX a. ir pasižymi dviem ryškiais faktais. Tai 1755 metų vyskupo Antano Tiškevičiaus ataskaita (reliacija) popiežiui Benediktui XIV. Joje, kaip rašo istorikas Zenonas Ivinskis, daug vietos skirta Barbaros užtarimu įvykusių stebuklų aprašymui. Kitas faktas – kito amžiaus ir kito vyskupo veikla. 1860 m. sausio 7 d., taigi beveik po šimtmečio, vysk. Motiejus Valančius paveda Senosios Žagarės klebonui kun. S. Limaževičiui užrašinėti patirtus stebuklus, atsitikimus. Klebonas užrašė ir prieš keletą metų patirtus stebuklus. Tad nuo 1853 iki 1940 metų užrašyti 95 tokie liudijimai (iki XX a. užfiksuoti 89).

Antrasis Barbaros šventumui garsinti skirtas laikotarpis

Antrąjį laikotarpį siejame su XX a. pirmąja puse – iki Nepriklausomybės netekimo. Tai jau minėtų stebuklų aprašymas Barbaros Žagarietės stebuklų registravimo knygoje, dvasininkų bei mokslininkų straipsniai apie Barbaros palaikų saugojimą, skirti jos biografijai, apie Vatikane rastą vysk. A. Tiškevičiaus čia jau minėtą ataskaitą.

Barbaros Žagarietės biografiją pateikė kan. Juozas Tumas-Vaižgantas „Tėvynės sarge“ 1900 m.; 1933 m. keletą straipsnių Šiauliuose leistame laikraštyje „Idomus mūsų momentas“ išspausdino P. Mažylis. Dr. kun. Petras Kasčiukas – XX a. (1937 m.) užrašė žmonių pasakojimus apie Barborą. Kun. Petras Veblaitis 1937 m. „Lietuvos aide“ pateikė palaikų saugojimo istoriją. O 1938 m. „Tiesos kelyje“ kun. Jonas Totoraitis MIC paskelbė apie Vatikano archyve rastą dokumentiką. Ten yra duomenų ir apie Barborą Žagarietę – tai seniausias istorinis dokumentas, kuriame minima

Dievo Tarnaitė.

1937–1938 m. markgrafienė Janona Umiastovska labai rūpinosi, kad būtų pradėta Barbaros Žagarietės kanonizacijos byla. Daugiau kaip po 60 metų tuo susidomėjo vysk. Jonas Boruta SJ.

Trečiasis Barbaros šventumui garsinti skirtas laikotarpis

Trečiasis laikotarpis – okupacija. Tai išeivijos ir Lietuvos pagrindžio veikla.

Išeivijoje 1950 m. Z. Ivinskis „Drauge“ aptarė kun. J. Totoraičio surastą, mūsų jau minėtą, archyvinę medžiagą. Lietuvių katalikų mokslo akademijos (LKMA) Istorikų sekcijai Romoje sumanius publikuoti Vatikano archyvuose saugotą Lietuvos istorijai svarbią medžiagą, itin daug dirbo prof. kun. Paulius Rabikauskas SJ ir dr. kun. Paulius Jatulis. Jų ir kitų istorikų pastangomis buvo išleisti Lietuvos istorijos šaltinių serijos „Fontes Historiae Lithuaniae“ keturi tomai (1971–1989). Pirmąjį ir antrąjį tomus redagavo prof. kun. P. Rabikauskas SJ – juose ataskaitos (reliacijos), tai yra mūsų vyskupų, vykstančių į Romą pas Šventąjį Tėvą, pranešimai apie vyskupijos religinę bei kultūrinę būklę nuo XVI a. 1971 m. pasirodžiusiame pirmajame tome „Relationes status diocesium in Magno Ducatu Lithuaniae“ paskelbta medžiaga ir apie Barborą Umiastauskaitę.

Pasirodžius pirmajam Lietuvos istorijos šaltinių tomui, LKMA Istorijos mokslų sekcijos nariai prel. P. Jatulis, kun. J. Vaišnora MIC, kun. R. Krasauskas ir nenuilstantis šaltinių leidimo ragintojas prof. kun. P. Rabikauskas SJ 1972 m. sausio 5 d. buvo priimti popiežiaus Pauliaus VI, Šventajam Tėvui įteiktą leidinį. Publikacija sulaukė Europos istorikų – prancūzų, vokiečių, ispanų, italų, vengrų ir lenkų – recenzijų ir palankių vertinimų. Tad minėti mokslininkai pirmąsyk sužinojo apie lietuvaite Barborą, liaudyje laikytą šventąją.

Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikoje (LKB kronika) nr. 75 spausdinta medžiaga apie Barborą, pasiekusi užjūrį, 1989 m. buvo išleista Čikagoje LKB kronikos 9 tome.

1979 m. kun. Jonas Voveris Šv. Kryžiaus Išaukštinimo bažnyčioje Taurėnuose (įkrentantis Sibiro kančias, kunigas čia darbuojasi nuo 1970 m.) sumanė Bažnyčios piastrus išdekoruoti natūralaus dydžio portretais tų asmenų, kurie, kunigo manymu, turėtų būti altorių garbėje. Tarp šventųjų (Šv. Jono Kantiečio – pirmojo Lietuvos globėjo, ir Šv. Teresės Jėzaus Kūdikėlio – misijų globėjos) – penki lietuviai: arkivyskupas Jurgis Matulaitis, vysk. Motiejus Valančius, prof. Pranas Dovydaitis, Marija Pečkauskaitė ir Barbora Umiastauskaitė (Žagarietė). Tai labai svarbus faktas Barbaros kėlimo į altorių garbę eigoje.

1985 metai pažymėti du svarbūs faktai: atėjantis Lietuvos Krikšto 600 metų jubiliejus ir kunigų kreipimasis į Lietuvos vyskopus ir vyskupijų valdytojus su prašymu populiarinti galimus kandidatus į šventuosius. Tarp tų kandidatų – Barbora Žagarietė. Tokius prašymus pasirašė 127 Panevėžio vyskupijos bei 88 Kauno arkivyskupijos kunigai. Pastarajame rašte ir dabartinis Šiaulių vyskupas Eugenijus Bartulis. Lietuvos vyskupai 1985 m. ganytojiškajame laiške norėjo paminėti 12 asmenų, tačiau Kulto reikalų igaliotinis P. Anilionis neleido minėti penkių – tarp jų ir Barbaros Žagarietės. Minėta, necenzūruota ganytojiška laiška paskelbė LKB kronika.

1985 m. pagrindyje buvo išleistas Tercizijos – Nijolės Cicėnaitės SJE (Vaidilutės slapyvardžiu) knygelė „Barbora Žagarietė“, kurioje apibendrinamos anksčiau skelbtos žinios (medžiaga išspausdinta LKB kronikoje).

1987 m. Žagarėje, minint Lietuvos Krikšto jubiliejų, 19 kunigų, vadovaujamų vysk. Julijono Steponavičiaus, pasirašė pareiškimą Sovietų Sąjungos komunistų partijos Generaliniam sekretoriui Michailui Gorbačioviui prašydami Bažnyčiai grąžinti Barbaros palaikus. Vėliau po tuo pareiškimu Lietuvos parapijose buvo surinkta

per 4700 tikinčiųjų parašų. Tačiau šios pastangos liko bevaisės.

Ketvirtasis Barbaros šventumui garsinti skirtas laikotarpis

Ketvirtasis laikotarpis – Lietuvai atgavus Nepriklausomybę. Jame išsiskyrė septynis svarbius įvykius, kuriuos čia pateikiame chronologiškai:

1. Kauno II dekanato dekanato, Raudondvario Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės bažnyčios klebono, tada dar Tarpdiecezinės Kauno kunigų seminarijos klieriko, parašytas bakalauro darbas, skirtas Barborai Žagarietei.
2. Atgauta ir atšventinta Senosios Žagarės bažnyčia.
3. Surasta Barbaros Žagarietės užtarimu įvykusių stebuklų registracijos knyga.
4. Žagarės parapijiečių kreipimasis į Šiaulių vyskupą Eugenijų Bartulį dėl Barbaros Žagarietės beatifikacijos bylos pradžios.
5. Pasirodo pirmosios mokslinės publikacijos.
6. Į mokslinius tyrimus įtraukiami studentai.
7. Beatifikacijos bylos paskelbimas.

Penktasis Barbaros šventumui garsinti skirtas laikotarpis – Beatifikacijos bylos paskelbimas

Penktasis laikotarpis prasideda su beatifikacijos bylos pradžia – 2005 metais. Ilgas Barbaros kelias į Dievo tarnaitės titulą – nei vienas lietuvis Dievo tarnas ar Dievo tarnaitė nekelia 250 metų, nei vienas neturėjo tokio ilgo pamaldumo testinumo liaudyje. Tai išskirtinis fenomenas. Tą liaudies pamaldumo testinumą, maldingumą į Barborą, patirtas malones bei stebuklus siekė užfiksuoti vysk. E. Bartulio pakviesta mokslininkų grupelė, 2006 m. rugpjūčio 6–11 d. atlikusi žvalgomąją ekspediciją Žagarėje ir tolimese jos apylinkėse (Skaistgiryje, Juodeikiuose, Gruzdžiuose, Šiupyliuose, Gaižaičiuose, Šakynoje, Meškuičiuose, taip pat apklausė lietuvių, gyvenančius Latvijoje – Tervetės ir Augstkalnio apylinkėse). Ekspedicijoje, vadovaujamos prof. habil. dr. Alfonso Motuzo, dalyvavo prof. habil. dr. Regina Irena Merkienė, doc. Rasa Račiūnaitė-Paužoliūnė, dr. Aldona Vasiliauskienė ir Telšių kunigų seminarijos 5 kurso klierikas Marius Dyglys. Medžiaga buvo fiksuojama anketose, foto ir garso įrašais. Anketas parengė kun. K. Ambrasas. 2007 ir 2008 m. vasarą buvo organizuotos dar dvi ekspedicijos liaudies pamaldumo į Barborą Žagarietę testinimui užfiksuoti. Ekspedicijos dalyviai ir toliau skleidžia žinias apie Barborą Žagarietę; skaito paskaitas moksleiviams ir plačiajai visuomenei, pranešimus konferencijose. Pastebėtina, kad moksliniai pranešimai, skirti Barborai Žagarietei, skaityti ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje (Bulgarijoje, Ukrainoje).

Barbaros Žagarietės tyrimų pradžia Nepriklausomybės atgavusioje Lietuvoje

Pirmasis Nepriklausomybę atgavusioje Lietuvoje Barbora Žagarietė ėmė domėtis tuomet dar Tarpdiecezinės Kauno kunigų seminarijos klierikas Augustinas Paulauskas. Jo veiklos rezultatas – 1993 m. gegužę prieš kunigystės šventimus apgintas ir labai gerai įvertintas bakalauro darbas „Barbora Umiastauskaitė – Žagarietė (nepaskelbta lietuvių tautos šventoji)“. Darbo vadovas doc. dr. kan. Algimantas Kajackas.

Dera pastebėti, kad iš 28 klierikų, 1993 metais baigusiu seminariją (rektorius tuo metu buvo dr. kun. Algis Baniulis SJ), apie 12 nerašė bakalauro darbų. Tuo metu rašto darbų seminarijos vadovybės pageidavo, tačiau jie dar nebuvo privalomi.

Kadangi minėtas bakalauro darbas – pirmas toks svarbus mokslinis darbas Barbaros Žagarietės tyrimų istorijoje, tad šiame straipsnyje pateiksime

keletą Kauno II dekanato dekanato, Raudondvario parapijos klebono kun. Augustino Paulausko gyvenimo ir veiklos faktų.

Kalbant apie kun. A. Paulausko rašto darbą, būtina išsiaiškinti, kas klierikui sukėlė susidomėjimą būsimąja šventąja Barbora Žagariete.

Kunigo vaikystė, mokslo metai

Būsimasis kunigas Augustinas Paulauskas gimė 1967 m. gegužės 28 d., tad 2007 m. pavasarį paminėjo savo 40-metį Skaistgiryje – tai tik 8 km nuo Žagarės.

Augustino tėtis Antanas Paulauskas (1925 11 12–1980 11 12) 1948 m. kartu su seserimis Juze ir Stase buvo ištremtas į Sibirą. Ištremė tik Bilžių kaimo (Joniškio r.) ūkininko vaikus, mat tėvas jau buvo miręs, o motina sunkiai sirgo – vaikus išvežus netrukus ir ji paliko šį pasaulį.

Iškentę Sibiro kančias visi trys sugrįžo į gimtinę. Antanas dirbo kolūkyje, sukūrė šeimą – vedė, kurį laiką gyveno Taurėnuose. Čia sulaukė dviejų sūnų: 1961 m. lapkritį gimusio Zenono ir 1967 m. pavasarį – Augustino. Vėliau šeima apsigyveno Šiauliuose – čia 1969 m. gimė Rasa (dabar Vaineikienė). Sugrįžęs į Taurėnus pradėjo statyti namą Skaistgiryje ir 1974 m. persikėlė iš Taurėnų. Dabar Skaistgiryje gyvena kunigo Augustino motina.

Būsimam kunigui stimulus domėtis Barbora Žagariete pirmiausia buvo tas pats kraštas. Apie Barborą pirmąsyk išgirdo vaikystėje iš savo močiutės Elžbietos Sruogienės (ji gyveno netoli Skaistgirio, Taurėnų kaime). Močiutė, kol nebuvo uždaryta Žagarės senoji bažnyčia ir neišvežti Barbaros palaikai, eidavo į Žagarę prie jos melstis, matė liaudies šventąją, gulinčią karste, ją ir vėliau nuolat prisiminė. Tad ir Augustino vaikystė buvo apipinta įvairiais pasakojimais bei legendomis apie Barborą.

Mokyklą Augustinas lankė Skaistgiryje. Susidomėjęs skaitė palėpėje rastus senus žurnalus, laikraščius – domėjosi praeitimi. Neatsitiktinai mėgstamiausiu dalyku tapo istorija, nors ji tuomet ir buvo kitokia. Mokykloje veikė vos keli užklausiniai būreliai ir, kaip prisimena kun. Augustinas, pradinėse klasėse jis priverstinai buvo įrašytas į tautinių šokių būrelį.

Dekanui didžiulį išpūdį palikusi klasės auklėtoja Tamara Lukošienė. Nors ji buvo nelietuvė, tačiau gebėjo suprasti tuometę politinę situaciją ir savo ugdomų jaunuolių pažiūras – klasėje nedaug buvo komjaunuolių. O kai atėjo laikas į komjaunimą stoti Augustinui, auklėtoja jį pakvietė pokalbio. Aiškino, kad reikia įstoti į šią organizaciją, nes bus problemų stojant į aukštąją, nors jis ir gerai mokėsi. Augustinui griežtai atsisakius, auklėtoja pasakė, visam gyvenimui jaunuoliui ištrigusius žodžius: „Turi sąžinę, pagal ją ir gyvenk!“ Po šio pokalbio Augustinas buvo paliktas ramybėje, jokio spaudimo nebuvo. Tik daug vėliau sužinojo, kad auklėtoja dėl negausaus komjaunuolių skaičiaus klasėje ne kartą buvo nukentėjusi...

Jaunuolis augo globojamas tuometio Skaistgirio Šv. Jurgio bažnyčios klebono, dabar jau šviesaus atminimo kunigo Leonardo Jagmino SJ. Nepaisydamas pažeminimo, paniekos ir pajukos mokykloje (o paaugus ir saugomo pastangų užverbuoti), patarnavo šv. Mišioms. Į Žagarę tuo metu sovietinė okupacinė valdžia buvo ištrėmusi vyskupą Julijoną Steponavičių, tad Ekscelencijai atvykus į Skaistgirį, klebonas vieninteliui iš mistrantų – Augustinui – patikėdavo patarnauti vyskupui. Tad jaunuolis, be šeimos, turėjo ir kitą tvirtą dvasinę atramą.

Nors jo, kaip nekomjaunuolio, vidurinio mokslo baigimo charakteristika nebuvo pati geriausia, svarbiausia – Augustinas ją gavo.

Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčiai - 600 metų

Trakų klebonas Mečislovas Malyničius-Malickis

Vytautas ČESNULIS, Vilnius

Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia iš paukščio skrydžio. 2005 m.

Pradžia Nr. 15

savo talkininkės Kazimiežos Vojevodziankos; mat vyskupo sufragano ir kurijos kanclerio rašte pateikta išvada, kad jai ne vieta klebonijoje. Malyničius įrodinėjo, kad taip buvo dėl vaivados, to atskaldino nuo tikėjimo (Balstogės ar Vilniaus vaivados?), ir kun. Kaforskio skundo. K. Vojevodzianka buvusi aktyvi Katalikų akcijos veikėja. (Neaišku, dėl ko įvyko konfliktas tarp M. Malyničiaus ir F. Kaforskio, iki 1925 m. buvusio mokyklų prefektu Trakuose.) Kartu Malyničius pasisiūlė arkivyskupui atsiųsti 200 jo išleistų Trakų Dievo Motinos paveikslėlių.

Aršus J. Pilsudskio priešininkas

Vilniaus apygardos teismo 5-to rajono viceprokuroras A. Janovičius 1935 m. birželio 14 d. informavo kuriją, kad ėmėsi baudžiamųjų veiksmų prieš M. Malyničių dėl birželio 10 d. Lentvaryje pasakyto pamokslų, „galinčio sukelti viešus neramumus“. O Trakų prefektas kun. Petras Vasiciūnas birželio 15 d. telefonu pranešė kurijai, kad jų klebonas tą dieną suimtas ir išvežtas. „Žmonių pasipiktinimas didžiulis“ (MAB 318-26795). Kažkoks kurijos pareigūnas liepęs Vasiciūnėkui prižiūrėti parapiją ir apie tai pranešti dekanui i Senuosius Trakus. Tą pačią birželio 15-ąją Vilniaus miesto 3-ios apygardos teismo tardytojas B. Kaveckis pranešė arkivyskupui, kad remdamasis Vilniaus apygardos teismo 5-to rajono viceprokuroro išvada ir tardymo protokolu bei išklausęs patį kun. Malyničių nustatė, jog tas padaręs nusikaltimą: a) Lentvaryje 1935 06 10 viešai išsityčiojo iš lenkų tautos, apie Lenkijos maršalo Pilsudskio laidotuves per pamokslą pasakęs: „Buvo laikai, kai žmonės tikėjo stabams ir jiems lenkėsi. Dabar tie laikai grįžta. Buvo atsitikimas, kai karstą su numirėliu užkėlė ant patrankos, kuriai visi žmonės lenkėsi lyg dievačiui, o nusikaltamų įrankių galinga technika žmonėms naikinti iškilmingai važiavo pro karstą, nes mirusysis buvo tos technikos meistras“. Bausmę už tai numato Baudž. kodekso 152 str.; b) tame pat Lentvaryje birželio 11 d. klebonijoje įžeidė valdžią mirusio Lenkijos maršalo asmenyje, pasakęs: „Nuo šiol kovosiu tol, kol ta dvėseną, tie arklio kaulai bus pašalinti iš Vavelio“; c) kaip matyti iš priedamų Lentvario miesto teismo protokolų, Malyničius kelis kartus jau buvo teismo baustas už valstybinės valdžios įžeidimą; d) iš Lentvario miesto teismo 1935 m. kovo 28 d. surašyto protokolo matyti, kad Malyničius baustas pagal BK 170 str. už neteisingų žinių sklaidimą apie Kartuzų Beriozos koncentracijos stovyklą ir tariamą kunigų persekiojimą Lenkijoje; e) todėl teisėjas padarė išvadą, kad „kun. Mečislovas Malyničius-Malickis yra užkietėjęs nusikaltėlis, kurio veikla ypač kenksminga pasienio srityje“, kur jis veikė kaip Trakų klebonas; f) palikti kunigą laisvėje pavojinga, nes jis gali įvykdyti kitų nusikaltimų arba stengsis panaikinti savo nusikaltimų įrodymus, versdamas liudininkus duoti netikrus parodymus. Todėl teismo tardytojas nutarė Malyničių iki 1935 m. rugpjūčio 15 d. laikinai suimti ir pasodinti į Lukiškių kalėjimą 5-to rajono viceprokuroro žinioje. Kalbama nutarimo nuorašai pasiųsti Vilniaus vaivadijos valdybai ir Vilniaus arkivyskupui metropolitui.

(Sakydamas pamokslą Lentvaryje 1935 m. birželio 10 d. ir kalbedamas Lentvario klebonijoje birželio 11 d., Malyničius galvoje turėjo gegužės 12-osios vakarą mirusio Pilsudskio laidotuves. Mat Varšuvoje, Mokotovo lauke, buvo supiltas iš visų Lenkijos valstybės pasienių suvežtų žemių kaubury. Gegužės 17-ąją ant jo buvo užtemptas artilerijos pabūklų lafetos su vado karstu. Atiduodami paskutinę pagarbą maršalui, žygiavo karičiai daliniai, važiavo artilerija. Paskui reflektoriais apšviestas karstas naktį specialiu traukiniu buvo nuvežtas į Krokuvą ir padėtas Vavelio katedros požemio šv. Leonardo kriptoje.)

Lukiškėse uždarytas Malyničius norėjo kalėjimo koplyčioje laikyti mišias. Dėl to jis kreipėsi į teismą, o šis – į arkivyskupiją. Kurijos kancleris birželio 18 d. atsakė viceprokurorui, kad Vilniaus ordinaras nemato jokių kliūčių, jog suimtas kunigas negalėtų laikyti šv. mišių kalėjimo koplyčioje. Kancleris A. Savickis birželio 21 d. vėl

paskambino viceprokurorui klausdamas, kodėl Malyničius ligi šiol neturi galimybės kalėjime laikyti mišių. Viceprokuroras pažadėjo reikalą išsiaiškinti ir tą pačią dieną telefonu pranešė, kad galimybė laikyti mišias Malickiui suteikta, tačiau šis pradėjęs badauti.

Pasak Lentvario miesto teisėjo J. Dmochovskio 1935 m. birželio 26 d. rašto kurijai, Malyničius nuo 1934 m. liepos 22 d. iki metų pabaigos Rūdiškėse ir Trakuose skleidė melagingas žinias apie Kartuzų Beriozą, katalikų kunigų persekiojimą Lenkijoje ir kad bendrojo lavinimo mokyklose daugumą pareigų užima žydai. Beje, 1934 m. gruodžio 20 dienai i Lentvario teismą kviestas Malyničius neatvyko: gruodžio 19 d. atsiuntė raštelį, kad kvietimą gavęs, bet kalte atmetė; kitas teismo posėdis turėjo įvykti gruodžio 29 d.

Vilniaus apygardos teismas 1935 m. liepos 11 d. gavo apygardos teismo prokuroro liepos 10 d. kaltinimo aktą. Pagal jį Malyničius kaltintas: 1) už tai, kad nuo 1934 07 22 iki metų pabaigos Rūdiškėse ir Trakuose skleidė melagingas žinias apie Kartuzų Beriozą ir kt. (BK 170 str. – iki 2 metų arešto ir piniginė bauda); 2) už tai, kad 1935 m. naktį iš gegužės 15-osios i 16-ąją Trakuose atėmė laisvę Juzefui Marcinkjanui, Leonui Cikunai, Česlovui Petraškevičiui, Kazimierui Monkevičiui, Mikalojui Kirševskiui, Janui Senkevičiui, Boleslovui Kviatkovskiui ir Albinui Klimui, uždaręs juos varpinėje nuo 22 val. iki 1,30 val. (BK 248 str. 1 paragr. – kalėjimas iki 5 m.); 3) už pamokslą Lentvaryje 1935 06 10 (BK 152 str. – kalėjimas arba areštas iki 3 metų). Prokuroro nuomone, pamokslus Malyničius ilgą laiką sakė, prasilenkdamas su Evangelija, keldamas juose Lenkijos valstybės politinės santvarkos klausimus, ir tokiu būdu jo pamokslai atrodė tarsi mitingų agitacinės prakalbos.

Trakų policijos posto komendantas gavo daugelio piliečių pranešimų, atskleidžiančių klebono pamokslų turinį. Pirmąkart, 1934 07 22, per pamokslą klebonas raginęs parapijiečius melstis už visus, kurie nekaltai kali Kartuzų Beriozoje. Liudininkai Tomas Zavadzkis, Jonas Sušinskis, Viktorija Rodkevič, Pranciškus Šmigelis ir Adomas Štachmalekas paliudijo, kad Malyničius per pamokslą Rūdiškėse 1934 09 29 kalbėjęs, jog Lenkijos mokyklose mokytojų vietas užima žydai ir kad lenkų valdžia persekioja katalikų kunigus, kurie draudžia šėlcamus (šauliams) rengti pratybas švenčių dienomis. Policijos posto budėtojas Piotras Piliavskis 1935 11 11 pranešė policijos karininkui Juzefui Mirovskiui, kad tą dieną klebonas per pamokslą bažnyčioje irgi kalbėjo apie žydus Trakų mokytojų seminarijoje, apie Kartuzų Beriozą, kur kalinami nekalti, bet savo teises ginantys lenkų inteligentai. Policijos budėtojas Janas Rogalia 1934 11 18 pranešė, kad per pamokslą Trakuose klebonas skaitė antižydišką laikraštį „*Samoobrona*“, kuriame rašyta, kad Kartuzų Beriozoje kaliniai miršta badu, mušami ir t.t. Panašius pamokslus Malyničius sakydavęs beveik kiekvieną sekmadienį.

Bažnyčios varpai neskambės!

Pasienio apsaugos korpuso (KOP) puskarininių ir miesto gyventojų grupė 1935 m. gegužės 15 d. vakarą kreipėsi į Trakų policiją, kad klebonas varpinėje buvo uždaręs kelis žmones. Buvę uždaryti mokytojų seminarijos 6 mokiniai ir 2 kurjeriai. Seminarijos mokytoja Malvina Mozolevską paliudijo, kad ji su Trakų miesto burmistru Vladislavu Rodkevičiumi nuvyko pas kleboną pasitarti dėl gedulingų mišių už mirusį maršalą, nes Malyničius gegužės 14 d. neleido nuo 8.30 val. skambinti varpais. Boleslovas Kviatkovskis taipogi pripažino, kad Malyničius neleido skambinti varpais per Pilsudskio laidotuves. Tuo pasipiktinę, Kviatkovskis su A. Klimu gegužės 15 d. nusprendė po gegužinių pamaldų bažnyčioje užlipti į varpinę ir paskambinti, kai maršalo palaikai iš Belvederio bus vežami į Varšuvos katedrą. Kartu buvo dar keletas mokytojų seminarijos moksleivių. Apie iškilmes Varšuvoje turėjo būti pranešama per radiją (radijas buvo karininkų kazino priešais bažnyčią). Į varpinę skambintojai užlipo maždaug 19 val., o apie 21 val., kai radijas pranešė apie iškilmes Varšuvoje, ėmė skambinti varpais be pertraukos iki 22 val. Kai norėjo išeiti iš varpinės, jos durys buvo užrakintos. „Varpininkai“ bokšte praseidėjo iki 1.30 val. Sušalo. Atvykę kariškiai virvėmis jiems padavė kailinių. Duryr paskui buvo atidarytos, išlaužus spyna.

Liudininkas vyresn. seržantas Juzefas Kudla pareiškė, kad gegužės 15 d. apie 21 val. praeidamas pro bažnyčią pastebėjo grupę, apie 40, žmonių, kurie sakė, kad varpinėje yra klebono uždaryti keli žmonės, bet raktų kunigas neduoda.

Kaip liudininkas apklaustas zakristijonas Zenonas Slomskis pripažino, kad tą vakarą apie 21 val. išgirdęs skambant varpus nubėgo į bažnyčią ir įsitikino, kad jos durys užrakintos. Klebonas liepė jam budėti prie bažnyčios esančiose kapinėse ir iš bažnyčios nieko neišleisti. Vėliau, liepos 7 d., Z. Slomskis dekanui L. Stefanovičiui papasakojo, kad gegužės 15-osios vakarą, atidarius kapinių vartus, į jas įėjo keliolika žmonių. Kai zakristijonas

kalbėjosi su seržantu žydu Juzefu Gercmanu, prie jo iš užpakalio priėjo kažkoks kariškis, tvojo per veidą, sukruvino nosį ir parbloškė ant žemės. Paaiškėjo, kad trenkė seržantas J. Kudla, kuris ir kapinių vartų spyną buvo išlaužęs.

Seminarijos mokinių ir kitų užrakinimu varpinėje įtartas bažnyčios sargas Jonas Sakovičius paliudijo, kad bažnyčią po gegužinių pamaldų užrakino kaip paprastai, nežinodamas, kad varpinėje esama žmonių. Bažnyčios raktus atidavė klebonui, kuris liepė jam budėti kapinėse, kad bažnyčioje ko nepavogtų.

Trakų policijos posto komendantas Janas Sokulas pripažino, jog, gavęs žinią apie varpinėje užrakintus žmones, su žandarmerijos posto vadovu Francišeku Jackovskiu nuėjo pas kleboną. Jo sesuo Helena Odinecka po pusvalandžio pasakė, kad klebonas neis su jais kalbėtis. Užėjęs i klebono kambarį, komendantas rado kunigą apsirengusį ir skaitantį knygą. Kunigas raktų nedavė sakydamas, kad bažnyčią laikys užrakintą iki ryto, kad tie piktadariai ko nepavogtų. Sokulas iš bažnyčios sargo Sakovičiaus sužinojęs, jog klebonas liepęs saugoti, kad niekas iš varpinės neišeitų, o jeigu leis iš žemėn virve, užspjudyti šunimi. Įkalintieji išleisti išlaužus spyna.

Bažnyčios sargo J. Sakovičiaus kaltei įrodyti trūko įkalčių.

Apie Malyničiaus pamokslą Lentvaryje birželio 10 d. liudijo Lentvario policijos posto komendantas Tomas Bialožytas ir vyresnysis seržantas Justinas Podgurskis. Apklausta arba vėliau teisme liudijo dar keliolika įvairių asmenų, kurių minėti nėra prasmės.

Kilo įtarimas, kad ne visai normali Malyničiaus psichika. Suimtajį kunigą ištyrė teismo medicinos ekspertai. Nustatyta, kad jo nervai ir psichika sveiki.

Įtariamasis Malyničius jokios savo kaltės nepripažino. Dėl laisvės suvaržymo uždarytiems varpinėje aiškino, kad bažnyčią liepęs saugoti, jog ko nors iš jos nepavogtų; kai pas jį buvo atėję raktų, jis gulėjęs lovoje po širdies priepuolio... Per pamokslą Lentvaryje lenkų tautos neišjuokęs, kalbėjęs apie senovės Babilono karalių Nabuchodonosarą ir aukso dievukus stabus, o Pilsudskio laidotuvių net neminėjęs. Pasak prokuroro pareigas ėjusio V. Romerio, Malickio pasiaiškinimas melagingas, „nes pašaipiu būdu kelia klausimą dėl Tautos elgesio Jos Vado, Lenkijos Valstybės Atgaivintojo mirties akivaizdoje“. Malickio nusi kaltinimas juo labiau aiškus, nes įvykdytas tautos gedulo metu.

Malyničiaus teismo posėdžiai vyko 1935 m. rugpjūčio 2-3 dienomis. Savo atstovu teisme arkivyskupija paskyrė kunigą kanauninką Antaną Cichonškį. Kaltumas įrodytas. Teismo nuosprendis: už lenkų tautos ir Lenkijos valstybės viešą išjuokimą (BK 170, 248 ir 152 str.) – 1,5 metų arešto ir 500 zlotų pabauda; priteista 130 zlotų teismo išlaidų. Arešto pradžia laikyti birželio 15-ąją. Vilniaus apygardos teismo sprendimą apeliacinis teismas lapkričio 7 d. paliko galioti. Teismo nutarimą per 14 dienų galėjo atšaukti tik Vilniaus vaivada.

Tuo tarpu Malyničius-Malickis susilaukė didžiulio Trakų parapijiečių palaikymo. Jau 1935 m. birželio 28 d. arkivyskupija gavo trakiečių kolektyvinį raštą su daugybe parašų (MAB 318-26796). Kitas Malyničių ginantis dokumentas – liepos 7 d. raštas su keliais tūkstančiais parašų: 33 puslapiai, o kiekviename po kelias dešimtis parapijiečių parašų. Taip reaguota i laikraštyje „*Express Wileński*“ liepos 3 d. išspausdintą rašinėlį apie jų kleboną – „Peržengta išsišokimų riba. Dėl ko atgailauja kun. Malyničius?“ (straipsnelyje klaidingai rašyta, kad kunigas kilęs iš Vilniaus). Anot laikraščio, Trakuose „Malyničius visiems užbėrė ant odos pipirų ir visi žmonės džiaugiasi, kad jo ten jau nėra“. Grupė trakiečių buvo nuėję prie Lukiškių kalėjimo, ieškojo teisybės pas Vilniaus vaivadą Jasielčotą ir arkivyskupą. Protestą be datos su 60 didelių puslapių parašų trakiečiai pasiuntė arkivyskupui ir Vilniaus vaivadai. Daugiau kaip 30 pasirašiusių trakiečių rugsėjo 29 d. pranešė arkivyskupui, kad apie 6000 parapijiečių pasirašė prašymą Lenkijos prezidentui I. Moscickiui. Skundėsi dešimtys kaimų. Išlaisvinti buvusį jų kleboną liepos 10 d. arkivyskupijos prašė apie 700 pasirašiusių žmonių iš Jasionuvkos parapijos. Grupė šios parapijos žmonių ir vėliau, 1937 m. spalio mėnesį, kolektyviai protestavo, pasipiktinę naujojo Trakų klebono H. Hlebovičiaus agitacija prieš buvusį jų kleboną.

Apie Malyničiaus areštą bei teismą pranešė ir Vilniaus lietuvių spauda. Pavyzdžiui, kun. Vincento Taškūno leistas „Vilniaus aušros“ 1935 m. Nr. 9 rašyta, kad Vilniaus apygardos teismas Trakų klebonui Malyničiui-Malickiui priteisė pusantų metų kalėjimo, apkaltinus už lenkų tautos įžeidimą ryšium su Pilsudskio laidotuvėmis. Byla sukėlusi didelį susidomėjimą visoje Lenkijoje.

M. Malyničiaus-Malickio byla susilaukė atgarsio net užsienyje. JAV Konektikuto valstijos Niu Briteno mieste leistas lenkų laikraštis „*Przewodnik katolicki*“ 1935 m. rugsėjo 20 d. išspausdino didelį straipsnį „Lenkijos budeliai pasmerkė kunigą

kalėti. Kunigo Malyničiaus byla“.

Nuteisus M. Malyničių, arkivyskupija planavo i Trakus perkelti Senujų Trakų kleboną ir Trakų dekaną Liudviką Stefanovičių. Tačiau šis keltis i Trakus nenorėjo.

Laiške arkivyskupui 1935 m. lapkričio 12 d. Stefanovičius rašė, kad Malyničiaus pamokslai labiau nepatiko valdžiai, o ne parapijiečiams. Kleboną areštavus, apie 90 % žmonių buvo jo pusėje. Nors buvo ir Malyničiaus nemėgstančių, tarp kurių – Užutrakio grafas Andriejus Tiškevičius. Pastarojo nuomone Malyničius tikty kuriai nors kaimo glūdumos parapijai. Pasak Stefanovičiaus, Malickis savo veikla Bažnyčios kanonų neperžengė, jis buvo išitikinęs, „kad dirba Bažnyčios ir Tėvynės labui, nusipelnė parapijiečių daugumos pripažinimo ir simpatijų“. Būtų geriau, taipogi ir arkivyskupijai, jeigu Malyničius pats atsakytų Trakų. Kun. Hlebovičius reikalų nepataisys, nes jau padarė kelis ryškius netaktiškus poelgius. Jam vos atvykus, žmonės sužiuoro! Hlebovičius apsilankė pas papulkininkį Bonbinskį, kuris su antra žmona gyveno susituokęs kalvinistų būdu; papulkininkis kunigui padarė atsakomąjį vizitą. Per Kristaus Karaliaus iškilmes spalio 27 d. Hlebovičius bažnyčioje ištiesė kilimą, pastatė 18 krėslų „garbingiems“ atstovams, tačiau atsisdėjo tiktai poručnikas (leitenantas) Jundzilas ir mokytojų seminarijos vadovė Rutkovska; pirmasis atėmė iš parapijiečių ir sunaikino Malyničių gynusius laiškus su parašais, o antroji priešiškaai nusiteikusi prieš buvusį kleboną. Po pamaldų parapijiečiai reišė nepasitenkinimą, kad už jų aukas nupirktą kilimą altoriaus laiptams užkloti „klebonas tiesia po kojomis ankstesnio klebono neabejotiniems priešams“. Hlebovičius lapkričio 10 d. iš sakyklos ragino žmones eiti žiūrėti šėlculų vaidinimo apie Pilsudskį „Magdeburgo kalinys“. Tokie Hlebovičiaus veiksmai „nuteikia parapijiečius nesantaikai su kun. Malyničiaus priešininkais“, juo labiau, kad Hlebovičius yra šimtaprocentinis sanacijos, t.y. pilsudskininkų šalininkas.

Henrikas Hlebovičius i Trakus atvyko iš Vilniaus universiteto, kur buvo Teologijos fakulteto profesorius pavaduotojas. Iš pradžių parapiją jis tik administruo. Deja, daugelis žmonių naujuoju ganytoju nesizavėjo, nors, kita vertus, jis parapijoje turėjo ir nemažai savo šalininkų.

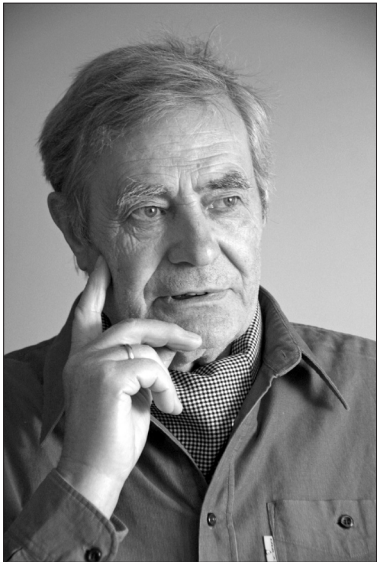
Atrodo, 1936 m. pradžioje parapijos gyventojai kolektyviai – apie 600 parašų – kreipėsi i Vilniaus arkivyskupą: „...Mes, Naujujų Trakų parapijiečiai, puolame ant kelių ir bučiuojame Tavo kojas, su ašaromis prašydami gailestingumo ir malonės mums, vargšams trakiečiams, būdami apleisti ir kunigo Hlebovičiaus bei niekšiškų jo tarnų labai nuskriausti“. Pasak jų, po Malyničiaus trakiečiams niekas nepasakė gero žodžio, nes Hlebovičius iš sakyklos kalbėjo tik apie gaudus, kuriuos jam pranešinėjo bažnyčios tarnai, bijoję sugrįžtančio kun. Malyničiaus, nes tas girtuoklio ir sukčiaus vargoninko ar piktadario, bažnyčios taupyklių vagies zakristijono daugiau nepakestų. O Hlebovičius jų klausė. Kalėdomamas Hlebovičius praleido padorius žmones (pvz., net Trakų burmistrą ir bažnyčios komiteto narį Boleslovą Laskovičių), o aplanke ištvirkėlius, svetimoteriautojus ar vaikus pametusius moteris. Bažnyčioje trūko teisingo klebono. Anot rašto autorių, kunigas palaikė ryšius su smerktinų organizacijų nariais. Kol Trakuose bus Hlebovičius, ramybės parapijoje nebus! „Maldauiame gelbėti, nes žūstame“. Atseit, žmonės bijojo Hlebovičiaus ir policijos persekiojimų, bijojo, kad bažnyčia nebūtų uždaryta trejiems metams, kaip užgirdęs apie parapijiečių skundą iš sakyklos paskelbė Hlebovičius.

Kurijoje 1936 m. kovo 24 d. gautame trakiečių laiške (19 parašų) rašyta, kad suolus bažnyčioje Hlebovičius išdalino savo bičiuliams, kurie net i šventovę nedažnai ateidavo, juolab tiems, kurie prisidėjo prie kun. Malyničiaus arešto. Senyva ligotą moterį Jotkovą iš Veličkavos palivarko su zakristijonu viešai išvarė iš bažnyčios ir nustūmė nuo laiptelių, nes moteris norėjo atsistėti i suolą, kuriame sėdėjo policijos posto komendantas žmona Piliavska (kai Jotkova bandė atsistėti, tai Piliavska per visą bažnyčią nubėgo ieškoti pagalbos zakristijoje). Kunigo dekaną K. Maliukevičiaus laikais aiškinta, kad ant suolų presbiterijoje gali sėdėti tik kunigai, o prie Hlebovičiaus sėdėjo jo giminės. Veličkavos gyventojas Jonas Dakinevičius balandžio 4 d. kreipėsi i kuriją skųsdamasis, kad prie jo kimba policija, neva jis rinkęs parašus prieš Hlebovičių. Dėl sumaišties kėlimo be pagrindo kaltinta Malyničiaus sesuo.

Laisvė, o ginčai tęsiasi

Iš Lukiškių kalėjimo M. Malyničius išėjo pagal 1936 m. sausio 4 d. amnestijos įstatymą, nors paleistas dar 1935 m. gruodžio 28 d. Naujasis Vilniaus vaivada Liudvikas Bocianskis apie tai pranešė arkivyskupui metropolitui ir prašė Malyničių nukelti kur nors toliau nuo Vilniaus, o kol tai bus išspręsta, dėl tvarkos ir viešojo saugumo neleisti jam vykti i Trakų parapiją. Malyničius

Tėsinys kitame numeryje

Antanas SEIKALIS, Vilnius

Tėviškė – pati brangiausia pasaulyje, net jei iš tos tėviškės keli akmenys belikę. Kiekvienam tėviškė – žemės vidurys, ar ji stovėtų kemsyne, ar būtų toli nuo vieškelio ir reiktų eiti ilgai per mišką. Jeigu seniai tėviškėje nebuvęs, ašarą nubrauksi, kaip čia viskas pasikeitę, net takelis per pievelę kitoje vietoje pramintas. Tėviškėje, kaip niekur kitur, užvaldo vaikystės ir tėvų ilgesys.

Mano žmonai, Renatai, tėviškė taip pat šventa vieta. Ji liepoje apie savo gimtinę net eilėrašti parašė. Renata ten buvo „lizdą“ susisukusi. „Toje liepoje jaučiausi pakilusi nuo žemės, girdėjau kaip tėviškėje ošia ir šnara medžiai, – sakė Renata. – Čia pasislėpusi perskaičiau ne vieną meilės romaną. Kartą pravirkau, nežinodama, kodėl man taip byra ašaros. Gal mano širdis nujautė – atvažiuos traktoriai, sugriaus namus, išraus obelis ir užvers žemėmis mūsų šulinį... O mus pavadins kolchozninkais... Tu apie savo tėviškę šneki gražiau, ypač vaikams, kai pasakoji apie karą...“

– Apie karą ir norėdamas nieko gero nepasakysi, ne tik vaikams. Buvo tokie laikai. Atėjo rusai, po to vokiečiai, vėl užėjo rusai – sakė visam laikui...

Bronius Kviklys knygoje, „Mūsų Lietuva“ apie mano tėviškę rašė: „Kazliškio bažnytkaimis yra prie Nemunėlio upės ir Vakarus nuo Pandėlio. Čia sueina keturi keliai, kurių vienas jungia Biržus ir Rokiškį. Apie 300 m atstumu nuo bažnyčios yra gražus šilas.“

Knygos autorius nepamirėjo, kad šilėlyje yra mokykla, dar Lietuvos laikais pastatydinta, o prie užtvankos kadaise stovėjo malūnas. Toliau, už Nemunėlio tilto, ant mūrinio pastato didelėmis raidėmis buvo užrašyta „Pieninė“. Kitoje kelio pusėje – paštas ir krautuvė. Ties bažnytele suėjo keturi keliai, kuriuos mini Bronius Kviklys.

Pieninė pamatai tik užėjęs ant tilto nuo šilo pusės, nes tiltas stovi pakeltas aukščiau už vieškelį ir užstoja pusę bažnytkaimio. Tiltu šlaitai nukloti akmenimis, vandens nudailinti, pažaliavę. Tie akmenys, tarsi glėbyje, suspaudžia Nemunėlį ir paleidžia jau kitoje tilto pusėje. Čia vanduo sukasi perpetais ir girdisi šniokščiant.

Malūnas sudegė dar prie vokiečių. Girmas suko juodas lokomotyvas, kurį kūrėno Rumpiškėnų dūrpėmis, o ne Nemunėlio vanduo kaip anksčiau. Lokomotyvo kaminas įkaisdavo raudonai. Nuo to kamino užsidedė stogas. Keli vyrai užlipę ant stogo plėšė degančias skiedras ir mėtė žemyn. O kai degančios skiedros pradėjo kristi į malūno vidų, žmonės puolė gelbėti maišus su grūdais. Motoristas, supratęs kad malūnui galas, iš lokomotyvo išleido garus. Kaukdami ir švilpdami išsiveržę garai į pabaidė arkliai. Tuo laiku buvau atjęs pas savo draugą Vladą. Vladas gyveno arti malūno ir aš viską mačiau.

Iš Vlado namų išnešėm drabužių, patalyne, kas tik pakliuvo po ranka. Atvažiavę Rokiškio gaisrininkai atsivežė tokį pat raudoną kaip ir jų mašina motorikuą, o kai motorikuas suburzgė, iš žarnos pasipylė vanduo.

Gaisrininkai malūno nebegesino. Malūnas jau buvo sudegęs. Jie vandeniu apliejo Vlodo gryčią ir mes visus rakandus sunėšėme atgal.

Po gaisro nebeliko miltų ir arklių kvapo. Dar ilgai sklido aštrus degėsių tvaikas. Malūno žmonės pasigedo. Tais laikais visiems reikėjo susimalti. Panaudoję senas girmas, surinktas iš kamary, kaimo išminčiai pasistatė vėjo malūnėlius. Sunkiai vėjas suko malūnėlių sparnus, bet malė rugius duonai, miežius gyvuliams. Prie rusų, pasklidus gandams, kad už vėją reikės

mokėti, malūnėlius išardė.

Per visą karą pro Kazliškį važiuodavo kariuomenė. Buvęs husaras Styra turėjo trakeną kumelį, bet nei kinkytą, nei jodinėtą. Kad nesi-baidytų Styra sumanė kumelį prijaukinti – pri-rišo arti kelio. Kaimynai Styrą išpėjo: „Nerišk prie kelio, nujos...“

– Prie mano kumelio tai jau neprieis, – sakydavo Styra, bet dėl visa ko erzilą supančiodavo geležiniais pančiais.

Kai vokiečiai pamatę trakeną prieidavo arčiau, šis piestu atsistodavo. Vokiečiai prie žirgo fotografuodavosi fotografuodavosi, atsistoje ir sugulė. Styra žiūrėdavo patenkintas, nors savo kumelio fotografijos niekada nematė.

Vieną dieną kariškas sunkvežimis įvažiojo į griovį. Iš pasvirusios mašinos iškrito buteliai su vynu Mes, vaikai, kaip tik ėjome keliu ir padėjome kareiviams butelius susikrauti. Kareiviai už tai mums davė vyno ir dar apdalijo gumelėmis, pamoke, kaip į jas pripūtos oro užrišti galus. Vyno mes negėrėme, nes buvo neskanus, o gumeles kaip kamuolius spardėme eidami per bažnytkaimį.

Kai nusisparėdė mano kiemą, mama mus išgąsdino pasakiusi, kad tuose guminiuose maišeliuose nuodus laiko. Ji mūsų kamuolius surinko, atnešė dubenį su vandeniu, liepė su miuliu gerai rankas nusiplauti, tą mes sąžiningai padarėme.

Pas mus rusų lėktuvai pasirodė netikėtai. Atskridę pradėjo šaudyti į šilėlį. Motorų kauksmas buvo nenusakomas. Vokiečiai iš šilo taip pat pylė. Jų šaudymas buvo storesnis. Viskas baigėsi, kai rusų lėktuvas, vilkdamas juodą uodegą, ilindo į Šimėno daržinę. Šimėnienė vėliau sakė – tuo laiku ji tupėjusi daržinės pašaly, mačiusi kaip lakūnas pakėlęs ranką persižegnojo. Moterys Šimėnienė aiškino – komunistai nesižegnoja, ir nutarė, kad lakūnas jai tik pamojęs.

Iš Šimėno daržinės aukštai pakilę dūmai nuslinko Šakalių dvaro pusėn ir sukėlė paniką. Pro Kazliškį dabar važiovo ne tik šarvuočiai, bet ir vežimai su pabėgėliais. Kai kitą dieną viskas nurimo, aš nuėjau klebonijon knygų pasikeisti. Klebonas knygų turėjo pilną lentyną. Aš jau buvau perskaitęs „Vinetu“, „Sidabro ežero turtai“ ir „Kaip jie mus sušaudė“. Knygas bevertydamas pamačiau – į klebonijos kiemą įsuko vežimas su užtemptu stogeliu. Pamaniau – čigonai.

Kai iš vežimo išlipo moteris, o iš po stogelio išsiropštė mergaitė, aš tą moterį pažinau. Ji buvo dantų daktarė. Mane buvo pas ją mama nuvežusi. Nors aš buvau smagiai išsižiojęs, bet daktarę gerai išžiūrėjau.

Klebonas man liepė arklį iškinkyti, pagirdyti, iš klėties atnešti avių. Mergaitė atrodė kaip berniukas: kelnėta, kelnės su raišteliais žemiau kelių, batukai geltoni, ant galvos skrybėlė su dirželiu pasmakrėje. Ji buvo šneki. Sakė važiuos pro Pandėlį, per Biržus iki Šiaulių. Šiauliuose jas pasitiks tėvelis. Jos tėtis – karininkas. Iš Šiaulių visi trys grįš atgal, nes karas jau bus pasibaigęs. Bet ką gali žinoti – suabejojo Gertrūda. Toks buvo mergaitės vardas. Kai ji skrybėlaitę nusiėmė, pamačiau jos trumpai apkirptus plaukus.

– Kasos ataug, – pasakė Gertrūda.

Aš Gertrūdai pavydėjau. Ji važiuos toli, pamatys pasaulį, ko aš nepamatysiu. Aš labai norėjau, kai ji grįš iš Šiaulių, kad vėl sustotų klebonijoje.

Gertrūdai išvažiavus į Kazliškį užgriuvo kariškiai su lietuviškais ženklais ir uniformomis. Pirmą kartą tiek daug žmonių sustojo mūsų bažnytkaimyje ilgesniam laikui. Juos pasivijęs lietus nesiliovė visą naktį. Nakvynei lovas mes užleidome vyrams iš Utenos, patys pasikloję ant šieno. Kaimynams pasitaikė zarasiškiai, o pas Bartulius apsisistojo Širvintų šauliai. Bažnytkaimis pakvipo spirgučiais, moterys ruošėsi svečius pamaitinti.

Rytą mane tėtis nutraukė nuo šieno, liepė apsiengti ir eiti mišioms patarnauti. Bažnyčia buvo pilnutėlė žmonių. Zakristijoje mišioms rengėsi karo kapelionas. Kai per mišias ši kariuomenė užgiedoj, pamaniau – mūsų bažnytelė sugrius.

Po mišių, šventoriuje kariai išsirikiavo, prie kojų laikė šautuvus. O kai prieš rikiuotę išėjo jų vadas, pasigirdo garsus „Sveiks tamsta“. I orą pakilo Kazliškio varnos, karveliai ir varnėnai.

Vadas pasakė kalbą, visus vadino broliais. Aš neabejojau – vadas buvo Gertrūdos tėvas.

I rikiuotę atsistojo ir Gasiūniokas su Kiauga, ir mūsų vargonininkas. Gasiūnioka, ašarodama Gasiūnienė ištraukė iš rikiuotės. Kiauga iš mano tėvo pasiskolino dviratį, nes daugelis važiovo dviračiais.

Išėjo, išžygiavo kariai, pailsėję, ginklus išsivalę, tuo pačiu vieškelio, kuriuo nuvažiovo daktarė su mergaite

Kai rusai sugrižo, Gasiūnioką nušovė einantį per savo kiemą. Dabar Gasiūnienė verkė neleidusi sūnui išeiti su visais.

Vyrams išėjus dangus vėl apsiniaukė, bet

nežaibavo, nelijo. Be vėjo sustingusios stovėjo liepos, nepasirodė joks keleivis. Kai sutemo, tėvas kluone užkasė skrynią su geresniais drabužiais ir daiktais. Rytui brėkstant išvažiavome į tolimą vienkiamį, nes tėtis sakė – Kazliškyje pasilikti pavojinga. Sugrižome tik tada, kai jau buvo aišku, kad frontas atgal nebegriš.

Kazliškyje radome tiltą nesusprogdintą, mokyklą nesudegusią, stovėjo pieninė, paštas ir visos bažnytkaimio trobos. Kaimynų kieme gulėjo didelė nesprogusi bomba. Kai bombą saulė išildydavo, būdavo smagu ant jos pasėdėti. Kaimynas ant bombos tiesino vinis ir lankstė skardą. Kur buvo paslėptas mūsų turtas, kluone buvo išrausta duobė.

Dabar keliais važiovo rusų kareiviai. Ju mašinos kėlė dar didesnį triukšmą. Styra vėl laikė savo trakeną prie kelio. Pririšęs supančiojo geležiniais pančiais ir nukeliavo krautuvės žiūrėti. Kiek jis prie krautuvės užkaltų durų stovėjo, neaišku. Sakėsi neilgai. Griždamas pamatė – nebėra kumelio. Kiek bežiūrėtum – nėra.... Pro šalį nenusivedė, būtų pastebėjęs. Vadinasi, nusivarė kitu keliu.

Kiek kojos neša Styra namo! Pasodino Styrioką ant dviračio, liepė lėkti Rokiškio pusėn. Styriokas prašvilpė pro mokyklą, o šilėlyje ji sustabdė kareiviai klausia, kur jis su vokišku dviračiu taip skuba? Styriokas nemoka rusiškai, lietuviškai aiškina – dviratis tėvo, smetoniškas.

Kareiviai atėmę dviratį ikišo Styriokui kažkokį spalvotą popierėlį. Sugrižęs pėsčias namo su tėvu tą popierėlį apžiūrino. Ten buvo vienas rublis.

Per tą vasarą vaikai paaugo. Rugsėji, kaip buvo įprasta, susirinko mokykloje, o mokytojų nėra.. Senieji mokytojai išsikraustė ir niekas nežinojo, ar jie sugriš. Retsykiais į mokyklą ateidavo tik klebonas pamokyti tikybos, dar paklausinėdavo vaikus, kas kaime laiko ožkas ir kiek ožka duoda pieno? Ožkų priveisė vokiečių atitremtos rusų šeimos. Valstiečiai ožkas vadino Stalino karvėmis. Kodėl klebonui parūpo Stalino karvės, vaikai klebono neklausė.

Mokyklos kieme žaisdavom kvadratą arba šokdavom ratelį: „Mano tėvas žvejąs, aš jo padėjėjas. Tėvas gaudu žuvels, o aš jaunas mergelės“. Pasišokę dainuodavome: „Viens raudonas kaip šėtonas, antras rudas kaip šuva...“

Kartą išgirdome keliu atšlamant kareivius. Kareiviai buvo nematyti, dulkini ir pavargę. Ėjo jų daug, nuleidę plikas galvas. Iš paskos sekė raiti karininkai. Žmonės kalbėjo – tie kareivėliai buriatai, iš labai toli, kad tai jau tikra patrankų mėsa.

Buriatus prisiminėm tada, kai pamatėme juos suguldytus ant šiaudų, vežamus atgal be rankų, be kojų, subintuotus kruvinais bintais. Moterys nešė jiems gerti ir valgyti, bet buriatai nei gėrė, nei valgė, nei dejavo.

Ne, į rusų armiją aš neisiu, – pasakė Šinkūnas. Ir nėjo.

Nėjo į rusų kariuomenę ir Voldemaras. Užsirašė į „liaudies gynėjus“. Į „gynėjus“ buvo pasišovę ir kiti šaukstiniai, kad tik išvengus buriatų likimo, bet netrukus išsibėgiojo po namus. Tik Voldemaras ne. Voldemaras Kazliškyje pasidarė sovietų valdžia. Kai vieną naktį šaudymas išbudino žmones, buvo aišku, Voldemarą partizanai nuginklavo.

Tą naktį partizanų prisipirtas Voldemaras pasislėpė savo gryčioje. Šautuvą pro langą išmetusi Voldemaro pati išvengė kraujo pra-

liejimo. Tą patį rytą, dar kalboms nenurimus, Voldemaras, kaip niekur nieko, ėjo per Kazliškį pasikabinęs šautuvą ant peties.

Kitą naktį vėl šaudė. Šį kartą šautuvą boba išmetė pro duris. Partizanai galėtų stribą išrūkyti iš trobos, bet nukentėtų ir kaimynai. Saulei patekėjus, Voldemaras vėl vaikščiojo su šautuvu palei namus.

Miškiniams atsibodo tas išpera Voldemaras. Šį kartą apėjo gandas, kad šautuvo jis tikrai nebeturi. Tą pačią dieną Voldemaras išvažiovo iš Kazliškio. Voldemaro žmona sėdėjo vežime, o jis su šautuvu ėjo iš paskos.

Voldemarui išvažiavus gyvenimas aprimo. Atsidarė parduotuvė, pradėjo dirbti pieninė. Dar anų laikų irengimais gamino sviestą. Sulaukėme ir mokytojų.

Mokytojos atvažiovo dvi, miestietiškaai apsirengusios, jaunos, abi labai panašios, bet kuri vyresnė, nepasakys. Apžiūrėjęs mokytojas Nageliokas nustatė – jų ir blazdos vienodo storumo. Vėliau paaiškėjo – jos buvo seserys.

Naujosios mokytojos visiems patiko, ypač mergaitėms, nors tų jaunų mokytojų prisibijojom – moksle buvome atsilikę.. Bet mokytojos kartu dainavo, žaidė kvadratą, ruošė vakarėlius ir viską išmokome.. Labai gerbė mokytojas mūsų motinos. Mokytojos ėjo į bažnyčią.

Mokytojoms nešdavome iš namų paruoštus ryšelius su sviestu, lašiniais ir kiaušiniais, nes žinojome, kokios mažos mokytojų algos, bet niekada nekilo klausimas, kodėl toks didelis mūsų mokytojų apetitas?..

Mokytojos liepdavo išversti mūsų kišenes, sudėti ant stalo visokius karo reikmenis. Nageliokas, iškratęs iš kišenės granatą, mokytojai paaiškino: „Nebijokite, panele mokytoja, jeigu žiedo neištrauksi, granata nesprogs.“ Ir nusitvėrė, už granatos žiedo.

Palindę po suolais laukėme, kada ta sprogs, bet Nageliokas, idėjęs granatą į kepure, išnešė į mokytojų kambarį.

O kitą sekmadienį sužinojome – atvažiuoja naujas vargonininkas, nes senasis išvyko visam laikui. Klebonas prašė visus giesmininkus ateiti klebonijon naujojo vargonininko sutikti.

Naująjį vargonininką sutiko taip kaip klebonas liepė.

Vargonininkas buvo nei didelis, nei mažas, atrodė jaunas, stiprus, turėjo gražų balsą. Jau kitą sekmadienį žmonės kalbėjo – gerai groja. Kaip Rokiškio bažnyčioje...

Apgyvendino vargonininką Vytautą parapijos name mūsų kaimynystėje. Pusryčius ir pietus jis valgė klebonijoje, vakarienę – pas mus. Vieną sykį tėtis prasarė – Vytautas čia neilgam. Ir dar pasakė kažką tyliau.

Aš su naujuoju vargonininku greitai susidraugavau, sėdėjau šalia jo prie vargonų, atversdavau jam natas.

Į mokyklos vakarėlius Vytautas atsinešdavo didelį akordeoną. Mes nuo to akordeono nenuleisdavom akių laukdami, kada jis priglaus akordeoną prie krūtinės ir pasigirs mūsų valsas „Kaip gražu miške“.

Į vakarėlius jaunimo susirinkdavo iš visų Kazliškio pusių, šoko ir dainavo. Ne visos dainos buvo linksmos. Kai užtraukdavo dainą „Kaip obelis, mamyt, palinkus, galva baltųjų jazminų. Dar neseniai supai mažytę, dabar gyvent jau išeinu“, arba, „Upės plauks į melsvą toli, gervės lėks ir vėl sugriš, nežinau tik aš, mamyte, ar pabelsiu į duris“, žiūrėk, kuri nors dainininkė ima ir pravirksta.

Tėsinys kitame puslapyje

Tiltas per Nemunėlį

Kazliškio bažnyčia

Atkelta iš 10 p.

Ateidavo Vytautas į mokyklą ir ne tik per vakarėlius, o šiaip sau, o gal ir ne šiaip sau. Mokytojos gyveno mokykloje ant aukšto. Nulipdavo Vytautas laiptais su mokytoja susieme už rankų ir eidavo pasivaikščioti po šilėli, ar prie Nemunėlio, toliau nuo smalsių akių.

Taip atėjo Šv. Kalėdos. Naktį prieš Kalėdas, atvažiavę partizanai susikrovė iš pieninės svies-tą, iš parduotuvės saldinius, tabaką ir odekolo-ną. Kitokių prekių nebuvo. Ir išvažiavo.

Dieną atvažiavo enkavedistai. Pagal odeko-lono kvapą, kur tik nebuvo užėję partizanai, jie nusekė iš paskos į Latvijos pusę.

Netoli Neretų pas latvi ūkininką partizanai vakarieniavo, ragavo alų. Kai šeimininkė suriko „krieviai“ kieme (*latv. rusai*), partizanų vadas, iššokęs pro duris su alaus ašočiu išrėkė: „Ne-judėt, rupūžės“.

Pro langus į enkavedistus „žiūrėjo“ parti-zanų automatai.

Kai partizanas „paprašė“ stribų leitenantą Bulką išgerti už Lietuvos ir Latvijos partizanų, už jų šeimas, išvežtas Sibiran, už Tėvynę, Bulka išmaukė net kelias stiklines iš eilės. Už tai parti-zanai paleido visus Bulkos „krievus“ gyvus ir sveikus, nors vėliau dėl to ir gailėjosi.

Už karinės čekistinės operacijos sužlug-dymą, Bulkai nusegė vienintelę leitenanto žvaigždutę nuo antpečių, bet rimčiau nenubau-dė, prisakė atpirkti kalte partijai, organams ir liaudžiai. Bulka prisiekė susigrąžinti komunistų pasitikėjimą ir pasikvietęs talkon drąsesnį stri-bą, ėmė persekioti vaikystės draugą, neseniai išėjusį į mišką.

Ilgai naktimis tykojo Bulka Juozo prie jo tėvų sodybos nujausdamas, ateis, atlinks „banditas“ ir čia jį nesunkiai sudoros.

Bet Juozas atėjo ne iš tos pusės, iš kurios Bulka laukė. Atėjęs keliuku, pabeldė į langą ir buvo įleistas trobon. Suabejojęs, ar dviese Juozą įveiks, Bulka paliepė savo bendrui lėkti į čekistų būstinę, sukelti visus ant kojų.

Atskubėjęs pastiprinimas rado Bulką negy-vą, be automato, be šovinių.

Tais metais gausiai prisnigo, atrodė, balta paklodė uždengė visą žemę. Graži žiema šilėli papuošė dar gražiau – padabino eglių šakas sniego kekėmis. Buvo geras rogių kelias. Pasi-dirbdinė iš uosio slides nučiuožinėjome visas pakalnes. Ant užšalusios sietuvos įtaisėme ratą. Norinčių pasisukti su rogutėmis netrūko, ypač mėnesienos vakarais. Namuose girdėdavom šnekant – jeigu rusai iki Naujųjų neišeis, bus karas...

Atėjo ir praėjo Kalėdos ir Naujieji metai. Rusai neiėjo. Per Tris Karalius kareiviai kratė visų namus. Kažkur šaudė. Šaudė ilgai, serijo-mis ir pavieniui. Pažulėlių kaimo pusėje vertėsi dūmai.

Vakarop atėjo žinia. Pažusėliuose žuvo daug partizanų. Žuvo Šapranauškas iš Čeponių, Jonas Jakštas iš Latvelių, Panemunio Samulėnai, Naujasodės Balys...

Nukautus partizanus palikę lauke, kareiviai sudegino Gūžų namą ir tvartus su gyvuliais, o Gūžą pusnuogį varėsi paskui roges iki pat Rokiš-kio. Iš paskos bėgo ir vyresnioji Gūžaitė, kad tik tėvo nenušautų pasivarę toliau nuo namų.

Po rusų siautimo ateidavo neramios žinios ir iš kitų kaimų. Žekų pelkėse taip pat buvęs didelis susišaudymas, kad rusai patyrė daug nuostolių, o Baranautiški apsuoti nepasidavė Mačiokas su Purtuliu. Baisiai sudarkytus abu numetė Pandėly ant bruko prie šventoriaus. Prie Moškėnų miškiniai pasergėję čekistus gyvų nebepaleido.

Į Kazliškį kareiviai dažnai atlėkdavo. Apsupdavo jie ir mokyklą, bet į vidų nelindo. Paslėptinėje palei langus, suguldavo į senus apkalus aplinkui. Vieną kartą mokytojos liepė atsinešti kastuvus ir tuos apkalus suliginom.

Vakarėliai mokykloje baigėsi, nebesusi-rinkdavo jaunimas. Dabar vakarais dažniau gausdavo varpas „ pazvanus“. Klausėmės ir skaičiavome, kiek žmonių šį kartą paliko ašarų pakalnę, ir laukėme šv. Velykų. Dar tikėjome – rusai išeis po Velykų.

O žiemai baigiantis, kai vakarų vėjai atginė atodėkius, mokyklos kieme prilipdėm seniu

Kazliškio pagrindinė mokykla

besmegenių su morkų nosimis. Seniai besme-geniai buvo su šalmais, rusiškais ir vokiškais. Mokytojos paskelbė gražiausių besmegenių konkursą. Kitą rytą, kai reikėjo rašyti diktantą, manęs neišleido iš namų.

– Neik, visur kareiviai, – pasakė tėvas. – Mo-kykla apsupta.

Idienojus mes, keli mokiniai, ištrūkę iš namų, atslinkome prie mokyklos. „Banditų“ neradę kareiviai būriavosi mokyklos kieme ir mes jiems nerūpėjome. Surinkę rusiškų šalmus, senius besmegenius su vokiškais spardė ir vadi-no fašistais. Kai iš klasės išvedė mūsų mokytojas, jos norėjo prie mūsų prieiti, bet mokytojoms liepė stovėti ir nekalbėti. Mes žiūrėjome į moky-tojas, jos žiūrėjo į mus, nesitikėjusios čia susitikti. Nors prie mokytojų prieiti arčiau neleido, iš tolo jų akys daug ką mums pasakė. Kai Turkovas ant mūsų užbliovė: „Nešdinkitės! Ko žiopsot į šitas ble..!“ – mes nesinėšdinom.

Kailiniuoti kareiviai ilgai šaltyje laikė mūsų mokytojas. O kai atvedė vilkšunį, mokytojas įlai-pino į sunkvežimį kartu su šunimi ir susodino ant mašinos grindų. Kareiviai apsupo mokytojas ratu, kad jos vežamos nesugalvotų iššokti.

Dar tą patį vakarą moterys suėjo klebonijon ašyti prašymo, kad mokytojas paleistų. Kle-bonas moterims pasakė, kad iš ten nei vienas nesugrįžo ir patarė pačioms nelįsti į jų rankas. O mes, vaikai, kūrėme planus, kaip už mūsų mokytojas atkeršyti.

Pagaliau atėjo pavasaris. Šiltas lietutis nulijo sniego likučius, saulė nudžiovino takus ir vieš-kelius. Patvinęs Nemunėlis grūdo ledus po tiltu ir plačiai užliejo pievas. O pempės sveikino visus – gyvi gyvi. Gyvi sulaukė Šv. Velykų...

Visais keliais per Velykas į Kazliškį važiavo vyrai ir moterys, prie savęs pasisodinę nupraus-tus vaikų. Didžiosios bažnyčios durys buvo plačiai atvertos, bet visiems bažnyčioje vietos neužteko.

Važiavo žmonės ne tik pasimelsti, prašyti Dievo užtarimo sau ir vaikams, nes tik vienas Viešpats tegalėjo išgelbėti nuo Sibiro ir neti-kėtos mirties, bet ir pasimatyti su giminėmis, pasidalinti naujienomis, pasitarti. Aną naktį paš-vaistė nušvietė Paplimbole, degė ir Uvainiuose. Netikras žibalas, supiltas į liktarnes, pelenais vertė tvartus ir daržines. Pridarydavo bėdų ir varvinant velnio lašus. Ištrūkęs iš kubilo raugas ne vienam apšutino pilvą. Samagono reikėjo vi-siems, sau ir nuo stribų atsiginti. Vežėsi vyrai ne tik žmonas ir vaikus, bet ir po butelį pasitikrinti kieno geresnė...

Šventoriuje pamačiau Sergiejų su Olia. Ši rusų porelė, atklydusi Kazliškin po karo, nuo kitų benamių labai skyrėsi. Stovėjo Sergiejus apsiirgęs kareiviškais drabužiais be antpečių. Jo dešinė tuščia rankovė buvo užkišta už diržo. Abu su Olia žemai nusilenkdami žegnojosi.

Į Olia vyrai žiūrėjo atidžiau. Jos juodos kasos, supintos vainiku ant galvos, labai tiko prie gražaus veido. Kai ji eidavo su Sergiejum, prilaikydavo jį už parankės. Jis buvo nestiprus, išblyškęs.

Partizanai draudė atklydusiems varguo-liams elgetauti po kaimus. Apsikarstę terbomis vaikščiojo įtartinai tipai, gal šnipai, bet Sergiejų ir Olia žmonės globojo – laikė Sergiejų nepavo-jingu, protingu žmogumi. Ateidavo jis ir pas kleboną pasinėkėti. Sergiejus sakė, kolchozų pas jų nebus. Nebus kolchozų ir Rusijoje. Pats maršalas Žukovas prižadėjęs...

Mišioms baigiantis, kai klebonas dar ilgai dalino Šv. Komuniją, nes norinčių priimti Sakra-mentą buvo daug, Vytautas atsivertė sąsiuvinį su užrašu „Tarantella“. Nemaniau, kad jis ims groti „Tarantella“ per mišias, bet Vytautas jau palietė vargonų klavišus ir pasigirdo man jau girdėta melodija. Bet tai nebuvo ta „Tarantella“, tik kažkas panašaus. Vytautas improvizavo, tą jis darydavo dažnai, nors, būdavo, atsiverčia Šubertą, Naujėlį ar Mocartą. Niekas nenuma-nė, ką vargonininkas tyliai groja, tik aš vienas supratau, kam ši muzika buvo skirta.

Vargonams nutilus, aš „Tarantellą“ užver-čiau ir pasidėjau prie savęs ant suolo. Dabar vėl giedojome: „Linksma diena mums nušvito, visi troškom džiaugsmo šito...“

Per Velykas vaikai visada būriuojasi prie supynių ir susirenka į didesnį kiemą. Ir aš išėjau pasisupti supynėmis per tiltą, kai pamačiau nuo šilo atlekiant kelis vežimus. Iš arklų varymo su-pratau – važiuoja stribai. Nelaukęs peršokau per griovį, užslinkau už beržų šalia kelio, nes stribų privengiau. Mama sakė – jie sužvėrėję.

Kai vežimai prilėkė arčiau, ant kelio pasi-painiojo Sergiejus su Olia. Žingsniavo jie gerai nusiteikę, neskubėdami. Ties beržais, prie kurių aš stovėjau, stribai sustabdė arklius, išlipo iš ratų ir pastojė jiems kelią. Šituos stribus aš pažinau, jie buvo dažni Kazliškyje.

Stribas Drizga prikibo prie Sergiejaus, tikri-no jo dokumentus. Olia kažką jam pasakė. Tada Drizga ėmė rėkauti, keiktis, kaišiojo kumštį prie Sergiejaus veido. Kitas stribas, Virbalas, ištraukė iš Olės rankų maišelį, iškratė kas ten buvo ant žemės, spardė margučius, mindė čebatais py-raga. Patapovas, nuplėšęs nuo Sergiejaus diržą, atstatė į jį šautuvą. Olia maldavo neliesti Sergie-jaus, rodė Sergiejaus tuščią rankovę. Sergiejus, nustumtas į griovį, stovėjo baltas ir Patapovui nesipriešino. Turkovas, pagriebęs Olia už plau-kų, parklupdė ją ant žemės. Patapovas atstatė šautuvą ir į Sergiejų šovė. Sergijus tebestovėjo kulkos nepaliestas. Tik šūvio aidas, atsimušęs į šilėli, sugrįžo atgal.

Stribų sugaudyti vežėjai viską matė, bet susigūžę ratuose tylėjo. Tylėjo pavarytas vežti stribus ir Nagelioko tėvas. Jo vežime gulėjo kulkosvaidis, atsuktas į arklio uodegą. Tuo laiku nuo Pandėlio į Kazliškį įvažiavo amerikoniškas Študebekeris. Aš maldavau visus šventuosius, kad tik mašina nestuotų, kad tik greičiau priva-žiuotų tiltą. Bet Študebekeris važiavo negreitai. Patapovas vėl užtaisė šautuvą.

Kai prisidės kareivius Študebekeris pakilo ant tilto, Patapovas nuleido šautuvą, o Turkovas paleido Olia. Olia, ištrūkusi iš Turkovo rankų, puolė prie mašinos.

Pirmiausia kareiviai stribus nuginklavo, o kas toliau buvo, sunku apsaakyti. Mušė kareiviai stribus, oi mušė. Kai seržantas pamojo vežikams, kad šie greičiau dingtų iš akių, pralėkė vežėčios pro kareivius, pro mašiną, per tiltą į visas ke-turias puses. Nagelė, užmetęs gūnią ant stribų kulkosvaidžio, nulėkė iš paskos.

Sudaužė į tilto turėklus stribų šautuvus, kareiviai sumetė į upę. Karininkas, pastatęs Drizgą į Sergiejaus vietą, tsisegė pistoleto dėklą. Iškėles rankas Drizga rėkė: „Tegyvuoja *gerisimus* Stalin“.

Ilgai kareiviai mušė stribus už Sergiejų, karo invalidą, už Olia, už sutryptus pyragus, už tai kad šie fronte nekariavo.

Sulipo kareiviai atgal į mašiną kartu pasiėmė lią ir Sergiejų. Karininkas liepė lipti ir Drizgai, bet kareiviai susieme nosis ir keikdamiesi išspy-rė jį iš mašinos.

Patapovas, Kanopa, Virbalas ir Susnys nuėjo į vieną kelio pusę, Drizgą į kitą. Pro užtinusias akis Drizga turbūt manęs nematė. Prislinkęs prie Nemunėlio, nusimovęs kelnės, atsisėdo į vandenį.

Rytą prikėlus mane iš lovos mama pasakė nueiti į bažnyčią, surinkti nuo vargonų natas ir nunešti klebonui. Pamatęs motinos akis supra-tau – Vytauto Kazliškyje jau nėra. Prisiminiau ir tėvo žodžius – vargonininkas čia neilgam. Ir kad dar kažką pasakė tyliau.

„Tarantellos“ klebonui nenumėšiau, maniau, atsiras Vytautas, jam ir atiduosiu. Atsivertęs „Tarantellą“ įsigilinau į tekstą: „Meilės troškulio pagautas aš vis kankinuos. Kur gi jinai, kur gi jinai, nebematau aš jos. Kažin kur dabar ji šoka, kažin kur skamba jos juokas, kažin kur toli, toli, toli...“ Dar kartą perskaičiau: „kažin kur toli, toli...“ ir prisiminiau mokytojas...

Bet kodėl šį rytą mama liepė prieiti išpažin-ties? Būčiau ir be sakymo priejęs.... Klebonas prašė – kas arčiau bažnyčios eikit išpažinties prieš Velykas, neveluokit, arba po švenčių... Parapija didelė, nusidėjėlių daug.

Nejučia pradėjau galvoti, ką man reikės sakyti per išpažintį? Klebonas sakė – nereikia nuodėmių iš piršto laužti, ir man atrodė, kad mano sąžinė gana švari. O vis tik viena mintis nedavė ramybės.

Pieno bendrovė „Nemunas“

Aš nutilau suabejojęs, ar Renata manęs tebesiklauso, ar toliau verta gręžiotis į prabė-gusį laiką? Tada Renata Sartro žodžiais pasakė: „Atmintis yra vienintelis rojus, iš kurio mūsų niekas negali išvaryti...“

Taigi išpažintį pradėjau, mano manymu, nuo pačios didžiausios nuodėmės. Klebonui išpažinau apie kerštą, kurį mes sumanėme prie mokyklos, kai išvežė mokytojas. Klebonas ilgai mane mokė sakydams – kerštas, taip pat pavydas, apkalbos ir skundai yra didelė nuodė-mė ir jos nereikia laikyti širdyje. Kas nepajėgia tomis nuodėmėmis atsikratyti, yra nelaimingi žmonės. Argi tu, klausė klebonas, nenori būti laimingas? O tuos,.. kurie veža žmones,.. tegu Dievas nubaus... Susikaupk ir, kaip Išganytojas mokė, sukalbėk tris kartus „Tėve mūsų“.

Klebonas peržegnojo mane ir pabarbeno į klausyklos sienelę.

Sukalbėjau vieną kartą „Tėve mūsų“, ban-dydamas susikaupti, sukalbėjau antrą kartą, įsiklausydamas į maldos žodžius „ir atleisk mums mūsų kaltes, kaip ir mes atleidžiame savo kaltininkams“ ir, tarytum, vėl pamačiau paraudusias mokytojų rankas, ir kaip neleido paduoti mūsų pirštinių, ir aš suabejojau, ar verta jiems atleisti?

Sukalbėjęs tris „Tėve mūsų“ atsiminiau, mokytojos taip pat sakė – lietuviai moka nuga-lėti, bet ne keršyti, lyg iš anksto patvirtindamos klebono žodžius. Jos pasakojo apie senovės garbingą ir galingą lietuvių tautą, apie Gedimino sapną ir amžinąją Lietuvos sostinę Vilnių, apie Pilėnus, Darių ir Girėną, perskridusius Atlanto vandenyną, žadėjo visus mokinius nuvežti prie Baltijos jūros, aplankyti Birutės kalną Palangoje ir mes klausydami mokytojos pasiryžome būti bebaimiais Tėvynės gynėjais, norėjome tapti karininkais ir šoferiais, o mergaitės svajojo būti mokytojomis...

Atsikratęs nuodėmių, palengvėjusia širdimi išėjau iš bažnyčios. Prie tilto milicininkai ilgomis kartimis badė upę. „Žvejokit, žvejokit, bet ką Nagelė „nušvilpė“, nerasit“ – taip pagalvojau namo eidamas pro šalį.

– O kas atsitiko Vytautui, ar jis sugrįžo, ar atidavei jam „Tarantellą“? – paklausė Renata.

– Po kurio laiko, gal po metų, po namus vaikščiojo ginkluotas aktyvas, vertęs pasirašyti padėkos laišką Stalinui. Už ką Stalinui reikėjo dėkoti, dabar laiško autoriai nenori prisiminti. Radę vieną motiną namuose ilgai laukė tėvo, kadangi mama apsimetė berašte ir be tėvo žinios jokių popierių nepasirašinėjo. Pats aktyviausias aktyvistas, vadinamas sekretoriumi, motiną šiaip ir taip įkalbinėjo, rodė, kur reikia pasirašyti arba padėti bent tris kryžius, kad visiems būtų geriau, o kas blogiau – neslėpė. Nepasirašysit – pakliūsit į sąrašą. Sekretorius mato, moteriškai vis tiek, pakliūsi į tą sąrašą, ar ne, – pasakojau toliau Renatai. – Sekretorius kantriai laukė tėvo, o tėvas pasislėpęs laukė, kada jie išeis. Belaukdami šeimininko pradėjo vartyti mano sąsiuvinius ir atsivertė „Tarantellą“.

– Va, apsidžiaugė sekretorius, čia gi antita-rybinė dainuška.

– Jokia čia dainuška – sakė mama.

– Iš kur žinai, jeigu beraštė? Paimsim, pati-krinsim, pažiūrėsime, – gėdino motina sekreto-rius. Kai pasirašysit, atiduosim.

Tėvai laišką Stalinui nepasirašė. „Tarantel-os“ negražino. O Vytautą kažkas matė Kaune, kiti matė Vilniuje. Kazliškyje Vytauto niekas nematė. Apie mokytojas taip pat nebuvo jo-kios žinios. Tik Klaugos sūnėnas, sugrįžęs iš Amerikos, pasakojo apie Voldemarą. Nuvežęs jį dėdė Kiauga, kuriam tėtis paskolino dviratį, į Čikagos lietuvių parapijos bažnyčią, kur jis ir pamatęs Voldemarą.

– Ar Voldemaras seniai Amerikoje? – pasi-teiravęs sūnėnas.

– Kai tik leido... Jau spėjo anas biznį pa-daryti. Labai gerbtinas žmogus, – gyrė dėdė Voldemarą. – Jis Lietuvoje partizanus rėmė. Aprūpino juos ginklais...

Išgirdusi apie Voldemarą Renata tylėjo, tylėjo ir pagaliam sako: „O tuos ar Dievas nu-baudė?“

Į šį klausimą aš negalėjau atsakyti.

Turmantiškiai šventė miestelio gimtadienį

Petras IVANOVAS, Zarasai

Turmanto seniūnas Stanislovas Stankevičius padėkos raštą įteikia šio krašto istorijos liudytojui, geležinkelininkui Dijui Pivrikui

Turmantas – nedidelis Zarasų rajono miestelis. Šioje geležinkelio stotelėje prasideda Lietuva. Pro šį kraštą vos ne prieš pusantro šimto metų iš Sankt Peterburgo į Varšuvą prariedėjo pirmasis garvežys, paskelbęs, kad geležinkelis sujungė du didelius Europos miestus – Sankt Peterburgą ir Varšuvą. Gyvenvietė kūrėsi čia žymiai anksčiau. 1789 metais buvo paminėtas rašytiniuose šaltiniuose Turmanto dvaras ir kaimas. Manoma, kad pavadinimas kilęs iš dvaro savininko Tūro pavardės. Turmanto seniūnija ribojasi su Latvija, Drūkšių ežeru, kurio bangos skalauja ir Baltarusijos krantus. Geografinės ir istorinės aplinkybės lėmė, kad čia gyvena daug lenkų, rusų, baltarusių. Lietuvių čia yra mažuma. Turmantas – savitas, unikalus savo papročiais ir tradicijomis, kultūra kraštas. 1928 metais čia buvo pastatyta medinė Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia, po penkerių metų išaugo sentikių maldos namai. Turmante veikia senovės pravoslavų pamario cerkvės sentikių religinė bendruomenė, jaunimo klubas „Jaunimas be sienų“, šeštadieninė lenkų mokykla „Usmiech“.

Turmanto seniūnija, Lietuvos lenkų sąjungos ir rusų bendruomenės aktyvistai, kultūros namų, bibliotekos ir mokyklos darbuotojai surengė išpūdingą šventę, skirtą Turmanto 220 metų sukakčiai paminėti. Į šventę susirinko tie, kurie čia gyvena, kurie gyvena, dirbo, kuriems Turmantas mielas širdžiai kraštas. Visus šventės dalyvius pasitiko vietos tautodailės mylėtojų Algirdo Charževskio ir Janinos Višnevskajos darbai. Turininga fotografijų paroda vaizdžiai pasakojo apie kelių kartų turmantiškių gyvenimą, šventes, priminė išpūdingas akimirkas ir taurius šio krašto žmones. Veikė „pinigų keitykla“, kurioje kiekvienas šventės dalyvis turėjo galimybę nusikalti Turmanto jubiliejinę monetą.

Pirmasis ir svarbiausias šventės akcentas – koplytstulpio atidengimas. Jis atspindi čia visų kartų žmonių gyvenimą, jų santarvę ir vienybę. Koplytstulpį sukūrė tautodailininkas Saulius Savickas, pašventino klebonas Jonas Mačiulis.

Turmanto seniūnas Stanislovas Stankevičius prisiminė įdomią Turmanto istoriją, didžiausią šio krašto turtą – žmones. Daug šiltų žodžių buvo pasakyta apie Verą ir Konstantiną Žukus. Ši šeima kartu jau 68 metai. Tai pavyzdys ne tik miestelio gyventojams, bet ir visiems Lietuvos žmonėms. Konstantinas – seniausias Turmanto gyventojas, netrukus švęs

105-ąjį gimtadienį. Turmanto senbuvis, visos šio krašto istorijos liudytojas – Dijus Pivrikas, Prisiminti buvo mokytojai Sofija Aniškevič, Stanislas Kidulis, Fevronija Bogomolnikova, Fetinija Liutkevičienė, Antonina Eitminovič, Janina Goršanova, Nadežda Ivanova, Marija Sokolova, Tamara Rykova. Šventės išvakarėse išleista Giedrės Mičiūnienės ir Stanislovo Kidulio knyga „Turmanto kaleidoskopas“, kurioje daug įdomios medžiagos apie šio krašto žmones, jų istoriją, daug dėmesio skiriama turiningai meno saviveiklos entuziastų veiklai. Dėkojo seniūnas už šio krašto puoselėjimą buvusiai ilgametei bibliotekininkei, meno saviveiklos entuziastei, apylinkės vadovei Matronai Ruseckajai. Ji – šio krašto šviesulys, raginęs žmones šviestis ir šviesti. Visada kupinos gerų sumanymų Lietuvos lenkų sąjungos Zarasų skyriaus pirmininkė Veronika Bogdanovič ir Turmanto rusų bendruomenės pirmininkė Tatjana Jermolajeva, prisimintos ir buvusi ilgametė pašto darbuotoja Tamara Desiatnikova, medikė Bonifacija Charžauskienė, vyriausioji mokytoja Vanda Kazanova ir daug kitų Turmanto šviesulių. Daugeliui jų seniūnas įteikė padėkos raštus, paskelbė, kad pirmąjį rugsėjo šeštadienį kasmet bus švenčiama miestelio šventė ir į ją kviečiami visi, kuriems brangi ši žemė. Zarasų viešosios bibliotekos direktorė Danutė Karlienė įteikė Turmanto bibliotekos darbuotojoms Elenai Gurskajai Marinei Voropajevai ir Irinai Timofejevai padėkos raštus.

Stanislavas Kidelis parašė dainą, skirtą šiam gražiam ir unikaliam kraštui, ilgametis pedagogas pats ir nuotaikingai ją padainavo.

Šventės dalyvių laukė malonus siurprizas. Mokytoja Giedrė Mičiūnienė parašė Turmanto himno žodžius, o muziką sukūrė zarasiškis Gediminas Vitkevičius. Turmanto himną išvertė į lenkų kalbą Dovilė Rzezniczak, o į rusų kalbą – Stanislas Kidulis. Šios šventės metu Turmanto kultūros namų ansamblio „Sidabrinė gija“ atliko šį himną.

Šio krašto žmonių pasveikinti atvyko daug svečių. Šiltus sveikinimo žodžius išsakė Zarasų rajono savivaldybės meras Arnoldas Abramavičius, Lietuvos Respublikos Seimo narys Algimantas Dumbrava, zarasiškė Matrona Ruseckaja, kuri daug savo gyvenimo ir darbo dešimtmečių paskyrė šiam kraštui, sveikinimą atsiuntė buvusi ilgametė Turmanto seniūnė Irena Gedžiūnienė. Turmantiškius sveikino rajono savivaldybės nariai Rimvydas Podolskis, Ignas Zavadskas ir Manfredas Žymantas. Visiems jiems šis kraštas ir turmantiškiai paliko ir palieka neišdildomus išpūdingus.

Šventės dalyvius išpūdingai linksmino turmantiškių dainos, šokiai, muzika. Džiugiai buvo sutikti ir Naujosios Vilnios kultūros namų meno saviveiklos entuziastų pasirodymai. Linksmino ir Samanių ir Smalvų kaimo kapelos.

Nors šventės dalyvius nelepino oras, tačiau pirmoje miestelio šventėje netruko geros nuotaikos, gražių prisiminimų, puikių susitikimų ir vilties, kitais metais susitikti vėl čia.

Autoriaus nuotraukos

Šventėje buvo galima nusikalti jubiliejinę šio krašto monetą

Koplytstulpio autorius Saulius Savickas

Šventėje šoka turmantiškių šokėjos

Turmanto krašto metraštininkas Stanislas Kidelis

Aptikti kunigaikščio Netimero vardo pėdsakai Augustavo apylinkėse Lenkijoje

Akad. prof. habil. dr. Zigmas ZINKEVIČIUS, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

Yra labai seni ir siekia jotvingių epochą. Suprantama, jie nerodo, kad būtent šiose vietose gyveno kunigaikštis Netimeras, o tik tai, kad Netimeras priklausė tai pačiai genčiai (jotvingiams), kuri šiame krašte yra gyvenusi ir davusi vandenvardžiams pavadinimą.

Dar daugiau. Netolimoje gyvenvietėje, kuri dabar lenkiškai vadinama Barglów Dworny, gyvena žmonės, turintys pavardę *Niet-up-ski*, kurią sudaro toji pati jotvingiška šaknis *Net-*, žodis *upė* ir lenkiška priesaga *-ski*. Ši pavardė paimta iš Suvalkų telefonų abonementų knygos, išleistos 2007 m. (p.67), kurią autoriui parūpino dr. Kazys Garšva (ačiū jam!).

Visa tai, be ankstesniuose straipsniuose pateiktų argumentų, papildomai rodo, kad kunigaikščio Netimero šalies reikia ieškoti šiaurinėse jotvingių genčių žemėse, o ne kažkur apie Jurbarką, kaip mano Le-

tas Palmaitis savo neseniai išleistoje knygoje *Įmintos tūkstantmečio mįslės*. Puošniai išleista knyga klaidinančiai veikia skaitytojus. Kitas net dorai neperskaitęs susižavi Palmaičio teorija apie tai, jog Nemuno žemupyje kažkada neva buvęs *Rusios* vardu vadinamas kraštas (davęs pradžią *Kijevo Rusios* pavadinimui!), kurio paribyje ir žuvęs šv. Brunonas. Kaip pavyzdį galima nurodyti rašytojo ir karininko Jono Užurkos interviu *Šiaurės Atėnuose* (2009 07 31): sužavėtas Palmaičio knyga jis ėmė tvirtinti, kad Netimeras buvęs lietuvis, nors Palmaitis rašo priešingai. Neužmirština tai, kad Palmaitis savo teoriją sukūrė remdamasis vokiečių iškraipytu *Rusnės* upės ir miestelio pavadinimu! Jo knygos įvertinimui (ne viskas joje klaidinga) šių eilučių autorius yra paskelbęs recenziją tarptautiniame periodiniame leidinyje *Baltistica* (leidžia Vilniaus universitetas), XLIV(1) tome, 149-154 puslapiuose.

Kviečiame į Pal. J. Matulaičio šeimos pagalbos centre organizuojamas grupes

Kviečiame į Pal. J. Matulaičio šeimos pagalbos centre organizuojamas grupes:

- 1) Tėvams, auginantiems 2–6 metų vaikus. Jos metu aptarsime, kaip reaguoti į vaikų kaprizus, kaip nustatyti ribas ir taisykles; kaip išmokyti valdyti pyktį; kaip ugdyti pagarbą tėvams, aplinkiniams ir t. t.
- 2) Tėvams, auginantiems 7–16 metų vaikus. Jos metu supažindinsime tėvus su įvairiais būdais, ugdančiais vaikų atsakomybę ir savarankiškumą; konfliktų sprendimo strategijomis; netinkamo elgesio priežastimis; paauglystės ypatumais ir specifinėmis problemomis.
- 3) Tėvų grupės vyks vakarais nuo 18.30 iki 20.00 val., kartą per savaitę. Grupės veda psichologės ir socialinės darbuotojos. Vieno užsiėmimo kaina 20 Lt žmogui.
- 3) Mamos – vaiko grupelė. Ji skirta mamytėms, auginančioms 2–5 metų vaikus, kurie nelanko vaikų ikimokyklinio ugdymo įstaigos. Joje kartu su vaikais piešiame, muzikuojame, lipdome, šokame. Vaikai mokosi draugauti su bendraamžiais, dalintis žaislais, sulaukti savo eilės. Mamos dalinasi savo patirtimi, džiaugsmiais ir rūpesčiais, kalbame įvairiomis temomis. Grupelė nemokama.

Kviečiame niekur nedirbančias ir nesimokančias merginas ir moteris Į NEMOKAMUS KURSUS!!!

Juose turėsite galimybę:

- Patobulinti anglų, lietuvių kalbų, naudojimosi kompiuteriu ir teisės pagrindų žinias, geriau išmanyti teisės pagrindus;
- Naudotis internetu ir telefonu darbo paieškai;
- Praplėsti savo pažinčių ratą;
- Norinčioms suteiksime galimybę rinktis profesinius mokymus (kulinarės, konditerės, padavėjos, kavinės administratorės).
- Taip pat siūlome asmenines konsultacijas ir pagalbą susirandant darbą:
- Ruošiant savo CV (gyvenimo aprašymą) ir motyvacinius laiškus;
- Pasiruošiant pirmam pokalbiui su darbdaviu (kaip sudaryti gerą išpūdį, teigiamai save pristatyti, nepasimesti kebliose situacijose ir pan.)
- Mokymuose gali dalyvauti:

Niekur nesimokančios ir nedirbančios ar / ir likusios be tėvų globos merginos (nuo 14 iki 18 metų).

Moterys, kurios 6 mėn. ir daugiau laiko nedirba ir/ar vienos augina nepilnamečius vaikus ir nori susirasti darbą.

Prašome registruotis iš anksto:

Pal. J. Matulaičio šeimos pagalbos centras,
Matulaičio a. 3, LT-05111 Vilnius
Tel. 8 5 246 17 72
El. p. vaikai.ir.jaunimas@gmail.com

VA „Caritas“ Motinos ir vaiko globos namai
Odminių g. 12, LT-01122 Vilnius
Tel. 8 5 212 16 53
El. p. globa@caritas.lt

Vilniaus arkivyskupijos interneto svetainė <http://vilnius.lcn.lt>
Moderatoriui rašykite info@vn.lcn.lt

Parduodu
antikvarinį banko seifą (austriškas),
1930 metų gamybos.
(aukštis 1,34 m, plotis 0,74/ 0,66 m.)
Tel. 8 605 19 302

Lietuvos kaimai

Gojaus kaimo menininkai

Justina ORLOVSKYTĖ, Trakai*Prie pradėtos statyti seminarų pavėsinės. Iš kairės: Dormantė, anūkė Jogailė, Rasa Kanišauskaitė ir Jurgis**Traukiami iš krosnies dirbiniai buvo perduodami iš rankų į rankas*

Trakų rajone esantį Gojaus kaimą tik nieko apie jį nežinantys gali įsivaizduoti vien dirbamos žemės ir žaliuojančių miškų vietoje. Pastaraisiais metais ši nedidelė kaimelį „atranda“ ir nuolat lanko vis daugiau žmonių, nes menininkų Dormantės ir Jurgio Penkinski realizuotos nepaprastos idėjos – vienintelė Lietuvoje japoniška krosnis anagama bei molinis namelis, kuriame šiuo metu jaučiai išsikūrę gyvena patys menininkai, itin domina ir traukia atvykti žmones iš pačių tolimiausių ne tik Lietuvos, bet ir užsienio kampelių. Štai ir rugpjūčio 23 dieną, atidengiant anagamą bei ištraukiant iš jos daugelio susidomėjusių bei pačių šeiminių lipdytus, savaite degančioje krosnyje laikytus bei tiek pat laiko aušintus, meno kūrinius, susirinko nemažas būrys susidomėjusių.

Svajonė, virtusi tikrove

Žinoma keramikė Dormantė Penkinski, baigusi Kauno dailės akademijos porceliano specialybę, ne vienerius metus svajojo turėti tradicinę japonų keramikos degimo krosnį anagamą. Susižavėjimas šios rūšies keramika, kurią anksčiau galima buvo išvysti tik užsienio valstybėse esančiuose muziejuose, skatino siekti savojo tikslo. Jį realizuoti padėjo ir krosnį per 40 dienų pastatė japonai Rikio Hakudo Hašimoto (Rikio Hakudo Hashimoto) ir Juičis Nišida (Yuichi Nishida). Su R. H. Hašimoto Dormantė susipažino ir išsiaiškino, kad jis yra anagamistas, pačios seniausios ir archaiškiausios japonų bidzen keramikos mokytojas, Lietuvoje besimokantis foto – vaizdo meno.

„Jam išvykus, porą metų jį kalbinau, rašiau laiškus. Galiausiai pavyko – 2004 metais jis nusprendė padėti mums pasistatyti krosnį, – prisimena Dormantė. – Ilgai rin-

komės tam skirtą vietą: vienkiemi, kuris nebūtų arti gyvenviečių, ežero, prie kurių gausu žmonių. Tam geriausiai tiko šis nuostabus sklypas Gojaus kaime“.

Laikui bėgant atsirado reikalingas sklypas ir minimalios lėšos, būtinos šiam unikaliai projektui. Rikio Hakudo Hašimoto sukūręs kelis filmus apie Lietuvą ir parodęs juos savo draugams, sugebėjo surinkti šiek tiek pinigų, reikalingų statyboms.

Japonų kruopštumas

Anagamas (japonų k. „krosnis kalne“) japonai stato nuo seno. Tiesa, ne jie patys jas išrado. Ši tradicija gimė Azijos žemyne, o nuo seno buvo žinoma Vietname, Kinijoje bei kitose Azijos šalyse.

Anagamą sudaro apie 75 centimetrus pločio durys, pakura, degimo kamera, krosniakaištis, dūmtakis, kaminas bei ugniai atsparus skliautas. Krosnyje, kūrenamoje malkomis, degimo temperatūra pasiekia 1400 °C karštį. Keramikos gaminiai degami vieną kartą. Dengimas glazūra nereikalingas, nes dėl aukštos temperatūros molis ima lydytis ir sąveikaudami su dūmais keramikos kūriniai įgauna įvairius atspalvius bei blizgesio variantus.

Krosnies mūrijimas – nepaprastai kruopštus ir didelio nusi-manymo reikalaujantis darbas. Štai kodėl tai atlikti galėjo tik japonai. Šamotinės – aukštos temperatūros karštį atlaikančios plytos, sutvirtintos siūlėmis, kurių turi būti kuo mažiau. Kaminas apskritas, kad būtų mažesnis pasipriešinimas dūmams judėti.

Puikų japonų atliktą darbą įvertino ir statybininkas inžinierius Vitalius Stepulis. Pasak jo, iš skliauto matyti, kaip milimetro tikslumu susieina siūlės, apdairiai papildoma siennele sustiprinta, nuo karščio besiplečianti krosnis.

Ugnies skleidžiama ramybė

Anagamos krosnis pastatyta be jokių pagalbinių priemonių, mat tuo metu sodyboje nebuvo elektros. Pirmasis bandomasis degimas buvo nelabai pavykęs, nes krosnis dar buvo drėgna. Kitais metais trims mėnesiams atvykus R. H. Hašimoto, krosnis užkurta penkis kartus ir tiek japonas, tiek krosnies savininkai keramikai rezultatais liko patenkinti. Krosnies kūrenimas – malonus, bet sudėtingas darbas. Privaloma nuolat prie jos budėti ir laiku įmesti malkų. Penkias dienas kūrenama pro priekines dureles, o vėliau, kadangi krosnis yra pakankamai ilga, susidaro temperatūrų skirtumai ir pelenai ant dirbinių pasiskirsto nevienodai, privaloma kūrenti pro šonines angas, sinchroniškai iš abiejų pusių įmetant krūvelę pusilgių malkų. Tai – komandinis darbas, kuris turi būti labai tikslus ir sutartinis. Tai pats archaiškiausias degimo būdas, nes jo metu nenaudojamos jokios cheminės medžiagos. Pelenai, padengę keramiką, sudaro savotišką glazūrą, kurios spalva bei kitos savybės priklauso nuo molio rūšies.

Menininkai teigia, kad ramybė, susikaupimas prie ugnies yra pats geriausias dvasinis poilsis, kurio ieško ir prie anagamos atranda miesto gyvenimo ir jo ritmo nuvarginti žmonės. Tuo galėjo įsitikinti ir traktietė muzikė Rasa Kanišauskaitė šią vasarą ne tik lipdžiusi, bet ir budėjusi prie krosnies. „Pirmą kartą priėjusi prie degančios anagamos, rodos, sustingau. Nesinorėjo nė krustelėti ar ištarti žodžio, nes būtų suardyta stebuklinga tylą. Po to supratau, kad man to reikia, turiu atvažiuoti dažniau“, – savo išgyvenimais dalijosi Rasa.

Krosnies atidarymas visuomet yra savotiška staigmena, nes niekada nežinai, kokie bus gauti keramikos dirbiniai, kokios kūrenimo metu įvyks deformacijos, kaip keramika pasidengs pelenais. „Žmogus yra tik dalinis kūrėjas. Didelę įtaką turi gamta bei ugnis“, – patvirtina Dormantė.

Daugiafunkcinis būstas

Jau turėdami išsvajotą krosnį, menininkai Dormantė ir Jurgis suprato, kad atsirado būtinybė šalia jos pasistatyti gyvenamąjį būstą.

„Kadangi esu keramikė ir moku tik lipdyti, neįsivaizdavau kitokio namo, kaip savo pačios pasistatyto. Šis apvalių formų namas yra lyg skulptūra, atliekanti dar vieną funkciją – čia galima gyventi“, – atvirauja Dormantė.

Išties šiame name Dormantė su Jurgiu šiemet sutiks jau trečią žiemą. Iš molio, šiaudų bei smėlio pastatytas namas gaminant maistą ir kūrenant viduje esančią šamotinių plytų krosnį išyla ir puikiai sulaiko temperatūrą. Būsto pamatai bei apvali forma sudaryta iš presuoto kartono, namas sutvirtintas bei dekoruotas stiklo paketais, spalvotais buteliais, išraižytas arkų, mažų langelių. Problemos esą prasidėjusios pradėjus dengti kūginį stogą, nes jis reikalaujas daug darbo bei medžiagų.

Kaip pats menininkų būstas sukurtas vien iš gamtoje rastų, organinių medžiagų, taip ir jame gyvenantys žmonės yra susilieję su gamta.

„Namas turi funkcionuoti, žmogui turi būti patogų ir šilta, tam pakanka minimalių dalykų, reikalingų išlaikyti šeimą. Juk asmeniui nereikia daugybės kambarių, kad jaustųsi gerai. Ši statyba yra demokratiška bei skleidžianti

aplink save draugystę, nes tai yra nuolatinė kūryba“, – sako Jurgis.

Švietėjiška veikla

Daugelis menininkų Penkinski sodybą aplanko vedami smalsumo, bet dažniausiai yra užburiami šeiminių svetingumo, laisvės pojūčio, ugnies skleidžiamos dvasinės ramybės, tad pasilieka ilgam, turi galimybę sodybos teritorijoje pasistatyti palapines. Aplinkui gausu sodybos šeiminių augintinių: gaidžių, vištų, šunų, poros avičių, kurios, atsižvelgus į jų charakterį, pavadintos Bijota ir Nebijota.

Šią vasarą Dormantė ir Jurgis sulaukė ypatingos viešnios – Jane Avery, atvykusios iš Italijos, vienos keliaujančios po visą pasaulį. Psichologijos srityje dirbanti moteris, žadėjusi pabūti sodyboje vieną dieną, susižavėjo ypatinga aplinka ir pasiliko ilgesniam laikui.

Penkinski sodyboje neseniai įvyko antrasis seminaras, kurio tema – „Molinių namų statymas“. Nuo ryto iki vakaro vykusius meistriskumo kursus, kuriuos vedė Jurgis su Dormante, sudarė teorinė bei praktinė dalis. Išklausę pas-

Unikalių keramikos dirbinių įvairovė: nuo mažesnių iki itin didelių

kaitą apie molinių namų statymą, virš trijų dešimčių kursų dalyvių iš visos Lietuvos turėjo galimybę patys praktiškai pamėginti statyti tokio tipo namą, apvalios formos pavėsinę, kurios paskirtis – atei-tyje vykstančių seminarų patalpa. Informacija apie tai skelbiama tinklalapyje www.siaudiniainamai.lt, tačiau menininkai viliasi, kad greitai metu pradės veikti jų jau ruošiamas internetinis puslapis www.molionamas.lt, kuriame bus talpinama informacija tiek apie anagamą, tiek apie molinį namą.

Autorės nuotr.*Apsilankius svečiams avytės priverstos narve rūpšnoti šieną**Dormantės ir Jurgio pasistatyto būsto prieangis**Žvilgtelėjus į krosnies vidų*

Antšvenčių kaimas

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Danos Buinickaitės nuotr.

Marija ir Martynas Purvinai

Skubantys naujuoju plentu iš Jurbarko link Mikytų dažnai net nepastebi nedidelio slėnelio ties Smalininkais, kurį automobiliai dabar sparčiai pralekia. Retas pamato upelio vardą „Šventoji“, krūmynuose pasislėpusias senojo tilto liekanas.

Nelabai norima tą išties memorialinę vietą pažymėti kokių raiškesniu ženklu, prisiminti tikrąją – nors ir ne visiems palankią tos vietos istoriją. Tas (šiandien nežymus) upelis prieš 587 metus ilgam pateko į Europos istoriją, daugelį kartų figūravo įvairių valstybių dokumentuose.

XV amžiuje to upelio vardas buvo užrašomas „Swantha“, „Swantona“. Vėliau lietuviškai jau rašyta „Šventė“, „Šventa“, galop ir „Šventoji“. Visi vardo užrašymai žymėjo to nedidelio upelio ypatingumą – šventumą. Vėliau spėliota, kad toks (Lietuvoje neretas) vardas senais laikais galėjo žymėti dievui čiams skirtą ribą tarp genčių ar su senaisiais tikėjimais susietą vietovę.

Idomu, kad tas nedidelis upelis (beveik neišsiskiriantis iš gausių nedidelių Nemuno dešiniakranchių intakų) vis tik buvo žinomas ir XV amžiaus valdovams. Taip 1422 m. prie Melno ežero šalia Vyslos žemupio sudarinėjant LDK ir Lenkijos taikos sutartį su Kryžiuočių ordinu, būtent Šventosios žiotys pasirinktos valstybinės sienos ženklu. Nuo tos vietos sutarta valstybinė siena brėžta pietų link per tuomet gūdžias girias iki pat Šešupės. Tai buvo pirmasis gan aiškus sienos nubrėžimas tarp LDK ir Ordino valdų Žemaitijoje bei Sūduvoje.

Anuomet turbūt niekas ir nesitikėjo, kad toji taikos sutartis (viena iš daugelio, sudarytų Vytauto Didžiojo laikais) liks galioti net pusei tūkstančio metų. Dabar mus stebina, kad reikšmingiausiam naujosios valstybinės sienos punktu atžymėti buvo pasirinktos ne didesnių upių (Jūros, Dubysos, Mituvos) ar kitų mažesnių gausių upelių, tačiau būtent Šventosios upelio žiotys.

Tai galėtų reikšti, kad tas upelis senovėje buvo žymesnis ir žinomesnis už kitus, kad jį gal garsino ir anuometinio šventumo aureolė.

Tuometinis upelio žinomumas ilgam lėmė ir Mažosios bei Didžiosios Lietuvos politinę geografiją. Jei toji valstybinė siena būtų buvusi sutarta ties kito upelio ar upės žiotimis, tai dideli žemių plotai būtų ilgam likę vienai ar kitai pusei.

Anuomet LDK ir Lenkijos valdovams sudėjęs tokią valstybinės sienos trasą, ji tapo istoriniu faktu. Šiandien ji mums galėtų būti istoriniu paminklu, kur kada nors galėtų atsirasti ženklai Vytautui Didžiajam bei kitiems 1422 m. derybų dalyviams atminti.

Taikaus gyvenimo šimtmečiais, kai ištisus penkis šimtus metų net nebandyta tos valstybinės sienos pastumti vienos ar kitos pusės naudai, Šventosios pakrantėse gan ramiai gyveno nebe žyniai, o paprasti kaimiečiai. Kairiajame (žemaitiškajame) krašte buvo išsidėčiusios Pašvenčių, o dešiniajame (Mažosios Lietuvos) krante – Antšvenčių kaimų sodybos.

Dar XVIII amžiuje valstybinė siena lyg nekeldavo didesnių rūpesčių – abiejose pusėse buvo žinomų karčemų bei kitų kaimynams patrauklių vietų.

Tuomet Antšvenčių kaimo sodybos buvo išsidėčiusios keliomis grupėmis palei Šventosios upelį. Per kaimą ėjo ir žymusis panemunių vieškelis – anuomet svarbiausiojo kelio iš Ragainės bei Tilžės (ir tolimesnio Karaliaučiaus) į Jurbarką bei Kauną su Vilniumi, dalis. Tad per Antšvenčius praeityje keliavo tarpvalstybiniai žygūnai, riedėjo krovinių vežimai, jodavo pirkliai bei pasiuntiniai.

Antšvenčių sodybų vartinę vakariniam gale tuomet užbaigė karališkųjų girių prievažio sodyba. Iš ten ėjo mažesni keliukai į girias bei į netolimus Smalininkus.

Žemaitijos pusėje (Abiejų Tautų Respublikos valdose) tada stovėjo Pašvenčių dvaras bei kaimo sodybos.

1785 m. Antšvenčiai buvo apibūdinti kaip pasienio su Lenkija (Abiejų Tautų Respublika) vietovė su 7 ugniakurais (sodybomis) prie valstybinės sienos,ėjusios Šventosios upeliu. Ji tada priklausė Viešvilės parapijai ir Kazikėnų valsčiui. Idomu, kad tuometiniai kaimo gyventojai buvo apibūdinti kaip šatulininkai (XVII-XVIII a. privilegijuotieji naujakuriai). Tai rodo, kad tais amžiais kaimas buvo kurtas (ar plėstas), kertant nuo kovų su kryžiuočiais laikų suvešėjusią pasienio girią, idirbant lydimus bei dirvonus, statant naujas sodybas.

1795 m. pasibaigė gan ramios kaimynystės šimtmečiai – kitapus valstybinės sienos po Abiejų Tautų Respublikos paskutiniojo padalinimo įsikūrė carinės Rusijos kariai bei sienos prievaždai. Prasidėjo vis griežtesnės valstybinės sienos apsaugos laikai, kuriant „geležinės uždangos“ pirmą kartą.

1817 m. Antšvenčiai priklausė naujai sukurta Ragainės apskrčiai. Kartu su miškų prievaždo sodyba kaime iš viso buvo 9 ugniakurai su 67 gyventojais.

Ir toliau kaimo žmonės gyveno įprastinį gyvenimą – arė laukus, ganė gyvulius. Antšvenčiai žymiau nesiaplėtė ir neklostėjo – kaimo valdose plytėjo ne itin derlingi molynai ir smėlynai. Praeities naujakuriams pasidalinus pasienio ruožą, vėliau nebeliko ir laisvesnių plotų kitiems.

XIX a. viduryje Antšvenčiuose gyveno 91 žmogus, kaimas valdė 510 margų ir 53 rykštes žemės (apie 130 ha). Kaimiečiai tada laikė

nemažai gyvulių: 31 arklių, 65 galvijus, 55 avis, 41 kiaulę. Gretimoje miškininkų sodyboje gyveno 14 žmonių, kurie laikė 6 arklius, 14 galvijų, 4 kiaules ir vienintelę avį. Visų vaikai lankė Smalininkų mokyklą, kurios mokytojai tekdavo atsilyginti pinigais ir natūra (grūdais, šienais bei šiaudais).

Pasienio kaime pasigirdavo sukilimų Didžiojoje Lietuvoje aidai. Ilgam viską pakeitė 1864 m. Rusijos valdžios pradėtas lietuviškos spaudos draudimas. Per gretimą Smalininkų girią pradėjo keliauti ne vien įprastinė kontrabanda, bet ir knygnešių naštos. Žinoma, kad lietuviškų knygų siuntos ne kartą reisiniais Nemuno garlaiviais būdavo atplukdomos iš Tilžės bei Ragainės spaustuvių į Smalininkus, iš kur jau keliaudavo girių takeliais. Be herojiškų knygnešių žygdarbių būta ir paprastos kontrabandos kasdienybės – kyšiais pamalontinti Rusijos pasieniečiai „nepastebėdavo“ per valstybinę sieną neštų kontrabandinių prekių ar draudžiamų lietuviškų spaudinių.

1871 m. Antšvenčių kaime buvo priskaičiuota 12 sodybų. Dalis gyvenamųjų namų buvo keliabučiai, tad kaime iš viso buvo 19 butų (savarankiškų namų ūkių), kuriuose gyveno 91 žmogus. Senoji Antšvenčių girininkijos sodyba tuomet jau buvo priskirta Vidkineiams (Smalininkų gyvenvietės vidurinei daliai).

1904 m. panaikinus lietuviškos spaudos draudimą, baigėsi ir šlovingi knygnešystės laikai. Paradoksalu, bet tas kitiems džiugus įvykis Mažojoje Lietuvoje sukėlė vietinę ekonominę krizę – neberekėjo tiek darbininkų spaustuose bei knygriškylose, pagalbininkų bei sienos parėjimo vedlių, staiga žlugo dešimtmečiais išplėtoti ir daug kam įprasta sistema. Beliko tradicinė kontrabanda, nešant paklausias prekes iš Rytprūsų, iš Didžiosios Lietuvos reisykiais perginant gyvulių.

1905 m. Antšvenčių kaimas valdė 137 ha žemės, ten buvo 14 sodybų (gyvenamųjų namų) su 22 butais. Kaime gyveno 102 žmonės. Sumenkusioje girininkijoje tada tebuvo likę 5 žmonės.

Tad per ištisą šimtmetį Antšvenčiai išaugo beveik dvigubai. Idomu, kad jie nepradėjo nykti XIX a. antrojoje pusėje kaip kad daugumos Mažosios Lietuvos kaimų, iš kur jaunimas važiuodavo uždarbiauti į Vakarus. Matyt, pasienio kaimas turėjo savų privalumų.

Antšvenčius labiau nuskriaudė Pirmasis pasaulinis karas ir politiniai pokyčiai pokariu. 1925 m. ten tebuvo likę 66 gyventojai. Kaimas priklausė Lietuvos Respublikai, naujai sukurta Pagėgių apskrčiai, Smalininkų valsčiui bei parapijai. Atsivėrus laisvam keliui į Lietuvos Respubliką, daugiau antšventiškių apsilankydavo netolimame Jurbarko. Ten juos stebino kitokia tenykščių apranga bei išvaizda, medinis miestelis, neprilygęs Smalininkų mūram.

Po keliolikos ramesnio gyvenimo metų vėl iškilo nauja grėsmė – nacistinė Vokietija ir Sovietų Sąjunga pradėjo dalintis Europą. 1939 m. įtampa pradrūko – naciai aneksavo Klaipėdos kraštą, rudenį buvo pasirašytas liūdnai pagarsėjęs Molotovo – Ribbentropo paktas su vėlesniais patikslinimais. Šventosios upelis tapo priešpriešos riba – viename krante buvo nacistinė kariuomenė, kitame sovietiniai daliniai.

Tų laikų neleidžia pamiršti ir šiandieniniai istorijos išaiškinimai Rusijoje – esą garsusis paktas tik leido Sovietų Sąjungai susigrąžinti savo žemes (D. Kaliužny. Pakto manija. „Literaturnaja gazeta“, 2009, Nr. 32, p.3). Atseit, Baltijos kraštai ir Mažoji Lietuva tebuvo tik „iskonno ruskijje zemli“ (nuo seno rusiškos žemės), visad priklausiusios ir ateityje priklausysiančios Sovietų Sąjungai ar jos ipėdinei.

1941 m. vasarą dviems kaimyniniams

totalitariniams režimams besiruošiant užpulti vienas kitą, Antšvenčių kaimą išraižė spygliuotos vielos užtvartos, turėjusios pristabdyti sovietų dalinių puolimą.

Didysis karas į Šventosios pakrantes grįžo 1944 m. rudenį, kai Antšvenčių gyventojai buvo priverstinai evakuoti, palikdami savo sodybas ateivių malonei. Tada buvo sunaikinta daugelis kaimo senųjų pastatų bei sodybų. Nuo kariaujančių pusių nukentėjo daug kaimiečių (antai J. Karvelis žuvo nacių konclageryje).

Kaip atrodė Antšvenčiai iki suniokojimo metų?

XX a. pradžioje kaimo valdos ruožu driekėsi palei Šventosios upelį. Palei upelį (per 200-300 m nuo jo) ėjo kaimo vieškelis, prie kurio buvo išsidėčiusios devynios Antšvenčių senbuvų (Meškaičių, Karvelių ir kt.) sodybos. Dar trys mažesni bei vėlesni vienkiemiai buvo įsikūrę atokiau nuo upelio.

Visas kaimo valdų plotas buvo įsisavintas žemdirbystei – tik paupyje bei drėgnose įlomis tebebuvo pievų bei ganyklų ploteliai. Idomu, kad atskirų savininkų sklypai anuomet tęsėsi iki pat valstybinės sienos – upelio. Pakrantėje nebuvo įrengta kokio draudžiama zona su išarta apsaugine juosta ir spygliuotų vielų užtvartomis (vėlesniais laikais įrenginėta Sovietų Sąjungos pasieniuose). Pasakota, kad kai kurių sodybų moterys eidavo vandens parsinešti ar skalbti į Šventosios upelį, kitapus kurio stovėdavo Rusijos sienos sargybiniai.

Kaime būta daug dailių pastatų. Antai, Karvelių sodyboje pats šeimininkas su talkininkais per žiemą išdroždavo naujas medines puošmenas pastatams, kuriomis pakeisdavo apnykusius senus pagražinimus. Sodybas juos tvarkingos tvoros. Būta nemažų bitynų su įdomiais avilais, vaizdingų ūkinių pastatų.

Ir po 1944-1945 m. perversmų Antšvenčių pėdsakai neišnyko. Anė Meškaitytė – Karvelienė (1906-1991) parašė įdomius atsiminimus apie kraštą ir jo žmones, jos dukrė Aldona Preikšaitienė žinojo kaip Smalininkų šviesuolė, senųjų vietos gyventojų telkėja.

Labiausiai Antšvenčius išgarsino ten gimusi ir gyvenusi savitoji dailininkė Lidija Meškaitytė (1926-1993), piešusi apylinkių vaizdus. Jos rūpesčiu išliko ir senoji Meškaičių sodyba prie Šventosios upelio – šiandien vertingiausias objektas Antšvenčiuose.

Ten tebestovi unikalūs senovinis gyvenamasis namas. Tokiose ilgoje bei žemose trobose XIX a. bei dar anksčiau gyvendavo apylinkių žemdirbiai. Vėliau tokius nusenušius bei naujesniam gyvenimui nelabai patogius namus su mažais langeliais keitė erdvesni ir patogesni būstai. Gal tik dailininkės ir jos artimųjų prisirišimas prie savo protėvių namo leido išlikti tai istorinei relikvijai.

Tas namas senovėje buvo surestas iš storų sienojų, panaudojant ilgaamžių girios medžių rąstus. Senos namo dalys lankytojams leidžia pasijusti savotiškame „kultūriniame rezervate“. Ta išpūdį dar sustiprina sodybą dengianti didžiųjų liepų juosta – dar vienas senų laikų palikimas.

Buvusiose Antšvenčių žemėse dar likę ir įdomūs senieji pastatai buvusioje girininkijos sodyboje, keli įdomesni gyvenamieji bei ūkiniai pastatai vienkiemiuose tarp Smalininkų bei Antšvenčių. Tebeteka ir pats Šventosios upelis, kurio lieptais šiandien galima paivaikščioti iš vienos buvusios valstybės į kitą, įsivaizduoti buvusius knygnešių laikus.

2008 metais aš Kultūros paveldo departamentui siūliau, kad pagal savo tipiskumą, svarbumą ir retumą Antšvenčių kaimas turėtų būti laikomas nacionalinio lygmens kultūros paveldo objektu, kaip nuo XV amžiaus susiklosčiusi valstybinio pasienio bei etnokultūrinio paribio gyvenvietė su dar išlikusiomis unikaliomis senomis sodybomis (Meškaičių ir buvusios girininkijos) bei pastatais.

Senosios Antšvenčių girininkijos pastatas

Senovinis ilgasis Meškaičių sodybos namas

Senoji Meškaičių sodyba

Rytų Lietuvos švietimas

Šalčininkų krašto Eišiškių valsčiaus lietuviškos mokyklos (1939–1944 m.)

Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ, Antanas LESYS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 11

metų vasario 9 dienos - Eišiškių Šaulių būrio vadas. 1929-1939 metais mokytojavu Varėnos, Krokialaukio, Tolkūnų pradžios mokyklose. Buvo Volungių, o nuo 1939 metų - Eišiškių pradžios mokyklų vedėju. Gyveno Eišiškių miestelyje, Vilniaus gatvėje Nr. 79.

Lietuvos centriniame valstybės archyve yra išlikę mokytojo J. Grebliko bylos dokumentai. Viename iš jų yra jo prašymas, rašytas Švietimo Ministrui (Ministeriui). 1939 metais spalio 22 dieną Volungių pradžios mokyklos vedėjas prašė, kad jis būtų nukeltas į Vilniaus miesto pradžios mokyklos vietą. J. Greblikas rašė, kad mokytojo darbą dirba nuo 1928 metų lapkričio 21 dienos. Apie jo pedagoginius sugebėjimus liudijo darbo įvertinimas pažymiu „labai gerai“ ir kad jis mokyklos vadybos praktikoje pastabų neturėjo. J. Greblikas savo prašyme rašė: „Lenkų kalbą laisvai nemoku, begyvendamas pramoksiu, jei bus reikalinga; be to, mano žmona šioje srityje padės, nes ji lenkų kalbą moka. Vilniaus mieste, kaip mūsų Tautos šventovėje, dirbti pedagoginį bei visuomeninį lietuvišką darbą turiu ypatingą patraukimą ir norą; jaučiu pareigą padėti savo darbu ir energija išvargintiems broliams vilniečiams. Kadangi esu atsargos karininkas, skaitau, kad būsiu labai reikalingas šauliniame darbe, nes turiu įgijęs praktikos, bedirbdamas 13 metų Šaulių vadovybėje. <...> manau, atgavus Vilnių, atsiras laisvų vietų.

Esu išitikinęs, kad bedirbdamas mieste, produktyviau galėsiu sunaudoti savo pedagogines ir karines žinias krašto gerovei“.

J. Grebliko byloje yra Alytaus Šaulių rinktinės vado pažymėjimas, kuris datuotas 1939 metais spalio 22 dieną Švietimo Ministerijai: „Pažymiu, kad atsargos leitenantas Jurgis Greblikas yra 2 - os Miroslovo šaulių kuopos vadas, aktyvus šaulys ir, kaipo toks, būtų reikalingas Vilniuje organizuoti ir stiprinti Šaulių Sąjungos eiles“.

Alytaus apskrities Pradžios mokyklų inspektorius kitame dokumente, kuris datuotas 1937 metais rugpjūčio 26 dieną, liudijo: „Volungių mokyklos vedėjo Grebliko J. darbas iki 1937 m. sausio mėnesio 1 d. įvertintas labai gerai.

Aukštesniam laipsniui išsistarnauti Tamstos tarnybos užskaityta - 8 metai“.

Eišiškių pradžios mokykloje dirbo ir mokytojas Boleslovas-Liudvikas Gurachas. Švietimo ministerijos Pradžios mokslo Departamentui apskrities inspektorius 1940 metais sausio 15 dieną slapta rašė dėl šio mokytojo elgesio: „turimomis žiniomis, šis mokytojas yra aršus lenkas šovinistas ir nelojalus Lietuvos valstybei. Todėl prašau Departamentą, minėtą mokytoją atleisti iš tarnybos“.

Mokyklos vedėjas, II laipsnio mokytojas Jurgis Greblikas Valkininkų apskrities Pradžios mokyklų ponui inspektoriui 1940 metais sausio 3 dieną apie mokytoją Boleslovą-Liudviką Gurachą rašė: „ši mokytoją iš mano mokyklos iškelti šiais sumetimais:

1. Yra išgyvenęs šioje vietoje 17 metų, turi didelės įtakos ir tėvus ir jų vaikus; mokiniai jį vadina vedėju, jo patarimų klauso, manęs gi vedėju nepripažįsta - tas pedagoginiu atžvilgiu sudaro keblią padėtį.

2. Lietuvių kalbos visai nemoka ir, kas svarbiausia, visai nesistengia pramokti; iki šiol nepasistengė pramokti pasakyti

„Laba diena“.

3. Vaikai pradėjo prie mano buto durų klijuoti raštelius, kabinti visokius paketus su šiaudais ir šiukšlėmis, bet mokytoją Gurachą perspėjus, vaikai liovėsi; iš to matosi, kad jo inspiracija buvusi.

4. Esu įsakęs mokiniams nedėvėti lenkiškų uniformų, bet mokiniai neklauso; esu patyręs, kad mokiniai ėję pas mokytoją Gurachą klausiti patarimo ir, matyt, jo patarti, lenkiškų uniformų nepasidėdą“.

1940 metais liepos 23 dieną NKVD (Vidaus reikalų liaudies komisariato) darbuotojai J. Grebliką suėmė Eišiškėse, kalino ir tardė Vilniaus kalėjime Nr. 2. Į saugumo rankas pateko jo asmeninis dokumentas - pasas, kurio Nr. 1020832. Jam buvo primesti kaltinimai, kad 1924-1940 metais buvo aktyvus Tolkūnų ir Eišiškių šaulių organizacijų narys, ne tik organizatorius, bet ir jų vadas; 1934-1940 metais - Tautininkų partijos narys; skleidė antisovietinę propagandą prieš okupacinę raudonąją armiją.

J. Greblikas rašė prašymą saugumo policijos Vilniaus apygardos viršininkui: „Š. m. liepos mėn. 22 d. vakare mane suėmė ir patalpino kalėjime. Sėdžiu jau 10 dienų ir jokių rezultatų negirdėti.

Prašau Tamstą greičiau baigti tardymą, kad paaiškėtų mano padėtis. Esu palikęs sunkioj padėty šeimą, susidedančią iš žmonos ir trijų mažų vaikų. Šeima liko be cento - gresia jai badavimas. Žmona yra nesveika; šeima išlaikiau aš vienas. Antras dalykas, tai aš esu valstybės tarnautojas - mokytojas. Rugsėjo mėn. 1 d. prasidėdė mokyklose darbas.<...> Visą laiką prie Smetonos buvau skriaudžiamas, iš vietos į vietą mėtomas, geresnės vietos negaudamas, 11 metų išmokytojavau kaime, atkirstas nuo didesnių centrų, tik dabar, atidavus Vilnių, pakliuvau į miestelio mokyklą, nes turėdami geresnes vietas mokytojai nesikėlė į Vilniaus kraštą. Todėl tikėdamas, kad aš kaipo išprovokuotas nežinomų asmenų, būsiu Tamstos išklaustytas ir mano tardymas bus greičiau prarastas, kad galėčiau vėl dirbti liaudies gerovei, kaip po liaudies mokytojas“ (1940 metų rugpjūčio mėnesio 2 diena).

J. Greblikas 1941 metais kovo 8 dieną Ypatingojo pasitarimo nuteistas už antisovietinę agitaciją 8 metams, išvežtas į Pečioros lagerį Komijoje. Ten 1941 metais spalio 27 dieną jis žuvo (1942 m.).

J. Greblikas buvo apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928 m.), Šaulių žvaigždės ordinu (1936 m.).

Morkūnas Kazys, Simono gimė 1908 metais balandžio 21 dieną Mačiūnų kaime, Prienų valsčiuje, Marijampolės apskrityje. Tėvas - Morkūnas Simonas gimė 1897 metais. 1945 metais K. Morkūnas buvo suimtas, kalintas Prienuose. Po dviejų mėnesių paleistas. Mirė 1970 metais.

K. Morkūnas turėjo brolių ir seserų. Jie buvo kilę taip pat iš Mačiūnų kaimo.

Antanas Morkūnas gimė 1913 metais. Jis buvo Lietuvos partizanas (slapyvardžiai: „Plienas“, „Svirplys“, „Miškas“). Žuvo 1945 metais gegužės 20 (13?) dieną Mačiūnų kaime.

Jonas Morkūnas gimė 1921 metais. Jis taip pat buvo partizanas. Priklausė Taurų apygardos Geležinio Vilko rinktinės Viesulo būriui (slapyvardžiai: „Akmuo“, „Uosis“). Žuvo 1945 metais birželio 13 dieną „Nuotakų kalne“, Prienų rajone.

Juozas Morkūnas gimė 1929 metais. Buvo Taurų apygardos Dešiniojo būrio

partizanas (slapyvardis „Rambynas“). Žuvo 1946 metais sausio 2 dieną (rugsėjo mėn.?) Giniūnų kaime, Prienų rajone.

Vincas Morkūnas gimė 1925 metais. Jis taip pat buvo Taurų apygardos Dešiniojo būrio partizanas (slapyvardis „Audra“). Žuvo gyvenvietėje, kur ir Jonas Morkūnas - 1946 metais rugsėjo 14 dieną Giniūnų kaime.

Konstancija Morkūnaitė buvo gimusi 1927 metais. Ji buvo Taurų apygardos dešiniojo būrio partizanė (slapyvardis - „Ramutė“).

Marija Morkūnaitė-Zeleniakienė buvo gimusi 1923 metais. Ji buvo partizanų rėmėja. Suimta 1945 metais gegužės 27 dieną. Kalinta Marijampolėje. Išvežta į lagerį 1945 metais birželio 29 dieną (Vorkutlagas, Komija - Viatlagas, Kirovo sritis). Ypatingojo pasitarimo 1948 metais balandžio 12 dieną buvo nuteista 8 metams lagerio. Išvežta 1950 metais rugpjūčio 6 dieną (Lugovoilagas, Karagandos sritis - Pečiora, Komija). Vėliau grįžo į Lietuvą. Mirė 1960 metais.

Mokytojas Kazys Morkūnas buvo partizanų rėmėjas.

Jis buvo baigęs Prienų „Žiburio“ gimnaziją. 1930 metais komisijoje prie Švietimo Ministerijos išlaikė egzaminus mokytojo kvalifikacijai įgyti. 1930 metais lapkričio 7 dieną pašauktas į Lietuvos kariuomenę. 1931 metais spalio 29 dieną baigus karo mokyklą suteiktas pėstininkų atsargos jaunesniojo leitenanto laipsnis ir paleistas į pėstininkų karininkų atsargą. 1938 metais lapkričio 23 dieną pakeltas į atsargos leitenantus. Kazys Morkūnas dirbo Alytaus apskrities Medžionių pradžios mokyklos vedėju. Buvo Lietuvos Šaulių sąjungos narys, Šaulių sporto vadovas ir būrio vadas. 1939 metais gruodžio 30 dieną perkeltas į Kalesninkų pradžios mokyklą. Mokytojavu 9 metus (mokytoju dirbo nuo 1931 metų gruodžio 10 dienos). Tuo metu jam jau buvo 32 metai. Vokiečių okupacijos metu mokytojavu pradžios mokykloje Varėnoje. Mokėjo ne tik lietuvių, bet ir dalinai vokiečių kalbą, dar buvo nevedęs.

Antrosios sovietinės okupacijos pradžioje Kazys Morkūnas, mokytojaudamas Varėnos rajono Barščių kaimo pradžios lietuviškoje mokykloje, 1947 metais liepos 23 dieną suimtas ir kalintas Vilniuje. Jis apkaltintas partizanine veikla, kurią vykdė 1945 - 1947 metais, kad: „K. Morkūnas susitikinėjo su partizanų būrio vadu, kurio slapyvardis buvo „Merkys“; teikdavo jam informaciją apie sovietinę veiklą ir gaudavo iš jo antisovietinius laikraščius, kuriuos platino tarp gyventojų; K. Morkūno namai buvo partizanų ryšininkų susirinkimų vieta ir pan.).

Ypatingojo pasitarimo 1947 metais lapkričio 22 dieną nuteistas 7 metams lagerio. Išvežtas į lagerį 1948 metais sausio 2 dieną Kniaž Pogostas ir Vesliana (Ustvymlagas), Železnodorožno r., Komija-Minlagas, Komija. Tremtis - 1954 metais liepos 23 dieną Pečiora, Komija. 1956 metais birželyje paleistas, 1957 metais grįžo į Lietuvą, gyveno Kebliškių kaime, Prienų rajone, dirbo brigadininku kelių statyboje. Vėliau perkeltas į Prienus, kur 1997 metais gegužės 30 dieną mirė (kitais duomenimis - 1999 metais).

Dirbo vedėja ir mokytoja nuo 1940 metų spalio 21 dienos. Ji turėjo 20 metų (gimusi 1921 m. Miliūtė Jadvyga, Antano buvo Naujadvario kaimo lietuviškos

pradžios mokyklos metais) ir mokėjo tik lietuvių kalbą. Represuota su dviem dukrelėmis. Tremtis - 1941 metais birželio mėnesį, Syktyvkaro rajonas, Komija; Kortkeroso m. ū., Komija - Syktyvdinsko rajonas, Komija. Paleista 1958 metais birželio 12 dieną.

Į Sibiro platumas buvo ištremtas 47-erių metų ir J. Miliūtės tėvas, Lietuvos policininkas Milius Antanas, Antano (gimęs 1894 m. Represuotas 1941 metais birželio 14 dieną, lageris - Rešotai, Nižnij Ingašo rajonas, Krasnojarsko kraštas. Ypatingojo pasitarimo 1943 metais sausio 13 dieną buvo nuteistas dešimčiai metų. Tremtyje A. Milius ir mirė 1947 metais vasario 2 dieną (kiti duomenys: žuvo 1943 metais).

Lietuvos tremtinė buvo taip pat J. Miliūtės mama Sofija Miliuvienė, Prano (gimusi 1896 metais). Tuo metu ji turėjo 45-erius metus ir buvo namų šeimininkė. Tremtis - 1941 metais, Kortkeroso m. ū., Komija - Syktyvdinsko rajonas, Komija. Paleista 1958 metais birželio 16 dieną. 1961 metais grįžo į Lietuvą. Mirė 1970 metais.

Buvo ištremtas ir Jadvygos brolis Feliksas Milius, Antano (gimęs 1924 metais). Turėjo 17 metų. Ištremtas buvo į tą vietovę, kurioje kančias praėjo jo motina, seserys: Jadvyga Miliūtė ir Angelina Miliūtė. Feliksas Milius buvo paleistas į laisvę kaip ir mama, taip pat 1958 metais birželio 16 dieną. Jis į Lietuvą grįžo tais pačiais metais, kaip ir jo mama.

A. Miliūtė, Antano (gimusi 1923 metais) į laisvę buvo paleista 1958 metais birželio 12 dieną.

J. Miliūtė su savo tėvais, broliu, seserimis buvo ištremta iš Kretingos miestelio.

Pabaiga

Literatūra:

Lietuvos gyventojų genocidas 1939 - 1941. T. 1. Vilnius, 1992.
Lietuvos gyventojų genocidas 1944 - 1947. T. 2. Vilnius, 2002.
Tarybų Lietuvos enciklopedija. T. 1. Vilnius, 1985.
Lietuvos kariuomenės karininkai 1918 - 1953. T. 1. Vilnius, 2005.
Lietuvos kariuomenės karininkai 1918 - 1953. T. 3. Vilnius, 2003.
Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. 3. Vilnius, 2003.
Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. 5. Vilnius, 2004.
Lietuvių kalbos enciklopedija. Vilnius, 2008.
Dieveniškės. Vilnius, 1995.
Armija Krajoja Lietuvoje. D. 1. Vilnius - Kaunas, 1995.
Lietuvos Šaulių Sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919 - 2004. Kaunas, 2005.
B. Kviklys. Mūsų Lietuva. T. 1. Vilnius, 1989.
V. Martinkėnas. Vilniaus krašto lietuviškos mokyklos ir skaityklos 1919 - 1939 metais. Vilnius, 1989.
S. Buchaveckas. Šalčios žemė. Vilnius, 1992.
A. Miškinis. Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. T. 2. Vilnius, 2002.
Paulavičienė. XX amžiaus. Lietuvos mokytojai. Vilnius, 1996.
M. Senkevičius. S. Mikonis. Eišiškės. Vilnius, 2002.
Vilniaus balsas. 1940. Nr.10.
Vilniaus balsas. 1940. Nr.18.
Vilniaus balsas. 1940. Nr. 27.
Vilniaus balsas. 1940. Nr. 120.
Voruta. 1996. Nr. 9.
Voruta. 1996. Nr. 40.
Voruta. 1997. Nr. 33.
Voruta. 2007. Nr. 12.
Mūsų kraštas. 2007. Nr. 8.
LCVA. F. 391. Ap. 1. B. 128.
LCVA. F. 391. Ap. 1. B. 915.
LCVA. F. 391. Ap. 1. B. 2022.
LCVA. F. 391. Ap. 1. B. 2855.
LCVA. F. 391. Ap. 1. B. 4526.
LCVA. F. 391. Ap. 1. B. 5882.
LCVA. F. 391. Ap. 3. B.1754.
LCVA. F. 391. Ap. 6. B. 497.
LCVA. F. 391. Ap. 6. B. 502.
LCVA. F. 391. Ap. 6. B. 426.
LCVA. F. 391. Ap. 6. B. 427.
LCVA. F. 391. Ap. 7. B. 2954.
LCVA. F. 762. Ap. 1. B. 203.
LCVA. F. 762. Ap. 4. B. 192.
LCVA. F. 762. Ap. 4. B. 155.
LCVA. F. 930. Ap. 21. B. 36.
LCVA. F. 930. Ap. 2 G. B. 126.
LCVA. F. 930. Ap. 2 M. B. 200.
LCVA. F. 391. Ap. 7. B. 1521.
LVCB. F. 111-192 (Antanas Salys).

Diskusijos, komentarai, nuomonės, problemos

Ar pagrįstos išskirtinės teisės lenkų mažumai?

Lilijana ASTRA, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

kiekvienos valstybės teisę pačiai nustatyti, kaip rašyti vardus ir pavardes, nurodydamas, kad kalbos, kaip ir kultūros, švietimo politikos klausimai yra kiekvienos nacionalinės ES valstybės vidaus reikalas.

Diskriminacinės politikos pinklės

V. Tomaševskio ir Č. Stankevičiaus pageidavimu pradėjus daryti Lietuvos valstybinės kalbos normas, valstybei gresia akivaizdžiai diskriminacinio pobūdžio politika, nes Lietuvoje gyvena ne tik tautinė lenkų mažuma. Kuo gi geresni Lietuvos lenkai, nei Lietuvos rusai ar Lietuvos žydai, kurie taip pat gali pageidauti rašyti jų pavardes autentiškai. Lietuvoje taip pat gyvena kinų, arabų, gruzinų, įvairių Afrikos kontinento tautų atstovų... Jei valstybinės kalbos ardymo precedentas bus politiškai įtvirtintas, taps privaloma ir visiems imigrantams leisti rašyti pavardes gimtąja kalba. Priešingu atveju susidursime su akivaizdžia diskriminacija dėl tautybės.

Prezidentės paaiškinimas, kad „...lietuvių gramatikoje yra viskas, ko reikia, norint rašyti lenkiškas pavardes vartojant lenkiškas raides. Nematau techninių problemų.“ – deja, taip pat neatitinka tiesos. Norint parašyti lenkiškas pavardes ir vardus taisyklingai – reikia įteisinti lenkišką abėcėlę, t. y. keisti mūsų valstybės konstitucines nuostatas, nes lietuvių kalboje nėra daug raidžių ir ženklų, kurie yra lenkų kalbos abėcėlėje.

Tokie lengvabūdiški pažadai yra akivaizdi Prezidentės klaida, kurios neištaičius – pradedtų valstybinės kalbos pagrindų ardymas ir jos pačios – nuvertinimas. Protėviai mums to neatleistų. Pavardžių ar kitų žodžių rašyba nusako ilgą gramatinę lietuvių kalbos sandara, teisiškai ją ginantys Lietuvos įstatymai ir kiti norminiai aktai, Konstitucinio Teismo nutartys, o ne Prezidentė ar kurie kiti suinteresuoti politiniai lobistai. Lietuvos vadovė neturi nei moralinės, nei kitokios teisės žadėti keisti jau įtvirtintas valstybinės kalbos normas, nes tai akivaizdus reikalų nesupratimas ir savo įgaliojimų viršijimas. Antra, negali būti išimčių vietos lenkams, nes tokia Lietuvos Prezidentės pozicija žemintų kitas Lietuvoje gyvenančias tautines mažumas ir iškreiptų jau įgytą modernios demokratinės valstybės patirtį, grindžiamą tautų lygiateisiškumo principu. Lietuvos Prezidentas turi veikti pagal Konstituciją ir kitus įstatymus, ginti tautos ir valstybės interesus, o ne jais mainikauti, pataikaujant kam nors ir nežinia už ką.

Lygiai prieš penkiolika metų, rugpjūčio pabaigoje išriedėjus paskutiniams rusų tankams, Lietuvą aplankė viena šviesiausių istorinių pasaulio asmenybių – popiežius Jonas Paulius II.

Vos atvykęs į Vilnių Šventasis Tėvas paragino mus palikti praeitį ir drąsiai kurti naują Lietuvą. O susitikime su savo tautiečiais lenkais, Šventasis Tėvas priminė gentainiams, kad šie privalo mokėti kalbą valstybės, kurioje gyvena ir turi pastarosios pilietybę. Ir tikru stebuklu tapo tai, kad visuose Jono Pauliaus II susitikimuose su vietos lenkų ar lietuvių bendruomenėmis, senųjų nuoskandų ar buvusio priešiško neliuko nė žymės. Galų gale buvo praregėta ir suvokta, kad į valstybinės politikos prioritetų viršūnę Jonas Paulius II iškelė esmingiausias tarpusavio pagarbos, tolerancijos vertybes, kurios tik ir gali tapti visų Lietuvoje gyvenančių tautų bendrabūvio pamatu.

Šventojo Tėvo moralinė įtaka istoriniams lietuvių-lenkų santykiams buvo, yra ir išlieka išskirtinai svarbi. Akivaizdu, kad Šventojo Tėvo priesakų kontekste lenkiškų pavardžių rašymo problema ir vėl dirbtinai keliamą.

Kuo pagrįstos išskirtinės teisės lenkų mažumai?

Jau daugiau kaip dešimtmetį kai kurie Lenkijos politikai, atkakliai siekdami nesulie-

tuvintos ir tuo neteisėtą Lietuvos lenkų vardų ir pavardžių rašybos, ignoruoja netgi negincijamas mūsų Konstitucinio Teismo nutartis. O pastaruoju metu ypač aktyviai yra siekiama įtvirtinti tokį nepataisomai žalingą politinį sprendimą, kuriuo būtų šiurkščiausiu būdu įvesta svetimkūnių, t. y. nelietuviškų vardų ir pavardžių rašyba valstybiniuose dokumentuose. Šitaip darydami valstybinę kalbą, ji taptų dirbtinės pseudokultūrinės komunikacijos įrankiu, patogiu vien svetimųjų kalbų invazijai ir dominavimui. Ilgainiui lietuvių kalba taptų provincialia vien etninių regionų bendravimo priemone.

Kodėl šiems lobistams taip svarbu, jog Lietuvos lenkų pavardės būtų privalomai rašomos lenkiškais rašmenimis? Atsakymas labai paprastas – ši arši politikų grupė vis dar mąsto destruktiviai, neatsisakant buvusių pretenzijų į vadinamąsias rytines Lenkijos žemes. Tai parodo ir vadinamoji „lenko korta“ – užslėptas tyčinis politinis įrankis, siekiant pabrėžti vietos lenkų išskirtinumą iš lietuvių ir jiems piktybiškai trukdant, neleidžiant visaverčiai integruotis į šiuolaikinį Lietuvos valstybės gyvenimą.

Nenuostabu, nes ši komplikauta tema nuolat atsiremia į istorinę, vis dar skausmingą ir nenutolusią praeitį, kuri išlieka gyva visos mūsų prieškarinės kartos atmintyje.

Būkime galų gale atviri: turtinę istorinį-kultūrinį lietuvių ir lenkų tautų paveldą smarkiai apkartino priešiškas Vilniaus krašto atplėšimas, kurį lydėjo šovininė lenkinimo ir šiurkšti visų kitų tveriamų neteisėbių politika. Net patys neturtingiausi Vilniaus krašto valstiečiai, kaip ir carizmo laikais, suprasdami egzistencinę lietuvių išsaugojimo vertę, buvo priversti samdyti viso kaimo vaikams daraktorių, nes oficialiai lietuvių kalba buvo išstumta, dominavo tik lenkiškos progimnazijos. Beje, net ir po daugelio dešimtmečių dėl šio klatingo prievartinio Vilniaus krašto ir senosios mūsų sostinės atplėšimo lietuvių tautos dar niekas neatsiprašė. Ir greitai, matyt, neatsiprašys, nes vėl į dienos šviesą lenda ir stiprėja senosios destruktivios tendencijos.

Lietuvos užsienio politikoje vienas ryškiausių protų – Vytautas Landsbergis, kaip visada išvalgiai brėžia naują ir nerimą keliančią Vidurio Europos valstybių geopolitikos trajektoriją. Nepriklausomoje Lenkijos spaudoje analitikai vis atviriau rašo apie galimą nacionalinės lenkų politikos reevoliuciją Baltijos valstybių atžvilgiu. Ją iliustruoja viešai skelbiama Lenkijos užsienio reikalų ministro Radoslavo Sikorsko idėja „atsiriboti nuo Jogailaičių tradicijos“, taigi, netikėtai keičiant jau tradiciniais tapusius, patikimos kaimynystės ir bendradarbiavimo su Lietuva prioritetus.

Kai kurie lenkų politikai vertina šią keistą naują politiką kaip neabejotiną tradicinių idealų praradimą. Todėl sunku atsiriboti nuo įspūdžio, kad V. Tomaševskio–Č. Stankevičiaus pradėta ir aktyviai brukama valstybinės lietuvių kalbos deformacijos politika taip pat įgyja palaikymą kažkuriame politinių išdavyčių kontekste.

Lieka tik įdėmiai įsiklausyti į didžiojo Lietuvos kultūrininko Juozo Keluono žodžius apgailint pirmosios Lietuvos Nepriklausomybės saulėlydį: „Taip tada Lietuvą ir ištiko visais atžvilgiais gėdingas galas. Ji žuvo net piršto nepajudindusi savęs gelbėti. Jos toks žlugimas daugeliu atžvilgių primena Žečpospolitos žlugimą. Tada irgi didelė valstybė buvo kaimynų ramiai pasidalinta, jai pačiai net nė vieno šūvio nepaleidus savęs apginti. Tai valdančios klasės išsigimimo pasėka, o paskui visai tautai tenka pakelti visas žlugimo tragiškas pasekas“.

Mokantis iš klaidų, visai tautai derėtų sutelktai žadinti ir stiprinti gyvastį bent jau tokioms valstybinėms institucijoms kaip Valstybinė lietuvių kalbos komisija, kurios pasyvumas ir net abejumas tiesiog kelia neviltį. Taip, institucijos nesikiša į politinius sprendimus, tačiau jų šventa pareiga – pateikti svarius argumentus, ginančius istorinį ir kultūrinį valstybinės kalbos statusą bei paveldą, kartu ją apsaugant nuo politikų tveriamų klaidų ir kartais – net jų piktybiškų tikslų.

A†A Kunigas jubilatas Albertas ULICKAS

(1919 – 1945 – 2009)

2009 m. rugsėjo 2 d., sulaukęs 90-ties metų, mirė Palūšės buvęs klebonas, paskutiniu metu emeritas, kun. Albertas Ulickas.

Velionis buvo gimęs 1919 m. gegužės 4 d. Dvariškių kaime, Anciškių parapijoje, Kėdainių r., valstiečių šeimoje. Baigęs Ramygalos progimnazijos šešias klases, 1938 m. įstojo į Kauno Kunigų seminariją. 1942 m. baigęs I-ąjį teologijos kursą, arkivyskupo Mečislovo Reinio kvietimu atvyko į Vilniaus kunigų seminariją. 1944 m. birželio 6 d. išventintas diakonu, o 1945 m. kovo 17 d. arkivyskupo Romualdo Jalbžkovskio išventintas kunigu. Tuoj pat gavo paskyrimą į Tverėčiaus parapiją vikaru - 1945 03 21;

1950 m. kovo 3 d. - Ceikinių parapijos administratoriumi;
1950 08 14 - Ratnyčios parapijos vikaru;
1951 03 12 - Kabelių parapijos administratoriumi;
1951 09 18 - Burbiškio parapijos administratoriumi;
1951 11 06 - Rudnios parapijos administratoriumi;
1952 05 24 - Burbiškio parapijos administratoriumi;
1957 08 01 - Rimšės parapijos administratoriumi ir Dūkšto dekanu;
1963 09 18 - Dūkšto parapijos klebonu ir dekanu;
1981 06 25 - Švenčionių parapijos klebonu ir dekanu;
1993 12 29 - Palūšės parapijos klebonu.
2008 05 23 atleistas iš klebono pareigų ir paliktas Palūšėje kunigu emeritu.

Velionis mėgo tvarką, švarą, grožį, labai daug tuo atžvilgiu nuveikė Palūšėje: pagal visas paminklotvarkos taisykles suremontavo bažnyčią, perdengė stogą, gražiai sutvarkė šventorių, kartu ir šalia esančias senąsias kapines.

Tegu ilsisi ramybėje.

Vysk. Juozas Tunaitis
Generalvikaras

Gerbiame „Karališkosios senosios kibininės“ svečius,

kiek Lietuvoje yra vietų, kur kiekvienas galėtų mėgautis išskirtine prabanga, rafinuotumu dvelkiančia atmosfera, malonių aptarnavimu ir visa tai suderinti su nedidelėmis išlaidomis? Turbūt daugelis atsakytų, jog nedaug. O kiek yra vietų, kur galima būtų susipažinti su Lietuvos kultūros paveldo tradicijomis ruošiant maistą? Turbūt daugelis taip pat atsakytų – nedaug.

Važiuojant pro Trakus, besigrožint kelyje atsiveriančia panorama, kviečiame užsukti į restoraną „Karališką senoji kibininė“.

Mūsų troškimas – supažindinti žmones, besidominčius lietuvių ir karaimų kultūros paveldo patiekalais, o ne kitų šalių gurmanišką virtuvę, kurių apstu ir kitoje šalyje bei leisti Jums ištrūkti iš kasdienybės ir patirti kažką naujo, ko galbūt niekur kitur nerastite.

Besiklausant istorijos apie karaimų tradicijas, siūlome patiems išbandyti pirštų miklumą sukančią kibiną. Tik tuomet suprasite, kaip dėl ypatingos receptūros ir įdomaus gaminimo proceso teslos ir įdaro derinys sukuria unikalią tradicinį karaimų pyragėlį su mėsa – kibiną.

Akimis pamatykite, širdimi išimylėkite, gomuriu pajuskite...

*„KIBINŲ KELIAS“ – paragauk istorijos...
Vilnius – Kaunas greitkeliu 23 km.*

*Pagarbiai,
Restoranų tinklo direktorė
Daiva Žemaitienė
8 659 08452
8 5 2432444
senojikibinine@gmail.com*

Voruta Visos prekių ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksas 0135	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė – Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, dr. Kęstutis Petrulis, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).	Ieva Jankutė, Lietuva Tadas Stomma, JAV Marija Remienė, JAV Bronius Saplys, Kanada Spaudos radijo ir televizijos remimo fondas Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išsivijoje
	© Voruta 2009. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.	© Voruta, 2008. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimties leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorių Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 4 sp. l. Rinko ir maketavo „Vorutos“ leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, mob. (8 605) 19 302. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. redaktorius@voruta.lt. Spausdino AB spaustuvė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1200 egz.	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66. El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt. voruta.lt. Interneto svetainė: http://www.voruta.lt. Redakcija: Viktorija Vaškytė (Klaipėda), Daiva Sedlikovska (buhalterė), Birutė Pemaitytė, Gražina Zaleckytė (Juoza Vercinkevičius (vyr. redaktorius))